

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ – СКОПЈЕ
ИНСТИТУТ ЗА СПЕЦИЈАЛНА
ЕДУКАЦИЈА И РЕХАБИЛИТАЦИЈА

ПРОЦЕНА НА ИНТЕЛЕКТУАЛНА ПОПРЕЧЕНОСТ НА УЧЕНИЦИ ВО РЕДОВНИТЕ УЧИЛИШТА

- МАГИСТЕРСКИ ТРУД-

Кандидат:

Кефсер Исени

Ментор:

Проф. д-р Горан Ајдински

Февруари 2025
СКОПЈЕ

СОДРЖНА:

Апстракт.....	4
Abstract.....	5
ВОВЕД.....	6

I.ТЕОРЕТСКИ ОСНОВИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

1.Интелектуална попреченост	8
1.1 Етиологија на интелектуална попреченост.....	10
1.2 Класификација на интелектуална попреченост.....	14
1.3 Карактеристики на деца со интелектуална попреченост.....	16
1.4 Распространетост (преваленција) на интелектуалната попреченост.....	28
2 . Процена на учениците со интелектуална попреченост.....	34
2.1. Процена на психомоторен развој на деца.....	34
2.1.1. Анамнеза.....	36
2.1.2.Опсервација.....	38
2.1.3. Доминантна латерализација.....	39
2.1.4. Организираност на психомоториката.....	40
2.1.5. Праксична организираност	41
2.1.6. Гностичка организираност.....	41
2.1.7. Практогностичка организираност.....	41
2.1.8. Говор и комуникација.....	42
2.1.9. Спознајни функции.....	42
2.1.10. Однесувањето на ученикот во училиште.....	44
3. Основно образование на учениците со интелектуална попреченост.....	47
4. Улогата на специјалниот едукатор и рехабилитатор во редовните училишта.....	49

II. МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕ

1. Предмет на истражување	52
2 . Цел на истражување.....	52
3. Задачи на истражување	53
4. Истражувачки хипотези	54
5. Варијабли.....	55
6. Методи, техники и инструменти на истражување.....	56
7. Примерок на истражување	57
8. Место на истражувањето.....	57
9. Статистичка обработка на податоци.....	57

III. АНАЛИЗА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО

1. Демографска анализа на примерокот.....	58
2. Резултати од спроведената дефектолошка процена на целата група.....	64
2.1. Процена на употребната доминантна латерализираност на горните екстремитети.....	64
2.2. Способност за усогласување на чекорот според ритам.....	66
2.3. Манипулативна вештина на раката(LAFAYE).....	69
2.4. Процена на познавањето на латерализираноста на себе и на друг.....	71

2.5. Процена на читање.....	73
2.6. Процена на зрелост на ракописот.....	75
2.7. Процена на сознајните функции (оперативното мислење)на учениците.....	78
2.8.Процена на однесувањето на учениците во училиште.....	88
3. Компаративна анализа на резултатите меѓу групата испитаници со интелектуална попреченост и групата испитаници без интелектуална попреченост.....	94
 IV. ВЕРИФИКАЦИЈА НА ИСТРАЖУВАЧКИТЕ ХИПОТЕЗИ И ЗАКЛУЧОЦИ.....	
V. ПРЕДЛОЗИ.....	118
VI. КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА.....	120
 ПРИМЕРОЦИ ОД ПСИХОМОТОРНАТА ПРОЦЕНА НА УЧЕНИЦИТЕ ВО РЕДОВНИТЕ УЧЕНИЦИ	

Апстракт

Интелектуалната попреченост е состојба што се карактеризира со значително намалени когнитивни способности и ограничувања во адаптивното однесување, што влијае на секојдневните активности и учењето.

Овој магистерски труд има за цел да ја процени интелектуалната попреченост кај учениците во редовните основни училишта, со посебен фокус на учениците со низок академски успех од четврто до осмо одделение. Истражувањето дополнително ја анализира поврзаноста помеѓу степенот на интелектуалната попреченост и факторите пол и возраст.

Методологијата вклучува мешан пристап со квантитативни и квалитативни методи. Примерокот опфати 100 ученици од две основни училишта, поделени според успехот, полот и возраста. Психомоторните проценки беа извршени преку тестови за когнитивно функционирање и однесување, додека интервјуата со наставниците и специјалните едукатори ја надополнија процената со квалитативни податоци.

Резултатите покажаа дека 65% од учениците со интелектуална попреченост припаѓаат на категоријата лесна интелектуална попреченост (IQ 50-69), додека 25% се со умерена (IQ 35-49) и 10% со тешка интелектуална попреченост (IQ под 34). Во однос на полот, 71% од учениците со интелектуална попреченост беа машки, а 29% женски. Дополнително, 40% од учениците со попреченост немаа пристап до индивидуализирани образовни планови, што значително влијаеше на нивните академски постигнувања. Главни бариери идентификувани во истражувањето се недостатокот на специјализирани ресурси и недоволната обука на наставниците.

Заклучокот истакнува дека инклузијата на учениците со интелектуална попреченост во редовните училишта е неопходна, но потребни се структурни промени. Препораките вклучуваат развој на индивидуализирани образовни планови за 100% од учениците со попреченост, зголемување на бројот на специјално обучени едукатори и воведување редовни обуки за наставниците. Со овие мерки, се очекува да се зголеми академскиот успех на учениците и да се подобри нивната социјална интеграција. Овој труд претставува значаен чекор кон подобрување на образовните стратегии за учениците со интелектуална попреченост во редовните училишта.

Клучни зборови: интелектуална попреченост, редовни училишта, инклузија, индивидуален образовен план (ИОП), психомоторна процена, академски успех, специјален едукатор, пол, возраст, образовни стратегии, социјална интеграција.

Abstract

Intellectual disability is a condition characterized by significantly reduced cognitive abilities and limitations in adaptive behavior, which affects daily activities and learning.

This master's thesis aims to assess intellectual disability among students in regular primary schools, with a special focus on students with low academic achievement from fourth to eighth grade. The research additionally analyzes the relationship between the degree of intellectual disability and factors such as gender and age.

The methodology includes a mixed approach with quantitative and qualitative methods. The sample included 100 students from two primary schools, divided by achievement, gender and age. Psychomotor assessments were performed through tests of cognitive functioning and adaptive behavior, while interviews with teachers and special educators complemented the assessment with qualitative data.

The results showed that 65% of students with intellectual disabilities belong to the category of mild intellectual disability (IQ 50-69), while 25% have moderate (IQ 35-49) and 10% have severe intellectual disability (IQ below 34). In terms of gender, 71% of students with intellectual disabilities were male and 29% female. In addition, 40% of students with disabilities did not have access to individualized educational plans, which significantly affected their academic achievement. The main barriers identified in the research are the lack of specialized resources and insufficient training of teachers.

The conclusion emphasizes that the inclusion of students with intellectual disabilities in regular schools is necessary, but structural changes are needed. Recommendations include the development of individualized educational plans for 100% of students with disabilities, increasing the number of specially trained educators and introducing regular training for teachers. With these measures, it is expected to increase the academic success of students and improve their social integration. This paper represents a significant step towards improving educational strategies for students with intellectual disabilities in regular schools.

Keywords: intellectual disability, regular schools, inclusion, individual education plan (IEP), psychomotor assessment, academic success, special educator, gender, age, educational strategies, social integration.

ВОВЕД

Децата се најскапоценото богатство. Но, не секое дете има исти способности, карактеристики и можности.

Интелектуалната попреченост е состојба која се карактеризира со значително намалена когнитивна способност и ограничувања во адаптивното однесување што влијаат на секојдневните активности и учењето. Во контекст на образованието, оваа состојба претставува предизвик за учениците, наставниците и пошироката училишна заедница. Соодветната идентификација, процена и поддршка на учениците со интелектуална попреченост се од суштинско значење за создавање инклузивно и правично училишно опкружување.

Процесот на проценка на интелектуална попреченост кај децата е комплексен и мултидисциплинарен пристап кој има за цел да утврди дали детето има интелектуална попреченост и, ако има, какво е нејзиното ниво и влијание врз секојдневниот живот на детето. За да се идентификува кај едно дете каков вид на попреченост има во развојот потребно е подолг месечен период на проценка на детето, опсервација, идентификација на причините, идентификација на главните карактеристики и особини што го карактеризираат детето, проценка на психомоториката, како и собирање податоци од родителите од текот на бременоста, породувањето и сите понатомшни медицински испитувања и иследувања.

Во денешно време, редовните училишта се посветуваат на обезбедување пристап до квалитетно образование за сите ученици, вклучувајќи ги и оние со интелектуална попреченост. Примената на инклузивни стратегии овозможува овие ученици да учествуваат активно во наставните и воннаставните активности, притоа развивајќи ги своите потенцијали.

И покрај напредокот, постојат значајни предизвици во идентификацијата на интелектуалната попреченост, особено во контекст на редовните училишта, каде што идентификацијата често се базира на нецелосни или субјективни информации. Затоа, потребно е темелно и научно засновано истражување кое ќе обезбеди насоки за ефективна проценка, соодветно приспособување на наставните програми и создавање поддржувачка средина за овие ученици.

Во Република Северна Македонија не постојат конкретни податоци за бројот на лицата со интелектуална попреченост, како и за инциденцата на интелектуална попреченост поради непостоење на нови податоци за бројот на целокупната популација во РС Македонија, како и за бројот на лица со попреченост од различни видови интелектуална попреченост, телесна

инвалидност, оштетување на вид,слух, комбинирани оштетувања. Поради овој факт со непостоењето на нови податоци, освен тие од пописот во 2002 година, ние немаме нови податоци за општата структура на популацијата во Република Северна Македонија, а со тоа и за распространетоста на интелектуалната попреченост, како на национално ниво така и на регионално и општинско ниво.

Во овој труд ние ќе се обидеме да ја откриеме приближната моментална распространетост на децата со интелектуална попреченост во редовните основни училишта, училишта кои не се идентификувани и не се евидентирани, како тие поминуваат низ образовниот систем, колку добиваат институционална поддршка итн. Овие податоци претставуваат значаен и комплексен предизвик кои бараат холистички пристап. Иако во последниве години, значително се зголемува свеста и ангажираноста во однос на правата на овие ученици за еднаква образовна можност и социјална интеграција, тие не се идентификуваат од стручните лица и поминуваат низ образовниот процес без соодветна поддршка и со програми кои не се адекватни за нивните можности. Затоа треба да се бара од образовниот систем и стручните служби да ги унапредат своите капацитети за прецизна и објективна процена, која ќе биде основа за развој на индивидуални образовни планови и стратегии за поддршка. Преку анализирање на образовните политики, практиките и искуствата на учениците, нивните наставници и родителите, ќе се обезбедат препораки за подобрување на инклузивните образовни практики.

Процесот на процена во редовните училишта се соочува со предизвици, како што се недостаток на специјализирани ресурси, недоволна обука на наставниците и стереотипи за учениците со попреченост. Овие бариери честопати водат до доцнење или нецелосно препознавање на интелектуалната попреченост, што влијае врз развојот и академскиот успех на учениците.

I.ТЕОРЕТСКИ ОСНОВИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

1.Интелектуална попреченост

Во литературата може да се сретнат најразлични дефиниции за интелектуална попреченост кои го одразуваат времето и контекстот на нивната употреба.

Историски, постојат четири пошироки пристапи кои се користат во дефинирање на интелектуалната попреченост: социјален, клинички, интелектуален и користење на двоен критериум (Ајдински, Кескинова, Мемеди, 2017; Schalock, 2015) .

СОЦИЈАЛЕН ПРИСТАП- лицата биле дефинирани како лица со ИП бидејќи не успеале социјално да се адаптираат на средината, оттука тргнува и најстариот пристап во дефинирање на ИП (Doll , Goodey ,2006, Greenspan ,2006, Greenspan, 2002 ;Ајдински, Кескинова , Мемеди, 2017)

КЛИНИЧКИ ПРИСТАП- со развивање на медицинскиот модел фокусот на дефинирањето се преместил кон симптоматологијата и клиничките синдроми. Овој пристап не го негирал социјалниот критериум, но постепено истиот станал доминантен (De Kraai, 2008, Devliger ,2003; Ајдински, Кескинова, Мемеди, 2017)

ИНТЕЛЕКТУАЛЕН ПРИСТАП- со развојот на менталните тестирања пристапот се преместил кон интелектуалното функционирање, мерен преку тестови на интелигенција и претставен како IQ резултат (Devliger ,2003).

ПРИСТАП СО ДВОЕН КРИТЕРИУМ- првиот формален обид на систематска употреба на интелектуалното функционирање и адаптивно однесување во дефинирањето на интелектуалната попреченост датира од 1959 (Heber) каде ААМД ја дефинира интелектуалната попреченост како потпросечно, генерално интелектуално функционирање кое се јавува во развојниот период и е поврзано со проблеми во созревањето, учењето и социјалното прилагодување (Ајдински, Кескинова, Мемеди, 2017; Schalock, 2015).

Значаен придонес во дефинирањето на интелектуалната попреченост има и Ж.Пијаже кој тргнал од основната причина дека интелектуалната попреченост претставува состојба на сопрен развој во една од фазите на развојот (Пијаже, 1988)

Тредголд ја дал биолошка дефиниција каде менталната ретардација ја дефинира како состојба на некомплетен ментален развој од таква природа и степен што личноста е неспособна за самоадаптација во нормалната средина на таков начин да одржи егзистенцијална независност без надзор, контрола и надворешна помош (Tredgold,1937).

Во 1973 година Американската асоцијација за ментална ретардација, ја унапредува својата дефиниција (Grossman,1973): Ментална ретардација е функционирање на пониско интелектуално ниво од просечната популација која се јавува за време на развојниот период ,а е поврзана со лошото адаптивно однесување.

Нешто подоцна во истиот контекст **ААМД** (1992) (American Association on Mental Retardation,1992) истакнува: Менталната ретардација се однесува на трајно ограничување на функциите. Таа се карактеризира со значително пониско ниво на интелектуални функции со условените ограничувања, грижа за себе, семеен живот, социјални вештини, самонасочување, здравје и безбедност, функционални знаења, слободно време и работа. Менталната ретардација се манифестира пред 18тата година од животот.

Една од најкористената и најприфатливата дефиниција на ИП е дефиницијата која ја дава Светската здравствена организација која гласи- **СЗО (ICD – 10,1992)**: Менталната ретардација е состојба на сопрен и нецелосен психички развој на мозокот, кој се карактеризира со нарушени способности кои се јавуваат за време на развојниот период и кои влијаат на општото ниво на интелигенцијата, како што се : когнитивните, говорните, моторните и социјалните способности (Светската здравствена организација,1992).

Истата дефиниција е внесена и во Правилникот за оцена на специфичните потреби на лица со пречки во физичкиот и психичкиот развој (Службен весник на РМ бр.30/2000).

Интелектуалната попреченост е посебна состојба на функционирање, што започнува во детството и се карактеризира со ограничување на интелигенцијата и адаптивните вештини. Интелектуалната попреченост стои меѓу способностите на индивидуата и нејзината структура и очекувањето од нејзината надворешна средина (Трајковски,2008).

1.1 Етиологија на интелектуална попреченост

Етиологијата и причините за интелектуалната попреченост се исклучително сложени. Според Светската здравствена организација, до денес, етиологијата на интелектуалната попреченост од 50 до 90% практично е недокажана.

Утврдувањето на причините за појава на интелектуална попреченост е важно од неколку причини (Schalock, et all):

- Етиологијата може да биде поврзана со други здравствени проблеми кои можат да влијаат врз психичкото функционирање;
- Етиологијата може да биде подложна на третман, со што би се минимизирала или превенирала интелектуалната попреченост;
- Добиените информации се потребни за да се дизајнираат и евалуираат програмите за превенција од специфична етиологија на интелектуална попреченост;
- Споредување на индивидуите за истражување, од административни или клинички причини кои зависат од формирање максимално хомогени групи составени од индивидуи со иста или слична етиологија;
- Етиологијата може да биде поврзана со специфичен фенотип на однесување кое вклучува потреба од актуелна, потенцијална или идна функционална поддршка;
- Информациите за етиолошките фактори го олеснува генетското советување, овозможувајќи им на семејствата да донесуваат одлуки;
- Индивидуите и нивните фамилии можат да бидат упатени кон други личности и фамилии кои ја имаат истата етиолошка дијагноза за размена на информации и поддршка;
- Познавањето на етиологијата го олеснува самоспознанието и животното планирање на индивидуата;
- Разбирањето на етиологијата може да разјасни клинички прашања поврзани со давателите на сервиси и услуги;

- Класификацијата на биомедицински, социјални, бихевиорални и едукативни фактори на ризик нуди поголеми можности за превенција на попреченоста;

Според Д. Левандовска и Б. Тодоровиќ (1991) наведено е дека постојат повеќе од 250 причинители на интелектуална попреченост. Од нив, само кај 10-20% можат да се утврдат причинителите. Истите автори наведуваат дека причините за појава на интелектуална попреченост можат да се поделат во однос на времето на јавување и можеме да ги поделиме на пренатални, перинатални и постнатални и според видот на оштетувањето.

Според видот на оштетувањето, причинителите се поделени во неколку основни групи и тоа:

- инфекции и труења;
- механички и физички повреди на централниот нервен систем;
- метаболички нарушувања;
- создавање туморозни ткива во централниот нервен систем;
- хромозомски отстапувања.

Според Clifford JD., Michael LH (2004) причината за околу 20% од интелектуалната попреченост се биомедицинските фактори, а за преостанатите 80%, вистинската причина не е позната со сигурност. Влијанието на животната средина претставува извор за шпекулации затоа што примерите на полесни форми на интелектуална попреченост се повисоки во пониските социоекономски класи.

Хеберовиот систем на класификација на причинителите на интелектуална попреченост е значително поопширен и сите причинители ги дели на осум категории и 36 или 39 супкатегории. најважни причинители според Хебер се: инфекција, интоксикација, трауми и физички агенси, нарушување на метаболизмот, растот и нутрицијата, неоплазми, непознати пренатални фактори, непознати причинители кои доведуваат до структурални нарушувања и претпоставени патолошки причинители (Heber, 1961)

С. Николиќ (1990) причинителите на интелектуална попреченост ги дели во две групи:

1. генетски причинители (или ендегени) и
2. негенетски причинители (или егзогени)

Во генетски причинители се вбројуваат енцефаличните и кранифацијалните малформации, факоматозите, хромозомските аберации, дисметаболичките инсуфициенции и дисендокрините инсуфициенции.

Негенетските причинители ги има многу и тие се јавуваат во пренаталниот, перинаталниот и постнаталниот период од детскиот развој.

3. Добрев (1995) препорачува да се набљудуваат следните групи на причинители на интелектуална попреченост:

- инфекции и паразитарни заболувања;
- неоплазми (тумори и слично);
- ендокрини нарушувања, заболувања на имунитетот и нарушувања во исхраната;
- болести на нервниот систем и рецепторните органи;
- нарушувања за време на гравидитетот и породувањето;
- повреди, трауми и труења.

Во истражувањата на Л. Аничкиќ (1984) опфатени се 250 лица со лесна интелектуална попреченост. Од нив, 57 деца имаат наследни дегенеративни заболувања, 12 претрпеле повреди на мозокот, а 10 преболеле енцефалит или менингит, тоа се вкупно 79 деца или 32% од испитаниците. Во останатиот број случаи причинителот бил непознат.

Според С. Бојанин (1985), нашето познавање за можните причинители на интелектуалната попреченост е ограничено. Познато е дека наследно се пренесуваат одредени синдроми чија слика ја сочинува, покрај останатото, и недоградената способност за интелигенција. Понатаму, интраутерините заболувања кај плодот можат да го нарушат развојот на сознајните способности, како и воспаленијата на мозокот, породилните трауми, траумите на централниот нервен систем и слично. Познат е фактот дека и социјалното влијание може да ја продлабочи немоќта на сознајните функции. Меѓутоа, самата суштина на настанувањето на интелектуалната попреченост останува и понатаму сосема нејасна.

Со помош на анамнестичките податоци, фенотипските карактеристики, наодите на генетичарите, невролозите и психијатрите, причинителите на интелектуална попреченост, во голем број случаи, можат да се утврдат според:

- пренатални фактори – нарушување на метаболизмот, хромозомски нарушувања, инфекции на мајката за време на бременоста, интоксикации за време на бременоста;
- компликации во текот на породувањето – предвремено раѓање и повреди во текот на породувањето;
- постнатални фактори – рани инфекции, хипогликемија, труења, повреди на главата, конвулзивни нарушувања и др. (Jones , 2005)

Речиси 3% од популацијата има интелигенција помала од 70, од кои само кај половина од овие случаи може да се откријат причинителите на истата (Flint et al, 1995). Преваленцијата на тешка интелектуална попреченост е околу 3 на 1000 новородени и 30 на 1000 новородени за лесна интелектуална попреченост (Harper, 1993).

1.2 Класификација на интелектуална попреченост

Интелектуалната попреченост се класифицира врз основа на нивото на интелектуални способности и адаптивни вештини на поединците.

Оваа класификација обично се врши во четири категории: лесна, умерена, тешка и длабока интелектуална попреченост. Сепак, во многу случаи се користат и други категоризации врз основа на точни резултати од тестирање на интелектуалниот коефициент (IQ) и оценка на адаптивните способности.

Според степенот на интелектуалната попреченост и според постигнатите резултати на тестовите за интелигенција, Американската асоцијација за интелектуални и развојни попречености (AAIDD) ја класифицира интелектуалната попреченост во четири типа, нивоа, што може да се види во табела 1.

Табела 1. Ниво на интелектуалната попреченост

Ниво на интелектуална попреченост	Коефициент Stanford -Binet	Интелигенција Vechler -Scales
Лесна	68-52	69-55
Умерена	51-36	54-40
Тешка	35-20	39-25
Најтешка	19 и под.	24 и под.

Според класификацијата која ја предлага Светската здравствена организација (СЗО) интелектуалната попреченост се дели на :

- Лесна интелектуална попреченост 50-69 IQ
- Умерена интелектуална попреченост 35-49 IQ
- Тешка интелектуална попреченост 21- 34 IQ
- Длабока интелектуална попреченост Под 20 IQ

Според IDEA (2004), учениците со пречки во развојот на училишна возраст можат да се поделат во две големи групи, и тоа:

1. Ученици со пречки во развојот со висок степен на инциденција:

- говорни и јазични нарушувања;
- тешкотии во учењето;
- емоционална неурамнотежност;
- лесна интелектуална попреченост.

2. Ученици со пречки во развојот со низок степен на инциденција:

- нарушувања на слухот;
- ортопедски нарушувања;
- нарушувања на видот, вклучувајќи и слепило;
- глувост-слепило;
- глувост;
- други здравствени нарушувања;
- заостанат развој;
- трауматски повреди на мозокот;
- аутистичен спектар на нарушување;
- умерена до тешка интелектуална попреченост;
- комбинирани пречки (IDEA, 2004; Чичевска, 2018)

Дури 80% од учениците со пречки во развојот се ученици со пречки со висок степен на инциденција, додека 20% се со низок степен на инциденција (U.S Department of Education, 2006).

Како што можеме да видиме, учениците со лесна интелектуална попреченост спаѓаат во групата на ученици со висок степен на инциденција, што, од друга страна, значи дека наставниците и професионалците често ќе се среќаваат со нив во практиката (Чичевска, 2018).

Според Френд и Бурсук (Friend & Bursuck, 2012) заеднички општи карактеристики на лицата кои спаѓаат во групата ученици со висок степен на инциденција се:

- често е тешко да се препознат како различни од другите ученици со типичен развој, особено надвор од училиште;
- често имаат академски, бихејвиоријални и социјални проблеми во комбинација;
- можат да ги постигнат стандардите како и учениците со типичен развој кога добиваат високо-структурирана интервенција.

Пречки во развојот со висок степен на инциденција се јавуваат кај едно од десет деца на училишна возраст (Наташа, 2018).

1.3. Карактеристики на деца со интелектуална попреченост

Децата со интелектуална попреченост имаат исти основни физиолошки, социјални и емоционални потреби, како и останатите деца. Нивниот развој го следат истите законитости на развојот кои важат за децата од невротипичната популација, но темпото е забавено, а според степенот на попреченост, ограничено.

Специфичностите во развојот на овие деца се гледаат во должината на траењето на секоја од развојните фази. Овие деца имаат и одредени карактеристики кои се разликуваат од оние деца со нормален детски развој.

Интелектуално попречените деца се карактеризирани со различни пречки во развојот, со зачестеност и степен што варираат. Овие пречки некогаш се препознаваат веднаш по раѓањето или се забележуваат подоцна кога ќе се забележи дека детето не го развива однесувањето вообичаено за неговата возраст.

Пречките во развојот се јавуваат како:

1. Недостаток на моторна контрола и слаба координација;
2. Сензорни пречки од различен степен;
3. Забавен развој на јазикот и говорот;
4. Оштетување на сознајните функции (Bala, Novak, 1991).

Кога Сеген зборува за нарушувањето на волјата, како главен недостаток кај овие деца го зема предвид само тој степен во развојот на волјата кој го нарекува „завршен камен на куполата на зградата“. Тој смета дека кај тие деца се нарушени и најосновните примарни, елементарни волеви побуди на најдлабок начин и дека таа способност им недостасува и таа навистина им недостасува. На нив им недостасува и слобода од која се раѓа и моралната волја (Виготски, Л. 1996).

Виготски (1996) понатаму го цитира Сеген:

„Физички - тој не може, со разумот - не знае, психички - тој не сака. Тој и би можел, и би знаел, само кога би сакал, но сета неволја се состои во тоа што тој пред сè, не сака...“

Кога зборуваме за карактеристиките на интелектуално попречените деца, ќе ги објасниме општите карактеристики кои се дадени во Правилникот за регулирање на специфичните потреби на лицата со пречки во физичкиот или психичкиот развој (Службен весник на РМ“ бр. 30/2000).

Лицата со интелектуална попреченост се распоредуваат во неколку групи:

1. Лица со лесна интелектуална попреченост кои ги препознаваме по благото намалување на нивото на интелектуалните, говорните, јазичните, моторните и социјалните способности. Овие лица и покрај тоа што зборуваат со извесно задоцнување, најголемиот број од нив го користат говорот во секојдневниот живот. На стандардизираните тестови за интелигенција овие лица имаат IQ од 50 до 69;

2. Лица со умерена интелектуална попреченост покажуваат забавен развој и ограничени способности во употребата на говорот, јазикот, моториката, како и грижата за себе. На стандардизираните тестови покажуваат IQ од 35 до 49;

3. Лицата со тешка интелектуална попреченост по клиничка слика се слични на лицата со умерена интелектуална попреченост. Разликата се гледа во значително ограничените способности во областа на говорот, јазикот, моторните способности и грижата за себе. Поголем број од лицата од оваа категорија имаат изразени моторни и други придружни оштетувања кои укажуваат на оштетување или нарушување во развојот на централниот нервен систем. На стандардизираните тестови покажуваат IQ од 20 до 34;

4. Лицата со длабока интелектуална попреченост се најтешката категорија која се карактеризира со ограничени способности за разбирање и прифаќање на барањата или упатствата. Кај овие лица се присутни само рудиментирани форми на невербална комуникација. Поголем број од овие лица се полуподвижни или неподвижни и немаат способност да ги контролираат своите физиолошки потреби. Овие лица не се способни сами да се грижат за себе поради што им е потребна постојана помош, нега и надзор од друго лице. На стандардизираните тестови покажуваат IQ до 20.

Врз основа на бројните карактеристики кои ги истакнуваат повеќето автори, сметаат дека карактеристиките на лесно (едукативно) попречените деца, во суштина, се сведуваат на:

1. Индивидуално-социјален дефицит;
2. Генерална академска попреченост - тешкотии во совладувањето на училишната програма;
3. Дефицит во меморијата;
4. Говорните (јазични) способности се под нивото на возраста;
5. Способноста за генерализација и концептуализација е под просек. (Gearheart , Weishahn, Gearheart ,1988).

Следува објаснување на мислењата на повеќето автори за физичките и психичките карактеристики на личноста на интелектуално попречените лица во целост:

➤ Општи когнитивни способности

Лицата со интелектуална попреченост се разликуваат физички и емоционално, како и по нивните карактерни особини и верувања. Нивната очигледна бавност во учењето на нови работи може да е поврзана со забавениот развој на интелигенцијата (Wehman, 1997). Кога на возрасни лица со интелектуална попреченост им се претставени нови содржини на соодветен начин и од аспекти кои се соодветни за нив во споредба со несоодветни аспекти, тогаш темпото и количината на она што можат да го научат веќе станува прифатливо (Vakil, Shelef-Reshef, & Levy-Shiff, 1997; Werts, Wolery, Gast & Holcombe, 1996). Доколку се имплементираат специфични системи на поддршка, неколку истражувачи истакнуваат дека децата со интелектуална попреченост можат да постигнат во однос на новопадениот материјал, но, сепак, заостануваат во споредба со нивните соученици (Vakil et al. 1997; Wehman, 1997). Самиот резултат кој се добива од IQ тест е од помала важност во споредба со определувањето на општите когнитивни способности, или способноста да се зголемат начините за внес на нови информации кај лицата со интелектуална попреченост во споредба со видовите и начините на поддршка кои треба да им се овозможат на лицата со интелектуална попреченост за да можат да извршуваат одредени задачи и цели на различни нивоа (Hourcade, 2002).

➤ Способности за учење и помнење

Способностите за учење кај лицата со интелектуална попреченост се значително под просекот во споредба со нивните невротипични соученици кои немаат никакви попречувања во развојот. Лицата со интелектуална попреченост ги развиваат техниките за учење со многу побавно темпо во споредба со нивните соученици од невротипичната популација, исто така покажуваат дефицит во пренесувањето на новонаучените способности во новонастанати ситуации (Beirne-Smith, Patton, & Kim, 2006).

Децата со интелектуална попреченост не можат спонтано да ги користат соодветните новонаучени материјали или стратегии за помнење и би можеле да имаат тешкотии во разбирањето на условите, стратегиите и потребните чекори кои би им помогнале при учењето и запомнувањето на новите работи. Меѓутоа, лицата со интелектуална попреченост би можеле да ги научат овие стратегии со текот на времето (Fletcher, Huffman, & Bray, 2003; Hunt & Marshall, 2002; Werts, Wolery, Holcombe, & Gast, 1995; Wolery & Schuster, 1997).

Лицата со интелектуална попреченост имаат тешкотии во фокусирањето на релевантни дразби и стимули во процесот на учење, како и во секојдневниот живот, во новонастанати ситуации и средини, и понекогаш се фокусираат на погрешни или сосема нерелевантни предмети или работи (Kittler, Krinsky-McHall, & Devenny, 2004; Westling & Fox, 2004).

➤ Внимание

За да се стекнат со нови информации, децата мора да имаат способност да посветат доволно време на дадената задача и да користат техники за да се спречи одвлекувањето на вниманието. Децата со интелектуална попреченост имаат тешкотии во разликувањето и адресирањето на релевантните прашања, како за учење така и во новонастанати социјални ситуации (Saunders, 2001).

Проблемот не е во тоа што учениците не обрнуваат внимание, туку проблемот е во тоа што учениците не ја разбираат или не ја филтрираат новодадената информација доволно добро за истата да можат да ја обработат (Hunt & Marshall, 2002; Meyen & Skrtic, 1988).

➤ Адаптивни способности

Адаптивните способности кај лицата со интелектуална попреченост најчесто не можеме да ги споредуваме со нивните невротипични соученици. Едно дете со интелектуална попреченост може да има тешкотии во учењето и во самата употреба на новонаучените вештини поради голем број причини: зголемено ниво на одвлекување на вниманието, досада, неможност за разбирање на социјалните активности, како и импулсивно однесување (Hardman et al., 2008). Lee, Yoo, и Bak (2003) го истражувале квалитетот на социјалните врски помеѓу децата со умерена интелектуална попреченост и соученици од невротипичната популација и заклучиле дека децата од невротипичната популација ги гледаат како пријатели нивните соученици со интелектуална попреченост.

➤ Саморегулација

Способноста да се превежбува одредена задача е тесно поврзана со еден поширок концепт познат како саморегулација или способноста на една личност да го регулира и контролира своето однесување (Shonkoff & Phillips, 2000). Теоритичарите за процесирање на информации истражувале како една личност ја процесира дадената информација од сетилните органи, па сè до одговор преку моториката (Sternberg, 2003). Во теоријата за процесирање на информации, разликите во учењето кај лицата со интелектуална попреченост, во споредба со невротипичната популација, се гледаат во недоволно развивање на процеси. Недостаток во развивањето на метакогнитивните процеси длабоко влијае врз развивањето на меморијата, организациските способности, како и во воспоставувањето на контрола врз процесот на учење (Erez & Peled, 2001; Hunt & Marshall, 2002).

➤ Говор и јазик

Лицата со интелектуална попреченост може да покажуваат забавен говор, намалено разбирање на јазикот и тешкотии во формулирање контекстуални реченици. Проблемите со јазикот генерално се поврзани со забавен развој на јазикот отколку со бизарното користење на јазикот (Beirne-Smith et al., 2006; Moore-Brown & Montgomery, 2006). Лицата со интелектуална попреченост може да покажат забавено функционирање во однос на прагматичкиот аспект на јазикот, како одбирањето на соодветни теми на разговор, знаејќи кога треба да се зборува, а кога

да се запре и слични контекстуални вештини (Haring, McCormick, & Haring, 1994; Yoder, Retish, & Wade, 1996). Kaiser (2000) потенцира дека крајната цел на интервенцијата за подобрување на јазичните способности е да се зголеми функционалното комуницирање кај учениците. Тежината на проблемите со говорот и јазикот е правопрпорционално поврзана со причината и тежината на интелектуалната попреченост. Колку е потешка интелектуалната попреченост, толку се поголеми проблемите и тешкотиите со јазикот и говорот (Moore-Brown & Montgomery, 2006).

➤ Мотивација

Лицата со интелектуална попреченост најчесто се опишани како лица на кои им недостасува мотивација или како лица кои имаат надворешно насочено однесување. Поради минати искуства на неуспех и анксиозност која потекнува од тие неуспеси, кај нив може да предизвика да имаат сè помалку цели и недостаток на мотивација. Резултатот од неуспехот кој го научуваат најчесто е дека се беспомошни.

Зголемената историја на неуспех при извршување на одредени задачи, што најчесто води кон зависност од надворешноста или зависност од други личности, ги прави позависни од надворешен концепт на награда отколку внатрешно самоисполнување заради завршена задача. Поради ова помали се шансите дека тие самите ќе се мотивираат да извршуваат одредени активности за да имаат самоисполнување (Beirne-Smith et al, 2002; Taylor et al, 2005).

➤ Академски постигнувања

Когнитивните недостатоци кај децата со лесна и умерена интелектуална попреченост водат кон константни проблеми во однос на академските постигнувања (Hughes et al, 2002; Macmillan, Siperstein, & Gresham, 1996; Quenemoen, Thompson, & Thurlow, 2003; Turnbull et al., 2004). Децата со лесна интелектуална попреченост имаат подобри способности во декодирање на зборови отколку во разбирање на нивното значење (Drew & Hardman, 2007) и нивните способности за читање се под нивото на нивната возраст (Katims, 2000). Децата со интелектуални попречености можат да научат основни математички пресметки, но не и соодветно да ги употребат концептите за решавање на дадени проблеми (Beirne-Smith et al, 2006). Голем дел на истражувања покажале дека децата со умерена или тешка интелектуална попреченост можат да се стекнат со академски вештини: да примаат информации, да учествуваат

во социјални настани, да се зголеми нивната ориентација и мобилност и да бидат способни самите да донесуваат одлуки (Browder, Ahlgrim-Delzell, Courtade-Little, & Snell, 2006).

➤ Физички карактеристики

Децата со интелектуална попреченост, во зависност од биолошката етиологија, можат да имаат и други пропратни проблеми како моторни, физички, ортопедски, визуелни и аудитивни оштетувања, како и здравствени проблеми (Hallahan & Kauffman, 2006).

Постои тесна врска помеѓу тежината на интелектуалната попреченост и досегот на физичките разлики (Drew & Hardman, 2007; Horvat, 2000). Најголем дел од децата со тешка и длабока интелектуална попреченост имаат комбинирана попреченост која влијае речиси врз секој аспект на интелектуалниот и физичкиот развој на тоа дете (Westling & Fox, 2004).

Сетилата имаат зголемен праг на осетливост, недостасува диференцираност и бавно се приспособуваат при промена на дразбата (Андреев, 1994).

Претставите се сиромашни и фрагментирани, постои отсуство на суштинските својства на перципираните предмети поради што различните предмети ги гледаат и доживуваат како идентични. Тешко ги формираат претставите врз основа на усно опишување. Поради сиромашните претстави имаат проблеми во актуализацијата на наученото (Андреев, 1994).

Емоциите се диференцирани на значително пониско ниво од нивната возраст. Тешко ги одложуваат задоволувањата, лесно минуваат од едно во друго расположение и делуваат „детинесто“ и „несмасно“. Емоциите имаат зголемен влез на чувствителност и недоволна диференцираност кон промена на дразбите. Доживувањето на околината е нехомогено и необединетоста и крутоста на емотивните доживувања се главното обележје на нивниот чувствен живот (Бојанин, 1985).

Емотивниот живот превладува врз расудувањето; фантазиите доминираат во однос на логичните процеси. Децата се наивни и безгрижни, не ја разбираат одговорноста и задолженијата во одделението и малку се заинтересирани за оценката зашто им недостасува чувство на одговорност и неможност да ги потиснат емоциите, желбите и својата импулсивност. Емоционалната сфера ја карактеризира недоволната издиференцираност на чувствата, нивната инертност и едноличност; постои недоволна диференцираност на емоциите од моториката; недоволна развиеност се јавува кај сложените емоционални појави и нивното формирање врзано со интелектот (пр. формирање повисоки нивоа на чувства) (Андреев, 1994; Ѓорѓевиќ,

1982; Szymanski , Tanguay,1980).

Помнењето е емотивно, селективно и секогаш насочено само кон реалноста. Помнењето е слабо. Детето потешко запомнува, со повеќе повторувања, наученото брзо се заборава, а тоа што ќе се запамети се презентира тешко и неточно. Полесно се паметат силни емотивни доживувања и возбудувања што поттикнуваат непосреден интерес. Тешко се фиксираат и се задржуваат фактите изложени во устен облик; неразвиеноста на помнењето е условена од лошата преработка на обработениот материјал (неможноста на одвојување на основното од споредното и неговото систематизирање) (Андреев,1994).

Многу тешко може да се повторат или да се научат стихотворба, песна или краток текст, а постои и тешкотија во разбирањето на материјалот и негова репродукција. Доколку во текот на наставата не постои очигледност, нагледни средства и разновиден дидактички материјал, независно за која област се работи, интелектуално попреченото дете нема да може да го запамети наставниот материјал. Овде секако од големо значење е и индивидуалниот пристап во наставата. Кај лесно интелектуално попречените ученици постои долготрајно помнење само тогаш кога содржините се во согласност со нивните ментални способности. Многу е отежнато донесувањето на кој било цврст или брз заклучок (Gearheart, Weishahn, Gearheart,1988). Овие деца не се способни од конкретни искуства сами да донесат заклучок на ниво на сознание и со тоа сознание да се користат во одредени слични ситуации (Бојанин ,1985).

Мислењето е сведено на конкретност и површност. Мислата е лишена од продлабоченост и од можност да проникнува зад пределите на виденото. Децата не се во состојба да ја откријат заемноста меѓу предметите и причините, односно нивната меѓусебна поврзаност. Мисловните операции се површни, наместо анализа тие гледаат интензивни, фасцинантни одлики на нештата без согледување на нивната суштина, им недостасува систем при набројување на виденото, како и доведување во врска со целостта на предметот што го набљудувале (Андреев ,1994). Децата не располагаат со неопходни претпоставки потребни за изградба на логично мислење.

Постојат сериозни тешкотии при класификацијата и серијацијата, а недоволно се усвојува и конзервацијата. Апстрактното размислување е сведено на минимално ниво (би се рекло контури), со големи тешкотии во објаснувањето. Многу тешко го исполнуваат преминот од конкретно кон апстрактно-логично согледување на суштинските својства на предметите. Тоа често се забележува кај децата со отсутност на мислата при извршување на некоја задача.

Различни дразби од околината може да им го отргнат вниманието во сосема друга насока. Вниманието не го насочуваат кон откривање на причинско-последичните зависности меѓу појавите и процесите. Искуствата здобиени на кој било план не може добро да се согледаат и да се објаснат, така што мислењето никогаш не се организира во рамките на целосна кохерентност. Кога ќе им се предложи определена задача не ги осмислуваат претходните етапи во постапката. Пристапуваат веднаш кон решавање на задачата, без да се сетат на некои правила и услови (Андреев, 1994; Бојанин, 1985; Добрев, 1998).

Во овој контекст би го додале и недоволното разбирање на авторитативноста на хиерархиските структури (на пример: положбата на ученикот и обраќањето кон наставникот, авторитетот на наставникот, раководителот, директорот итн.).

При реализација на наставната програма во текот на образованието, се среќаваме со тешкотии при усвојувањето на поим на број и математички операции што подразбира учество на апстрактното мислење. Најголем проблем претставува предметната настава (VI-IX одделение, кога кај нивните вршници се развиваат сложени интелектуални функции), особено ако детето е вклучено во редовно основно училиште. Предметната настава изобилува со апстрактни поими, повисок стил и начин на изразување заради што е потребен повисок развој на интелектуалните функции. Интелектуално попречените ученици не се во состојба да ги совладаат наставните програми, особено по хемија, физика, биологија, математика.

Просторно-временските рамки парцијално се разградени и доживевани, па детето така се однесува и кон нив. Тие главно се сведени на она што им е пристапно на способностите на перципирањето во определен момент и во сегашноста, како димензии на времето (Бојанин., 1985). Ќе ги наведеме тешкотиите во усвојувањето знаења од определени училишни предмети (пример: запознавање на природата и општеството, историја и географија). Отежната е ориентацијата во времето. Тие може да оперираат само со блиското минато. Подалечното минато на пример, пред 20, 30, 100, 1000 години, за нив е непознато, односно не се во можност

да ја осмислат временската дистанца бидејќи е потребно апстрактно размислување. Тие може да говорат за разни моменти и настани од историјата (на пример: II Светска војна, Турско ропство, Скендербег итн.) меѓутоа, главниот проблем е да објаснат и да разберат, „кога тоа се случило?“ како период од минатото. Клучната работа е што интелектуално попречените деца не може да го усвојат поимот на бројот, односно редоследот на годините низ историјата или временскиот период. Проблеми се јавуваат и со временски операции кои се дел од секојдневниот живот, како што се: истовременост, наизменичност, вклопеност, траење, редослед и сл. Поради недоволниот развој во гностичката организираност не може да го усвојат просторот, или пак, имаат проблеми со просторната организираност.

Постои тешкотија да се наброи сè што не се гледа во рамките на видното поле, на претставно ниво и обично овде познавањето е лимитирано. Тие не може да си го претстават светот во рамките на планетарниот систем, положбата на Земјата, водените површини на Земјата, големината на морињата, езерата; оддалеченоста и големината на државите, со еден збор да го разберат размерот. Покрај ова, децата со лесна интелектуална попреченост имаат тешкотии во совладувањето на латерализацијата во просторот, додека лицата со умерена интелектуална попреченост имаат тешкотии во познавањето на деловите на телото, субјективниот простор и околината.

Играта на овие деца е еднолична и без креативност на фантазијата. Колку се посложени правилата на играта и бараат поголеми интелектуални способности, толку побрзо ќе дојде до нејзино растурање. Децата ја изразуваат одбивноста кон учењето и покажуваат желба за забава и игра, наместо за учење (Андреев, 1994). Обично не ги исполнуваат барањата на играта во една интеракција со нивните врсници кои се дел од невротипичната популација и ги избегнуваат. Тие најчесто можат да најдат заеднички интереси во играта со помали деца кои не се интелектуално попречени. По започнувањето на процесот на инклузија и интеграција во редовните основни училишта, ситуацијата е малку променета во позитивна насока во прифатеноста на учениците со лесна интелектуална попреченост од нивните врсници. Сепак, треба многу да се работи на тој план.

Кога е во прашање **активноста на психомоториката**, може да се каже дека општото присуство на паратонијата и доста воочливото и недиференцирано моторно однесување укажуваат на тесна поврзаност и недоволна диференцираност на емотивниот живот од областа на психомоторните активности (Бојанин, 1985; Радуловиќ, 1991). Ниското ниво на организираност

на психомоториката во однос на интелигенцијата кај ЛИП деца значајно ја загрозува нивната сознајна ефикасност и можност за социјализација (Ќордиќ, 1985; Макешиќ-Петровиќ, 1992). Тоа во најголема мерка се однесува за умерено и тешко интелектуално попречени деца. Тие, како што нагласивме, имаат тешкотии во психомоторната организираност на ниво на манипулативната спретност на рацете и фината моторика, координацијата на движењата, усвојувањето едноставни форми на праксичката активност, практогностичката активност (имитација на движењата) и др. Кога зборуваме за карактерните црти и за особините на интелектуално попречените деца, присутни се интересни забележувања.

Кога станува збор за **волјата**, некои автори сметаат дека таа е недоволно развиена и дека тоа е резултат на несозреана психичка структура на личноста - волјата слабее со намерата за извршување на волево дејство; изразот слаба волја е негативизам и неможност да се спротивстават на неразумни совети. Интересите на ученикот се ограничени и непостојани. Интересот кај ученикот го поттикнува она што е необично, несušтинско, силно, забележливо, она што ги задоволува нивните потреби. Учениците покажуваат поголем интерес кон физичката работа и кон сè она што не бара психичко напрегање и напор. Интересот кај учениците се задржува на понизок степен - љубопитност и не допира до она што се наоѓа зад видното поле (Андреев, 1994). Според тоа, учениците со интелектуална попреченост покажуваат волеви активности кога се работи за активност што го поттикнува нивниот интерес. Тие во согласност со нивните можности и способности може да ги извршат поставените задачи доволно квалитетно и да бидат многу одговорни на поставеното барање како нивна обврска. Лицата со лесна интелектуална попреченост може да бидат добри работници, квалитетно и стручно да ја извршат работната активност.

Кај учениците **чувствата и однесувањето** се недиференцирани, често неадекватни во однос на интензитетот на дразбите, неретко со емотивната лабилност се јавуваат и долготрајни инертни чувства. Недоволната интелектуална регулација на чувствата тешко ги формира повисоките нивоа на чувства, како: долгот, самооткажувањето, совеста, патриотизмот, колективизмот (Андреев, 1994). Децата често реагираат на забелешките остро, непристојно и создаваат конфликти. Кај еуфоричното однесување реакциите се повишени, децата се весели без видлива причина и понекогаш се смеат кога им се заканува опасност. Карактеристика во однесувањето кај овие лица е апатија во која често запаѓаат.

Карактерните особини тешко се формираат и се на пониско ниво, а темпото на развојот на одделни карактерни црти е различно. Со правилно воспитување се формираат дисциплина, совесност и активност на пониска основа. Со правилниот однос кон ученикот може да го поттикнеме да покаже интерес за поддршка, чувство на добрина и хуманост. Со погрешно воспитување се јавува егоизам, индивидуализам и самобендисаност што може да има траен карактер (Андреев, 1994; Ѓорѓевиќ, 1982).

Лицата со интелектуална попреченост често стануваат предмет на негативното влијание на средината (тепачки, криминал, дрога, проституција и слично), што може да има тешки последици врз нивната иднина. Но, интелектуално попречените деца знаат да бидат многу искрени и отворени кон соговорникот или наставникот. Тие секогаш го кажуваат она што моментално го мислат и го гледаат, понекогаш и без да се свесни дека некого можат да го повредат, дека не е културно или соодветно во дадениот момент. Во разговор со практичарите често знаеме да кажеме дека „не знаат да лажат“ или веднаш може да се забележи кога не ја говорат вистината. За конструкција на лага потребна е поголема оперативност на мислењето.

Она што е посебно важно е дека во рамките на лесната интелектуална попреченост не се откриени систематизирани карактеристики на оваа популација за да воочиме евентуално две (или повеќе) групи за да го диференцираме пристапот во процесот на рехабилитација. Тоа, секако, не значи откажување, во рамките на секоја група да го применуваме индивидуалниот пристап во работата. Ако направиме споредба на дете со лесна интелектуална попреченост (горна граница) на училишна возраст и во адолесцентен (возрасен) период, ќе се забележи значителна разлика во неговото интелектуално функционирање во средината. Иако, тоа дете има/имало тешкотии во развојот (едукацијата, социјалната адаптација) и е забавен, да потенцираме дека развојот во овој случај не е лимитиран. Тука значајна улога има стимулативната средина. Тој сè повеќе го збогатува животното искуство, интерперсоналните односи, формирал семејство и се грижи за семејството, професионално се оспособил и работи. Случајно не се истакнати овие констатации, затоа што сакаме да потенцираме лични искуства познати од практиката.

Дали може да кажеме дека се работи за лесна интелектуална попреченост или дали воопшто е потребно да се класифицира интелектуалната попреченост?

Се навраќаме повторно на препораките кои ги дава Светската здравствена организација, Американската асоцијација за интелектуална попреченост и нешто што специјалните едукатори

и рехабилитатори сè повеќе го применуваат во дијагностиката. Тоа е потребата да се процени, анализира и согледа како личноста функционира во средината, кои се нејзините функционални можности и способности и, нормално, колку ние како стручњаци може да ги стимулираме и збогатуваме способностите преку едукација и рехабилитација.

За карактеристиките на интелектуално попречените лица би можело многу да се говори. Истражувањата што ни се достапни не би укажале на нешто посебно значајно, кое веќе досега не е изложено. Анализата на карактеристиките на некои особености на популацијата на лицата со лицата со интелектуална попреченост се однесува на интелектуалната попреченост во целост, што многумина истражувачи и стручњаци не можеле да го избегнат.

1.4 Распространетост (преваленција) на интелектуалната попреченост

Пред да ги наведеме податоците за распространетоста на интелектуалната попреченост во одделни земји, треба да се истакне генералната определба на Светската здравствена организација за распространетоста која се должи на податоците од повеќето земји во светот и според која, околу 1-3% од вкупното население имаат интелектуална попреченост (Ајдински, Кескинова, Мемеди, 2017).

Во табела 2 се наведени податоци за преваленцијата на лицата со ИП во различни земји

Табела бр.2 Преваленција на лицата со ИП во различни земји

	Автори	Држава	%
1.	Ph. Roos, B. McCann (1977)	САД	3
2.	A. Kushlich (1975)	Велика Британија	1
3.	L. Penros (1963, 1965)	Англија	2.56
4.	A. Dupond (1975)	Данска	0.42
5.	J. Wald (1978)	Холандија	1
6.	E. Efromison, M. Blomina (1978)	Норвешка (северни изолирани региони)	5.56
7.	O. Speck (1977)	Источна Германија (поранешна)	0.6
8.	G. Jun (1981)	Западна Германија (поранешна)	3
9.	P. Grunevald (1983)	Шведска	0.5
10.	M. Mardomingo (1977)	Шпанија	1
11.	R. Zazzo (1973)	Франција	1.39
12.	M. Blomina (1984)	СССР (поранешен)	1
13.	M. Obuchova (1971)	Чешка	3.3
14.	M. Obuchova (1971)	Словачка	1.49
15.	D. Hatos (1981)	Унгарија	2.3
16.	G. Krasanakis (1989)	Грција	1

Во табела 3 наведена е распространетоста на лицата со интелектуална попреченост добиени од понови истражувања

Табела 3

Земја (референции)	Карактеристики на примерокот	Користена дефиниција	Примерок	Преваленција на 1000
Австралија (Beange & Taplin, 1996)	Лица на возраст од 20-50 год.	AAMR Класификација од 1983.	104.584	3.3 Мажи=3.4 Жени=3.2
Австралија (Leonard et al., 2003)	Деца на возраст 6-15 год.	DSM-IV TR	240.358	14.3
Канада (Bradley et al., 2002)	Адолесценти 14-20 год.	ICD-10	35.485	7.2
Кина (Zuo et al., 1986)	Деца 0-14 год.	AAMR	7.150	7.8 Мажи=7.8 Жени=7.9
Кина (Xie et al., 2008)	Истражувања на домаќинства со деца од 0-6 год.	Специфични критериуми	60.124	9.3 Мажи=10.1 Жени=8.3
Етиопија (Fitaw et al., 2006)	Студија на возрасни	ICF	24.453	3.9
Финска (Rantakallio et al., 1986)	Деца со специфично раѓање	ICD 9	12.058	5.6(Лесна ИП) 6.3(Умерена и тешка ИП)
Ирска	Административни	ICD 10	3.961.701	6.3

(вклучувајќи ги Северна Ирска, Велика Британија) (McConkey et al., 2006)	податоци на возрасни			
Норвешка (Stromme et al., 1998)	Деца со специфично раѓање	DSM-IV	30.037	6.2 Мажи=8.4 Жени=5.7
САД (Murphy et al., 1995)	Административни податоци на 10-годишни деца	DSM-III	89.534	12 Мажи=13.8 Жени=10.1
Рурални предели на Јужна Африка (Cristianson et al., 2002)	Деца на возраст 2-9 години	/	6.692	35.6

Преваленцијата на интелектуалната попреченост е поголема кај машката популација, во однос на женската популација, таа разлика е особено изразена кај децата под 15-годишна возраст. Според *Maulik* и *Harbour* разликата во преваленцијата на интелектуалната попреченост е особено изразена кај лицата со лесна интелектуалната попреченост, односно истата се јавува околу 1.5 повеќе кај машката популација. Како причинители за ваквата разлика овие автори ги наведуваат: зачестените идентификации на абнормални облици на однесување во училиштето, зголемено негативно влијание на пушењето кај мајката за време на бременоста, ниска породилна тежина врз невролошкиот развој кај машките деца.

Косијан-Нерсигонја и соп., 2002 (според *Николиќ М* и *Вантиќ-Тајник , М., 2015*) истакнуваат дека интелектуалната попреченост почесто се јавува кај машката популација, што го поврзуваат со фактот дека бројни генетски аномалии кои предизвикуваат интелектуалната попреченост се поврзани со половите хромозоми.

Лицата со лесна интелектуална попреченост ја претставуваат најголемата пропорција на

населението со интелектуална попреченост. При направени истражувања, дојдено е до заклучок дека 75% од вкупната популација се со лесна интелектуална попреченост, што претставува 95% од оние кои се дијагностицирани со интелектуална попреченост. Умерена интелектуална попреченост генерално е застапена со 0.3% од вкупната популација, а тешка и длабока интелектуална попреченост со 0.25% (Clifford, Michael ,2004).

Според Batshaw M. и Shapiro B. врз основа на статистиката и постоечките дефиниции, 2.5% од популацијата би требало да имаат интелектуална попреченост, а од друга страна, 2.5% од популацијата да имаат натпросечна интелигенција (бимодална дистрибуција на интелигенцијата) (Batshaw ,Shapiro, 2002).

Во DSM-V е истакнато дека интелектуалната попреченост се јавува почесто кај машката популација во однос на женската, и тоа кај лицата со лесна интелектуалната попреченост тој размер изнесува 1.6:1, а кај потешките облици 1.2:1. (American Psychiatric Association, 2013).

Во поранешните југословенски републики, исто така, варира распространетоста на интелектуалната попреченост. Така, на пример, М. BeckDvorzak и В. Poljak (1959) наведуваат дека 2.88% од целата популација на Хрватска се со интелектуална попреченост. Според понови податоци од 2014 год., во Хрватска живеат 510.274 лица со инвалидитет или 11.9% од вкупната популација, од кои 308.060 (60%) од машки пол и 202.214 (40%) од женски пол. Лицата со интелектуална попреченост претставуваат 4.5% (23.127) од лицата со инвалидитет, односно преваленцијата на овие лица е 5 на 1000. Во Босна и Херцеговина нема соодветни податоци за бројот на лицата со пречки во развојот, односно за лица со интелектуална попреченост.

Според проценката направена во 2008 година постојат 250.000 лица со пречки во развојот, меѓу кои има и воени инвалиди.

Според податоците од статистичките билтени од 2010 година, во центрите за социјална работа се регистрирани 13.948 деца со пречки во развојот, од кои 4.799 се со интелектуална попреченост. Во Србија, Радојчиќ (1973) зема 1.0 % како најреална инциденца на интелектуалната попреченост. Преваленцијата на интелектуалната попреченост во Република Албанија и Косово не е прецизно утврдена поради ограничените истражувања и недостигот на официјални податоци.

Во Република Северна Македонија не се вршени поконкретни истражувања на тој план, па така Љ. Ајдински (1982), прифаќајќи ги сите критериуми, истакнува дека 0.8 % од општата популација и 2-3 % од популацијата на училишни деца се со интелектуална

попреченост. Од тогашното вкупно население очекувани се 14.100 интелектуално попречени лица, или 0.88%. Можеме слободно да заклучиме дека денес се очекуваат над 1.0 % лица со интелектуална попреченост од вкупната популација на Република Северна Македонија (Ајдински , 1982).

Во Република Северна Македонија сè уште не постои официјален регистар за утврдување на преваленцијата на лицата со интелектуална попреченост. Од 2007 година располагаме со одредена бројка на регистрирани лица со интелектуална попреченост, а истите се евидентирани во Министерството за труд и социјална политика, како корисници на одредени бенефиции. Според овие податоци, во РСМ има 7.127 евидентирани лица со интелектуална попреченост, меѓутоа реалната бројка е поголема.

2. Процена на учениците со интелектуална попреченост

Процената на интелектуална попреченост претставува процес на евалуација со кој се утврдува дали едно лицето има интелектуална попреченост и до кој степен.

Процената на интелектуална попреченост обично започнува со идентификување на загриженост за развојот, однесувањето или учењето на едно лице, обично дете. За да се процени дали едно дете е со интелектуална попреченост поминува низ процена на психомоторниот развој.

Основните чекори кои ја сочинуваат почетната фаза на проценката се:

➤ Иницијална загриженост:

Поставување на прашања: Загриженостите можат да бидат забележани од родители, наставници или други членови на заедницата кои забележуваат дека детето или лицето има потешкотии во одредени области на развој, учење или секојдневно функционирање.

Консултации: Родителите или наставниците можат да се консултираат со специјалист, како што е училиштен психолог, педијатар или психијатар, ако забележат проблеми како што се потешкотии со учењето, социјализацијата или самостојното извршување на задачи.

➤ Собирање информации:

Анамнеза: Се собираат информации за историјата на развојот на детето, вклучувајќи ги важните моменти како што се првите зборови, првите чекори и други важни развојни моменти.

Учество на родителите: Родителите или старателите честопати се интервјуираат за да дадат информации за однесувањето на детето дома и во други контексти.

Преглед на образовни податоци: Ако детето е на училишна возраст, наставниците можат да обезбедат информации за академските перформанси и социјалното однесување.

➤ Набљудување и прелиминарна евалуација:

Набљудување: Професионалци, како што се психолози или специјални педагози, можат да го набљудуваат детето во училиште, дома или во специјализирана средина за да ги идентификуваат потенцијалните предизвици.

Прелиминарни тестови: Се спроведуваат основни тестови и проценки за да се добие почетна слика за интелектуалното функционирање и адаптивните вештини.

➤ Упатување на специјалист:

Ако прелиминарната евалуација укажува на можност за интелектуална попреченост, лицето се упатува кај специјалисти за подетална и сеопфатна проценка.

Овие иницијални чекори се основа за подлабока и подетална проценка, која ќе го определи степенот на попреченоста и ќе помогне во креирање на план за поддршка.

2.1.Процена на психомоторен развој на деца

2.1.1.Анамнеза

Анамнезата според Светомир Бојанин и Александар Ќордиќ е специфичен метод за собирање податоци и информации за историјата на животот, развојот и психичкото здравје на детето или лицето што се проценува. Овој метод е особено значаен во областа на детската психијатрија и неврологија и е дизајниран за темелно и систематско истражување на сите аспекти на развојот и функционирањето на лицето.

Клучни компоненти на анамнезата според Бојанин и Ќордиќ:

- Пренатална историја - овој дел ги опфаќа податоците за текот на бременоста, здравјето на мајката, нејзиното психолошко и физичко здравје за време на бременоста, како и сите фактори што можеле да влијаат на развојот на плодот (болести, стрес, лекови).
- Перинатален период- вклучува информации за текот на породувањето, компликации за време на раѓањето, како и првите денови од животот на детето (породилна тежина, потреба од посебна нега).
- Рани моторни и когнитивни вештини- се собираат податоци за тоа кога детето ги постигнало првите важни развојни чекори (на пример, кога почнало да седи, стои, оди, зборува). Се следи и како се развивале когнитивните способности, како што се препознавање на лица, предмети и развој на јазикот.

- Генетска и семејна историја- овој дел ги опфаќа информациите за генетските предиспозиции за одредени болести, психолошки состојби и физички нарушувања, како и за семејните односи и динамиката во семејството.
- Семјна психодинамика- истражување на односите меѓу членовите на семејството, особено на родителите и нивните интеракции со детето.
- Социјална интеракција и адаптација- се испитува способноста на детето да се интегрира во социјалната средина, да се однесува во групи и да развива пријателства. Се разгледуваат и реакции на стрес, адаптација на промени и социјални предизвици.
- Образовно функционирање- вклучува проценка на академските способности, училишните постигнувања и потешкотиите со учењето или адаптацијата на училишниот живот.
- Физичко здравје- собирање информации за претходни заболувања, хоспитализации и други медицински интервенции. Се разгледува и тековната физичка состојба и какви било хронични здравствени проблеми.
- Психичко здравје- историјата на психички состојби, вклучувајќи анксиозност, депресија, проблеми во однесувањето или други психијатриски состојби.
- Емоционална стабилност - проценка на емоционалната состојба на детето, способноста за справување со емоции и реакциите на стрес и промени.
- Когнитивни способности- оценка на менталните процеси, како што се меморијата, концентрацијата, решавањето проблеми и учењето.

2.1.2. Опсервација

Опсервацијата е систематско и внимателно набљудување на однесувањето и развојот на детето во различни контексти и ситуации. Целта на опсервацијата е да се соберат детали кои ќе помогнат во разбирањето на детето и неговите потреби. (Спасовска, Ј. 2020)

Опсервацијата може да биде:

Структурирана опсервација- вклучува користење на специјално дизајнирани протоколи и упатства за набљудување. Се фокусира на конкретни аспекти на однесувањето и развојот, како што се моторните вештини, комуникацијата или социјалните интеракции. (Спасовска, 2020)

Неструктурирана опсервација- се однесува на слободно и поопшто набљудување, каде што се собираат информации за сите аспекти на однесувањето без конкретни насоки (Спасовска,2020).

Во опсервацијата се користат процедури и техники, се прават деталните белешки за сите значајни аспекти на однесувањето и развојот на детето. Овие белешки вклучуваат време, место, контекстот на набљудувањето, како и точните забелешки за однесувањето.

Опсервацијата се спроведува во различни средини и ситуации за да се добие комплетна слика за однесувањето на детето. Ова помага да се разбере како детето се однесува во различни контексти. Исто така помага во идентификацијата на развојни потреби и во развивањето на стратегии за поддршка. Податоците од опсервацијата се комбинираат со информации од анамнеза и други проценки за да се создаде целосна слика за детето.

Резултатите од опсервацијата се користат за развој на индивидуализирани планови за интервенција, со цел да се адресираат специфичните потреби на детето.

2.1.3.Доминантна латерализација

Доминантна латерализација се однесува на распределба на функциите помеѓу левата и десната хемисфера на мозокот. Таа ја означува појавата на водечки екстремитет или водечко сетило при вршење на сложените психомоторни активности. (Бојанин,1997).

Кај повеќето луѓе, левата хемисфера е доминантна за јазичните функции, додека десната хемисфера игра улога во визуелно-просторната обработка.

Според А.Кордиќ и С.Бојанин (1997), процената на латерализација и доминантна латерализација укажува, прво, на организиранта способност на сетилата и движењата во функција на волевите моторни активности и второ, на нивото на развиена практогностичка организираност на кортексот во однос на развиеноста на доминацијата на хемисферите.

Процена на доминантноста вклучува тестови за утврдување на која рака (десна или лева) и нога (десна или лева) е доминантна. Овие тестови може да вклучуваат активности како пишување, фрлање на топка, мавтање, јадење, свонење или кревање на предмети. Психомоторичките активности се анализираат за да се утврди како детето ги користи различните делови од телото (Уницеф,2014).

Истражувањата за употребната доминантна латерализација на горните екстремитети се слични кај повеќето автори. 92.7% од учениците во редовните училишта беа деснораки, додека 71.5% од лесно ретардираните ученици во посебните основни училишта беа деснораки, 13.5% левораки, а 15% амбифекстери (Манасова,2000).

Резултатите од процената помагаат во развивање на планови за терапија кои се базирани на специфичните потреби на детето. Може да помогне во идентификација на можни развојни нарушувања, како што се дислексија или проблеми со координацијата.

2.1.3 Организираност на психомоториката

Психомоторика се однесува на способноста да се интегрираат когнитивните процеси со моторните активности. Организацијата на психомоториката вклучува како се координираат и планираат моторните активности и како тие се изведуваат.

Активноста на психомоториката секогаш е волева, организирана и насочена. Се изведува со екстремитетите, деловите на телото, говорот и мимичката мускулатура. Следејќи ги активностите на психомоториката, ние ги следиме намерите, чувствата, ставовите, способностите, па и нивото на информираност на субјектот кој ја врши таа активност. (Ајдински,2000).

Со проценка на организираноста на психомоториката се испитува способноста на лицето да координира различни моторни активности, како што се фини моторни вештини на долните и горните екстремитети и (диференција на прстите, контрола на телото во мирување, одржување на рамнотежа) и груби моторни вештини (одење, одење по ритам, трчање, скакање).

Организираноста на психомоториката се состои од овие елементи :

Психомоторика на долните екстремитети -актот на психомоториката на долните екстремитети е одот и употребата на долните екстремитети при игрите. Неа ја сочинуваат моторната сила, складноста и движењата на нозете со останатите делови на телото, како и на телото во целина. Со проценка на квалитетот на чекорот и способноста на усогласување на елементите на чекорот со движењата на другите делови на телото се утврдува нивото на функционална зрелост на психомоториката на долните екстремитети.

Психомоторикат на горните екстремитети- организираноста на психомоториката на горните екстремитети е во непосреден однос со развојот на психосоцијалниот живот на личноста во целина. Таа ги буди основните шеми во мисловниот процес и учествува во пројавувањето на креативните потреби, како кај детето така и кај возрасните. Горните екстремитети се значајни за организирање на социјално поле, онака како што е определено од условите на животот и цивилизацијата на која и припаѓаме (Ајдински ,2000).

Контрола на моториката на телото во целина се однесува на способноста на лицето да координира и управува со сите моторни функции на телото. Моториката е поврзана со емотивните области на личноста. Контролата на моториката во целина е резултат на комплексната интеракција помеѓу нервниот систем (мозокот и нервите), мускулите и периферните системи кои ја овозможуваат механиката на движењето.

Одржувањето на рамнотежа на телото е клучен процес за сигурно и ефикасно движење, како и за спречување на падови и други повреди. Тоа се однесува на способноста на телото да се одржува во стабилна позиција и тоа како во мирна ситуација (при стоење или седење), така и при движење (како што се одење, трчање или изведување на сложени физички активности). Рамнотежата се постигнува благодарение на координираната работа на различни системи во телото.

Координација на движењата се заснова на нивото на доживување на сопствената телесност како потпор на движењата, како извор на движењата и како координатор на низата на движењата кои ја сочинуваат психомоторната активност. Нивото на одржување на рамнотежа и нивото на организираност на субјектот се основни фактори за определување на нивото на координација на движењата.

2.1.5.Праксична организираност

Практична организираност се однесува на способноста за планирање, координирање и извршување на активности и задачи во реалниот живот. Ова вклучува когнитивни способности (како што се внимание, меморија и планирање) и моторички способности (како што се координација и извршување на задачи).

В.Ишпановиќ(1986) ја истакнува праксијата како волево изведување на сложена моторна акција со некоја цел или со некоја намера (Ишпановиќ-Радојковиќ ,1986).

А.Ќордиќ и С.Бојанин (1997) ја дефинираат праксијата како волева, насочена активност во областа на движењето и говорот со која се извршуваат сите содржини на нашите чувства и мисли во намерата да ги соопштиме на другиот или да ги реализираме активностите на телото и екстремитетите. Процената на практична организираност често вклучува набљудување на детето додека извршува секојдневни задачи, како што се подготовка на оброк, организирање на училишни материјали или играчки. Овие набљудувања помагаат да се процени способноста на детето за практична организација и имплементација на задачи.

А.Ќордиќ и С.Бојанин (1997) издвојуваат и проценуваат четири основни групи или слоја на праксична организираност кои, здружени, даваат целовитост на психомоторната активност-праксија:

- Мелокинетичките или моторните праксички активности;
- Идеомоторни праксички активности (процена на изведување на движења и активности само врз основа на внатрешни претстави или планови);
- Идејаторни праксички активности (процена на способноста на лицето да формира и организира идеи и планови за извршување на задачи);
- Конструктивни праксички активности (ова процена опфаќа вештини и способности кои се потребни за создавање на нови објекти или решавање на проблеми преку изградба и организација).

Графомоториката како праксичка активност

Графомоторната активност се заснова, главно, на мелокинетичката и конструктивната праксија и се опишува повеќе во дијагностиката на праксичките растројства и дисхармоничниот развој на пишаниот говор.

Кога се говори за графомоториката се мисли на способноста да се контролираат и координираат моторичките активности при пишување, цртање и создавање на графички симболи (Бојанин, Ќордиќ, 1997)

Процена на извршувањето на графомоторниот чин се изнесува во следните нивоа:

1. Процена на квалитетот на линеацијата.
2. Процена на графомоторната низа (lilijan lirs).
3. Процена на зрелоста на ракописот.
4. Процена на дисграфичност на ракописот (Бојанин, Ќордиќ, 1997).

2.1.6. Гностичка организираност

Процена на гностичка организираност претставува оценување на способноста да се идентификуваат и поврзат клучните концепти и идеи, мерење на тоа дали знаењето е организирано на логичен и кохерентен начин, способноста да се примени знаењето во различни контексти и ситуации, проценка на нивото на разбирање и експертиза во одредена област. Во оваа проценка спаѓаат:

- Процена на познавање на делови на телото на себе
- Скала за проценка на познавање на латерализираност на себе
- Скала за проценка на познавање на латерализираност на друг
- Процена на доживување и перцепција на односите во просторот
- Процена на претставниот простор и односите во просторот
- Процена на доживување и перцепција на времето (Бојанин, Чордиќ, 1997)

Оваа проценка може да биде формална (преку тестови и испити) или неформална (преку разговори и набљудување).

2.1.7. Практичногностичка организираност

Процена на практичногностичка организираност се однесува на оценување на способноста на поединецот или групата да ги примени своите знаења и вештини во практични ситуации. Се мери колку брзо и ефективно поединецот може да ги изврши задачите користејќи го своето знаење. Процената вклучува и како поединецот ги пренесува своите идеи и соработува со други во практични контексти. Во оваа проценка спаѓа тест за имитација на различни движења и скали според возраста.

Тест за имитација на движење- Бержс, Лезин -се проценува способноста за имитација на движењата на децата од 3-10 години. Во тестот се користат движења од големи зглобови, потоа движења на рацете и прстите кои испитувачот ги поставува пред субјектот, барајќи од него да ги повтори. Изведбата на овие тестови може да се изрази во нумерички вредности (Бојанин, Чордиќ, 1992).

2.1.8. Говор и комуникација

Говорот е основна форма на комуникација. Говорот го содржи јазикот како семантичко-синтаксичка структура и средство со кои се извршува, значи, како негов инструментален дел (Бојанин,Ќордиќ,1992).

Усниот говор има три компоненти:

-ниво на обликување фонemi и монemi во рамките на синтаксичките форми на јазикот,
-можност за разбирање на мисловните содржини кодирани со говорот,што значи разбирање на говорот

-можноста за говорно изразување,што е надвор од гласовните можности и во областа на синтаксичките форми и мисловната содржина.

Тоа значи дека, при опишувањето на говорот, прво ќе го опишеме неговиот фонемски фонд, орално-вокални форми, начин и моќ на артикулција, како прв, сосема очигледен елемент што ги открива доказите за говорниот чин. Потоа, според нашиот концепт, го испитуваме пасивниот говор, со цел конечно да го анализираме активниот говор на субјектот(Бојанин,Ќордиќ,1992).

Во дефектолошката дијагностика на говорот се анализира:

- Опис на гласот при говорот
- Описот на ритамот и темпото на говорот
- Опис артикулација и употреба на гласот
- Опис на пасивен говор
- Опис на активен говор
- Процена на лексичките способности и дислексичко читање
- Процена на правописно ниво на ракописот(Бојанин,Ќордиќ,1992).

Читањето кај лицата со интелектуална попреченост (ИП) може да биде предизвик, но со соодветна поддршка и стратегии тие може да ги развијат своите вештини за читање.

Некои од главните аспекти се:

- Потешкотии со декодирање- лицата со ИП често имаат проблеми со препознавање и интерпретација на буквите и звуковите. Може да им биде тешко да ги спојат звуковите во зборови.

- Слаба брзина на читање- потребно им е повеќе време за читање поради потешкотии во обработката на информациите.

- Проблеми со разбирање-тешкотии во разбирањето на значењето на текстовите, особено ако се комплицирани или содржат апстрактни поими.

- Ограничен речник-намалена способност за разбирање и користење на нови зборови, што може да го отежне разбирањето на текстот.

Исто како и читањето, така и пишувањето кај лицата со интелектуална попреченост (ИП) може да претставува предизвик, но со соодветни стратегии и поддршка можат значително да ги подобрат своите вештини.

2.1.9.Сознајни функции

Секој период на развој на детето е одреден со посебни квалитети на нервната организација, когнитивните можности и нивото на разгранетост на чувствата. Функциите на овие структури се заемно поттикнуваат, изразувајќи се во реалноста како единствена функционална целина. Посложените функции го збогатуваат животното искуство и го зголемуваат увидот на детето во реалноста.

Когнитивните функции зависат од:

- нивото на развој на гностичките структури како области во кои се препознаваат, идентификуваат и аналитички се набљудуваат перцепциите и така се создава когнитивната основа на концептот. Поврзаните концепти секогаш се интегрираат повторно, поттикнувајќи го развојот на сознанијата на светот и себе во него. Концептите се означуваат со зборови, правејќи ги така слободни содржините на мислите и комуникацијата со другите.
- нивото на практична организација на телото како способност да се адаптира на реалноста на објектите и реалноста на светот, формирајќи соодветни односи во манипулативното поле во областа на функцијата на горната мускулатура и во областа на постуралната функција.

- нивото на свесност за своето тело, предметите и просторот во кој субјектот живее, како и луѓето што го опкружуваат. Со тоа се одредува квалитетот на односите кон социјалното поле во целина.

- нивото на интелигенција со кое се решаваат нови ситуации пред кои се наоѓа субјектот. Гностичката и практичната организираност, свеста за светот и мотивацијата се оние области што можат да се проценат со одредени дијагностички постапки (Бојанин, Ќордиќ, 1992). Бојанин., Ќордиќ ,1992).

Децата со интелектуална попреченост често имаат различни карактеристики на спознание. Еве неколку од нив:

1. Сложност на спознание-децата со интелектуална попреченост може да имаат потешко време за разбирање и обработка на информацијата.
2. Специфични интереси-многу деца со интелектуална попреченост имаат интереси кои се разликуваат од тие на нивните врсници.
3. Сложност на комуникација-тие може да имаат потешкотија со комуникацијата, како што се разговарање, слушање и изразување на своите мисли.
4. Сложност на социјални вештини- децата со интелектуална попреченост може да имаат потешкотија во интеракциите со другите, како што се разбирање на социјални знаци и правилно реагирање на нив.
5. Сложност на учење-тие може да имаат потреба за дополнителни методи на учење и поддршка за да го достигнат својот потенцијал(Ајдински,2000)

Секако, важно е да се знае дека сите деца се различни и може да имаат различни степени на способности и потреби. Процената на оперативноста на мислењето се состои од поединечни серии на тестови и задачи со кои се проценуваат развојните стадиуми на психичките процеси, односно стадиумите кои го карактеризираат преконцептуалното и конкретното мислење. Се оди по одреден редослед, како што тоа го бара и самиот развој на детето: процена на класификација, процена на серијација, серијална кореспонденција и процена на конзервација(Ќордиќ & Бојанин, 1992)

2.1.10.Однесувањето на ученикот во училиште

Однесувањето е начинот на кој постоиме во даден момент во нашите животи. Со него го остваруваме определениот однос на сопственото стремење, на потребите и

можностите за себе, додека за други преку него ја остваруваме својата личност. Преку однесувањето стапуваме во контакт со другите (Бојанин, Кордик, 1992).

Поглавјето за процена на однесувањето во дефектологијата, според А. Кордик и С. Бојанин (1997), ги содржи следните прашалници со кои овие однесувања се проценуваат:

- Процена на однесувањето на детето во семејството;
- Процена на атмосферата во семејството
- Процена на однесувањето на детето училиште
- Прашалник за процена на однесувањето на деца со лесна интелектуална попреченост.

(Опара, Ајдински, 2000)

Скала за проценка на однесувањето на детето во училиште (Бојанин, Савановиќ-Општа дефектолошка дијагностика). Прашалникот е формиран во рамките на епидемиолошко и клиничко истражување на појавата на развојна дисграфија од страна на Светомир Бојанин (1976). Бидејќи се покажал како добар, бил користен повремено во разни истражувања, дипломски, магистерски и докторски, кои воглавно се занимавале со откривање на проблемите на недоградената психомоторика, проблеми во однесувањето кај децата од училишна возраст од редовните и посебните училишта.

Последното испитување на вредностите на прашалникот се извршени од страна на Савановиќ (1990), кога биле поставени одредени стандарди според кои ќе се ориентира и ќе се одредува квалитетот на резултатите кои се добиваат. Прашалникот се користи за масовни епидемиолошки истражувања кај деца со проблеми во менталното здравје и психосоцијалниот развој, како и со цел рана детекција на пореметувањата. Исто така, служи за клиничка процена заради стекнување увид на нивото на социјализираност на детето во вонсемејни услови на живеење т.е во рамки на некоја институција (училиште-интернат, дом). Прашалникот се покажал како ефикасен во процената на деца од 5 до 8 годишна возраст во предучилишни установи и во истражување кај деца постари од 11 години кои учат во основни училишта. Прашалникот открива, покрај децата со соодветно однесување, две групи на деца кај кои однесувањето суштински се разликува. Првата група на деца се оние со развоен хиперкинетски синдром, пореметено однесување, состојба на повишена ангажираност на емоциите и со снижена критичност, а другата група на деца се оние со депресивни состојби, или диспраксихни деца, како и оние со моторен дефицит. Секако дека ќе има и појави во кои децата во одредени

ситуации имаат екстремно зголемена психомоторна активност, а во други, имаат екстремно намалена психомоторна активност. Тогаш станува збор за дисхармонично однесување, кое во себе крие развојна дисхармонија, развојна дистгнозија и диспраксија, како и други клинички појави со кои се занимава дефектологијата, развојната психијатрија и развојната клиничка неуропсихологија (Костиќ-Ивановиќ , 2009).

Прашалникот е составен од прашања, дефинирани според описот на клиничките слики на зголемена и намалена психомоторна активност, односно однесување.

Прашањата се поделени во три групи:

- Однесување за време на часот
- Однесување за време на одморот
- Однесување кон авторитетот

Тоа се, всушност, основните области во кои се среќаваат насочените интереси на децата и едукаторот, во рамки на кои се вкрстуваат нивните егзистенцијални полиња. Ова вкрстување на интересите во даден момент е услов децата и едукаторите заемно да се доживеат. Во рамки на тие средби на децата и наставниците, децата можат да бидат со намалено, соодветно или зголемено однесување.

Наставникот за време на часот забележува:

- Како детето седи - мирно, немирно, воочливо на друг начин;
- Како детето се однесува кон соседните деца-дали ги задева, дали постојано се ангажира со некакви активности, во кои пробува да ги вклучи и другите;
- Какво му е вниманието додека наставникот објаснува или прашува;
- Какво му е расположението на детето во целина за време на часот.

Додека се децата на одмор, дежурниот наставник ги набљудува и ги забележува следниве облици на однесување:

- Однесувањето на детето во целина, онакво какво е за време на одморот додека е во дворот;
- Како се однесува при играта- овде обично се забележуваат не оние деца кои имаат соодветно однесување, туку оние кои по нешто необично, несоодветно, го свртуваат вниманието кон себе;

- Како се однесува кон групата на деца со кои е, при што исто така се забележуваат неочекуваните или воочливите однесувања;

- Какво е расположението на детето за време на одморот.

Наставникот посебно обраќа внимание какво е однесувањето на децата спрема себе си, како личност со авторитет. Така наставниците опишуваат:

- Дали детето им се обраќа самостојно, самоиницијативно или не;

- Како при тоа се однесува и како ги прифаќа ставовите на авторитетот;

- Како се однесува кон налозите кои наставникот му ги дава.

Наставникот за време на процената го забележува однесувањето на детето и откако ќе се оценат сите прашања, се собираат поените добиени за секое подрачје и се внесуваат во графикон-индивидуален профил за секое дете поединечно, при што се добива јасна слика дали детето е во зголемено (хиперактивно), намалено (инхибирано) или соодветно однесување.

Графиконот пластично нѝ го прикажува обликот на дисхармоничност на појавата која се испитува. Врз основа на одредувањето на местото на добиените резултати во табелата и врз основа на графичкиот приказ се дава описен заклучок за однесувањето на детето (Бојанин, Кордиќ, 1992).

3. Основно образование на учениците со интелектуална попреченост

Основното образование за учениците со интелектуална попреченост има за цел да им обезбеди соодветни можности за учење и развој, преку адаптирани наставни програми и методи на работа кои ќе ги подготват за независен живот, вклучување во заедницата и развој на личните способности.

Основни принципи на образование за ученици со интелектуална попреченост:

- Инклузивно образование е образовен пристап кој се базира на принципот на еднакви можности за сите деца, без разлика на нивните индивидуални разлики, како што се попречености, социјален статус, етничка припадност или други фактори. Овој пристап се стреми да ги вклучи сите ученици во редовните училишта и да им обезбеди поддршка која е приспособена на нивните различни потреби. Целта е да се создаде образовен систем во кој сите деца учат заедно, со почитување на нивните различности и со обезбедување на услови за нивен успех. Ова вклучува адаптација на наставата,

наставни помагала и технолошки алатки кои ќе го поддржат нивниот напредок (Прирачник за инклузивно образование,2015)

Структурата за успешна инклузија подразбира:

- Соработка помеѓу различни професионалци — редовни наставници, специјални едукатори, психолози, логопеди и други стручни лица. Оваа соработка е клучна за успешната примена на инклузивни практики и обезбедување на соодветна поддршка за учениците.

- За да биде ефективно инклузивното образование, наставниците треба да бидат обучени да работат со ученици кои имаат различни потреби. Ова вклучува разбирање на различни дидактички методи, техники за поддршка и стратегии за управување со класот.

- Соработката помеѓу училиштето и семејствата на учениците. Родителите се важен дел од процесот на учење и поддршка на детето и често се вклучени во создавањето индивидуализирани образовни планови.

- Една од клучните цели на инклузивното образование е создавање училница која е поддржувачка и каде учениците се чувствуваат пријатно и безбедно. Ова значи дека сите ученици треба да се чувствуваат почитувано и ценето, без разлика на нивните разлики.

- Традиционалните училишта имаат стандардизиран приод кон времето и просторот: времето е поделено на единици од 40 до 50 минути, а просторот е поделен на училници со еднаква големина, обично организирани во редици од клупи. Инклузивните училишта ќе треба одново да го разгледаат овој распоред и да размислат за дизајнот на состојбите за учење кои може да ги олеснат различните искуства од учењето со цел да им излезат во пресрет на сите деца и млади (Прирачник за инклузивно образование,2015).

- Инклузивното образование значи да се гледаат училиштата низ очите на децата, ставање на нивните интереси на прво место, обезбедување учество и учење (Прирачник за инклузивно образование,2015).

Истражувањата покажуваат дека учениците со тешкотии кои се вклучени во редовното основно образование имаат социјални и академски придобивки и не се чувствуваат исклучени. Исто така, истражувањата индицираат дека учениците без тешкотии имаат придобивки од инклузијата, бидејќи академските достигнувања се покажале повисоки во

инклузивната средина. Пријателствата и свесносат за различноста се, исто така, корисни во инклузивната училишница за децата со типичен развој (Ристевска, 2018).

- Писменост и функционално учење- за учениците со интелектуална попреченост важно е да се фокусираат на развој на функционални вештини, како што се вештини за комуникација, социјални вештини, секојдневни активности и самообслужување. Овие вештини им помагаат во секојдневниот живот и ги подготвуваат за полесно интегрирање во општеството.

- Адаптирање на наставните материјали- наставните материјали и методи треба да се приспособат на индивидуалните потреби на учениците. Ова вклучува користење на едноставни текстови, визуелни помагала, интерактивни активности и помошни технологии.

- Позитивен пристап и индивидуализација- образованието треба да се базира на индивидуалните потреби, способности и интереси на учениците. Програмите треба да се усогласат со темпото на учениците, со акцент на нивните постигнувања и напредок.

- Работа со родители и стручни лица-соработката со семејствата на учениците е клучна за нивниот напредок. Родителите треба да бидат вклучени во образовниот процес и да добиваат поддршка и советување од наставниците и стручните лица како што се психолози, логопеди и дефектолози.

-Тимска работа- образовните стручњаци, како наставниците, дефектолозите, социјалните работници и психолози, работат како тим за да обезбедат најдобри услови за напредок на учениците. Оваа соработка е важна за успешна инклузија и развој.

4. Улогата на специјалниот едукатор и рехабилитатор (дефектолог) во редовното училиште

Специјалниот едукатор и рехабилитатор (дефектолог) има важна улога во редовното училиште, каде што работи на обезбедување на инклузивно образование за учениците со посебни образовни потреби. Неговата работа е фокусирана на поддршка и

развој на учениците со различни потреби, така што тие ќе можат да се интегрираат во општото училишно опкружување, во рамките на нивните можности.

Во идеална инклузивна училница специјалниот едукатор и рехабилитатор заедно со регуларниот наставник потребно е да планираат, односно да работат заедно за да ги адаптираат и дизајнираат наставните активности за потребите на сите ученици, со тоа што специјалниот едукатор и рехабилитатор се фокусира на потребите на децата со пречки во развојот (Ајдински, Кескинова, Мемеди, 2017).

Понекогаш, тој обезбедува обуки и совети за управување со учениците, вклучувајќи техники за дисциплина и мотивација.

За секој ученик со посебни образовни потреби, специјалниот едукатор и рехабилитатор (дефектолог) подготвува досие каде се наоѓаат сите релевантни податоци кои ќе му бидат потребни да го следи неговиот развој во текот на едукацијата. (Ајдински, 2007; Ристевска 2018)

Како дополнителна обврска на специјалниот едукатор и рехабилитатор е изработката на индивидуални образовни планови за учениците со посебни потреби, за коишто е потребна константна соработка со родителите и останатите членови на инклузивниот тим. Соработката со родителите подразбира постојан контакт со нив, како и давање на упатства за полесно совладување на наставниот материјал кога му помагаат во учењето на своето дете (Ристевска 2018). Плановите вклучуваат специфични цели, стратегии и методи за поддршка на ученикот во процесот на учење.

Специјалниот едукатор и рехабилитатор помага во адаптирање на наставните материјали и методи на работа, така што тие ќе бидат достапни и разбирливи за учениците со посебни потреби. За учениците со физички, когнитивни или емоционални потешкотии, специјалниот едукатор користи различни методи за учење (визуални помагала, технологии, различни стратегии за комуникација). Работи на развој на социјални вештини на учениците, помагајќи им да се интегрираат во групни активности и да ги развиваат вештините за меѓучовечка комуникација. Организираат групни работилници и активности кои ги охрабруваат учениците да комуницираат и да соработуваат со своите врстници.

Специјалниот едукатор ги советува и поддржува родителите во однос на образовните потреби на нивното дете, давајќи им насоки за тоа како да го поддржат

учењето и развојот на дома. Често учествува во родителски состаноци и се консултира со родителите за напредокот на ученикот.

Специјалниот едукатор и рехабилитатор игра клучна улога во обезбедувањето на рамноправни можности за учениците со посебни потреби и во создавањето инклузивно опкружување во редовното училиште.

II. МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕ

1. Предмет на истражување

Предметот на ова истражување е процената на интелектуалната попреченост кај ученици кои посетуваат редовни основни училишта. Во таа насока, истражувањето е насочено кон идентификација на интелектуалната попреченост и анализа на карактеристиките на овие ученици.

Истражувачкиот предмет е значаен поради тоа што во современиот инклузивен образовен систем, идентификацијата на учениците со интелектуална попреченост е од исклучителна важност за обезбедување соодветни образовни стратегии. Од друга страна, често се случува ниските академски постигнувања на неидентификуваните ученици со интелектуална попреченост да се гледаат како незаинтересираност или недисциплинираност, без да се земат предвид нивните когнитивни или развојни ограничувања. Поради тоа, сметаме дека истражувачки предмет од овој тип е значаен за добивање информации за проценувањето интелектуалната попреченост во Северна Македонија, со фокус на учениците со ниски академски постигнувања, и подобрување на овој процес во државата.

2. Цел и карактер на истражувањето

Основната цел на истражувањето е, преку спроведување на процената на психомоторниот развој, да се идентификува распространетоста на интелектуалната попреченост кај ученици од редовните основни училишта. Со вака поставената цел, ќе се утврди дали бројот на евидентираниите ученици со низок академски успех кои имаат интелектуална попреченост, соодветствува со утврдените податоци за распространетост во светски рамки, но се остава простор да се проценат и можните ученици со низок академски успех кои досега не биле евидентирани како ученици со интелектуална попреченост.

Ова трансверзално истражувањето има дескриптивен карактер, со оглед на тоа што има за цел да ја опише застапеноста на интелектуалната попреченост кај учениците со низок академски успех, како и да ги утврди нивните карактеристики. Исто така,

станува збор за квантитативно-квалитативно истражување, во кое покрај статистичка обработка на нумерички податоци, се користи и обработка на квалитативни податоци од спроведената процена на психомоторниот развој.

Истражувањето има аналитички карактер, покрај описниот. Во него се нуди анализа на врски помеѓу одредени фактори.

3. Задачи на истражување

Согласно поставената цел, определени се следните истражувачки задачи:

- Да се идентификуваат демографските карактеристики на учениците со интелектуална попреченост (пол и возраст);
- Да се процени нивото на психомоторна организираност на учениците со низок академски успех (доминантна латерализираност на горните екстремитети, психомоторика на горни и долни екстремитети, праксичката и гностичката организираност);
- Да се направи процена на читањето кај учениците со низок академски успех;
- Да се утврди дали полот има значајно влијание врз зачестеноста на интелектуалната попреченост кај учениците со ниски академски постигнувања;
- Да се процени нивото на сознајните функции кај учениците со низок академски успех;
- Да се процени однесувањето на учениците со низок академски успех;
- Да се утврди кои области од психомоторната организираност се индикатори за интелектуална попреченост кај учениците со слаб академски успех.

4. Истражувачки хипотезии

Општа хипотеза – H_0

Постои разлика меѓу официјално евидентираниот број на ученици со интелектуална попреченост во основните училишта и реалната состојба, со што бројот не кореспондира со светските истражувања.

Помошни хипотези

- H_1 – Интелектуалната попреченост е почеста кај учениците со слаб академски успех од машки пол;
- H_2 – Процентот на ученици кои немаат воспоставена доминација на горните екстремитети е поголем кај групата со интелектуална попреченост;
- H_3 – Постои статистички значајна разлика во психомоторната организираност на долните екстремитети меѓу учениците со интелектуална попреченост и учениците без интелектуална попреченост;
- H_4 – Учениците без интелектуална попреченост се манипулативно повешти од учениците со интелектуална попреченост;
- H_5 – Процентот на ученици со интелектуална попреченост кои имаат познавање за латерализираноста на себе и на друг е статистички значајно помал од останатите ученици од примерокот;
- H_6 – Учениците без интелектуална попреченост покажуваат подобри резултати на тестот за читање;
- H_7 – Сите ученици од примерокот покажуваат способност барем за пишување со печатни букви;
- H_8 – Постои статистички значајна разлика во резултатите постигнати на задачите за испитување на сознајните функции меѓу групите со и без интелектуална попреченост;
- H_9 – Процентот на ученици кои покажуваат инхибирано однесување е значително повисок во групата со интелектуална попреченост.

5. Варијабли

Како **независни** варијабли во ова истражување ќе се користат варијаблата **пол** и варијаблите:

- Психомоторни функции (латерализираност на горните екстремитети, психомоторика на горни и долни екстремитети екстремитети, праксија, гнозија)
- Читање
- Пишување
- Сознајни функции
- Однесување

Зависните варијабли се следни:

- Статус на интелектуална попреченост (дихотомна варијабла: има или нема интелектуална попреченост)

6. Методи, техники и инструменти на истражувањето

Во текот на истражувањата ја користевме и анализиравме документацијата (училишната, медицинска, наод од стручни тела за проценка на функционирање, попреченост и здравје, дефектолошка) која ни беше достапна во редовните основни училишта. Истата ни беше потребна за да ги добиеме сите варијабли кои претходно беа наведени.

Од документацијата ги користевме:

- ❖ Училишниот електронски дневник, од каде што ги зедовме податоците за возраста, успехот, националноста, полот и слично;
- ❖ Медицинскиот извештај кој се наоѓа само кај учениците кои се евидентирани со интелектуална попреченост или некое друга попреченост (телесна, комбинирана, мешани развојни растројства, специфични говорни и јазични развојни растројства);
- ❖ Наод од стручни тела за проценка на функционирање, попреченост и здравје, кој се наоѓа во ученичкото досие на учениците кои се евидентирани со некоја попреченост, ни беше потребен за да можеме дали и какви растројства се евидентирани кај учениците;
- ❖ Дефектолошкото досие што го води наставникот за секој ученик и досие на дефектологот како член на комисијата за распоредување, каде што ги анализиравме извештаите што укажуваат на способноста на ученикот и успешноста на рехабилитационата постапка на однесувањето во училиште и слично;

Дефектолошка процена

Во текот на истражувањето вршевме процена на психомоторниот статус на учениците со употреба на инструменти од дефектолошката дијагностика. Кога го проценуваме однесувањето, ја користевме методата на опсервација на учениците за време на часот и за време на одморот.

Во текот на земање на податоци за анамнезата на ученикот користевме анкета со наставниците, а за добивање на податоци за успехот во училиштето го користевме разговорот со наставниците и дефектологот на училиштата како една од методите на работа.

7. Примерок на истражување

Во ова истражување се опфатени 100 ученици со низок успех од двата пола, кои посетуваат редовни основни училишта и се од IV до VIII одделение.

Истражувањето се изврши во основните редовни училишта на ниво на општина Сарај, ООУ "Бајрам Шабани" Кондово, ОУ „Дитурија“ Сарај.

Временската рамка на ова истражување го опфаќа периодот од септември до крајот на ноември 2024 година.

Учениците кои се опфатени во оваа истражување се ученици со низок успех минатите години, како и ученици со потешкотии во развојот.

8. Место и време на истражување

Како што спомнавме истражувањето го извршивме во две редовни основни општински училишта во територијата на Општина Сарај „Бајрам Шабани“- Кондово и „Дитурија“-Сарај.

Испитните варијабли се изработени во целост во текот на првото тромесечие во учебната година 2024/2025 (од 03.09.2024 до 21.11.2024) за факторот време да не би имал влијание на добиените резултати.

9. Статистичка обработка на податоците

Сите податоци од спроведеното истражување се прикажани табеларно или графички. Користени се дескриптивни статистички мерки (фреквенција и процент). За да се утврди постоењето на статистички значајна разлика меѓу групите, првично беше применет хи-квадрат (χ^2) тест. Со оглед на тоа што дел од очекуваните вредности беа помали од 5, како попрецизен метод беше користен Фишеровиот тест (Fisher's Exact Test), кој дава точни p-вредности во вакви случаи

III. АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО

1. Демографска анализа на примерокот

Број на ученици според одделенијата во двете училишта

Во табела 4. е прикажан вкупниот бројот на ученици од IV до VIII одделение во двете редовни основни училишта без разлика на успехот.

Табела 4. Број на ученици според одделенијата во двете училишта

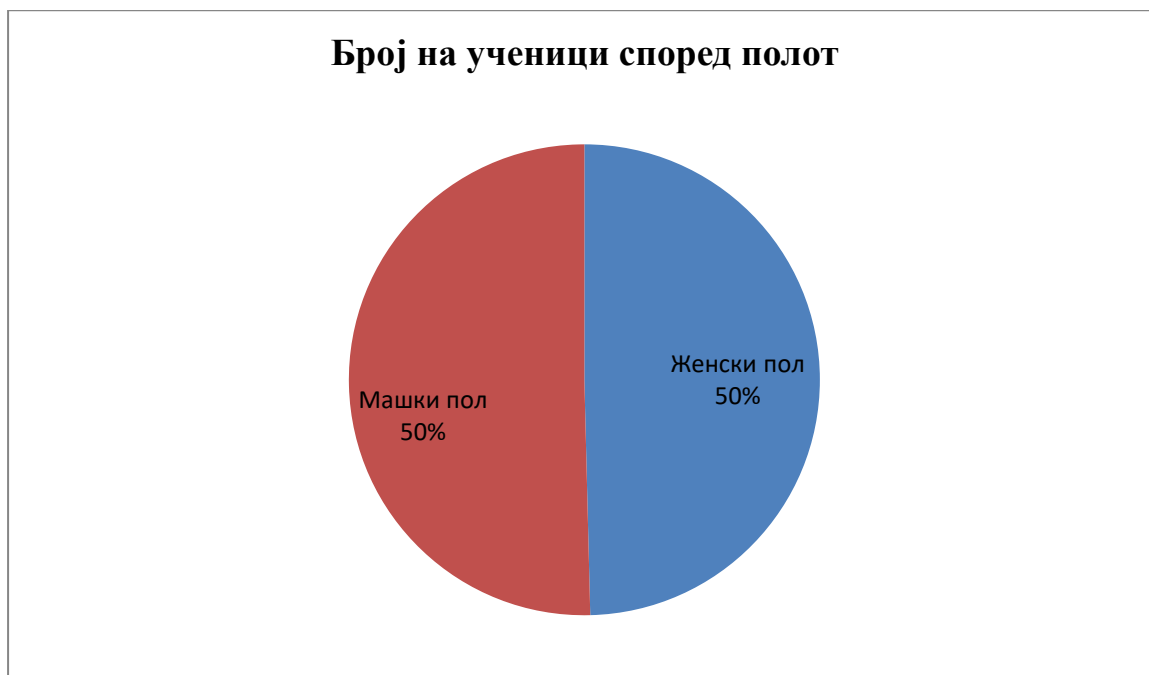
Одделение	IV	V	VI	VII	VIII	Вкупно
Број на ученици	175	218	229	191	189	1002

Број на ученици според полот во двете училишта

Во табела 5. е прикажан вкупниот бројот на ученици според полот од IV до VIII одделение во двете редовни основни училишта без разлика на успехот.

Табела 5. Број на ученици според полот во двете училишта

ПОЛ	Машки	Женски	Вкупно
Број на ученици	505	497	1002

Графикон 1. Број на ученици според полот во двете училишта

Разликата меѓу бројот на ученици од машкиот пол и женскиот пол е многу мала и тоа 8 ученици се повеќе од машкиот пол, што не влијае во процентуалната поделба, што значи 50% од учениците се од машкиот пол и 50% од женскиот пол.

Број на ученици со низок успех според одделението

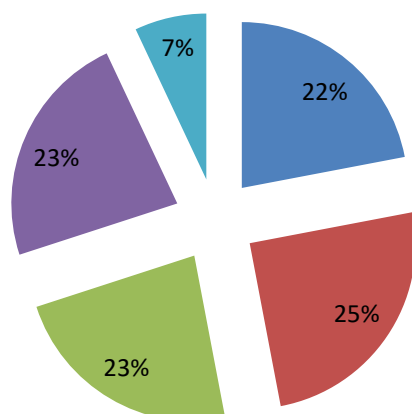
Од 1002 редовни ученици, 100 ученици се со низок успех (успехот е преземен од анкетата со класните наставници и од електронскиот дневник). Во овој низок успех се опфатени ученици кои имаат оценка под 2.49

Табела 6. Број на ученици со низок успех според одделенијата

Одделението	IV	V	VI	VII	VIII	Вкупно
Број на ученици	22	25	23	23	7	100

Број на ученици со низок успех според одде.

■ IV Одд ■ V Одд ■ VI Одд ■ VII Одд ■ VIII Одд.

Графикон 2. Број на ученици со низок успех според одделенијата

Забележуваме дека бројот на ученици не се разликува многу од одделенијата со одделенска настава и одделенијата со предметна настава, освен во 8 одделение каде има помал број на испитаници со низок успех.

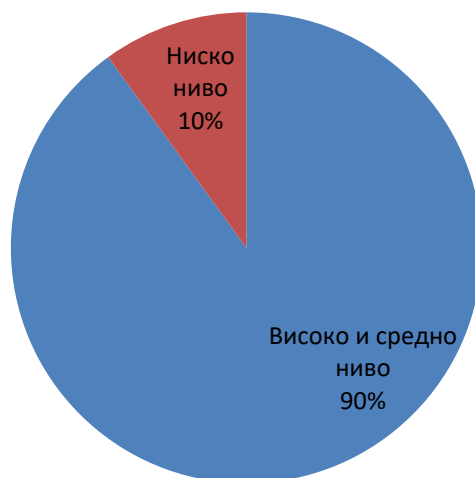
Вкупен број на ученици според успехот

Овде учениците се поделени според нивото на постигнат успех. Успехот е поделен на високо, средно и ниско ниво, а од наш интерес беа учениците со низок успех (просечен успех под 2.49)

Табела 7. Вкупниот број на ученици според успехот

НИВО НА УСПЕХ	Високо и средно ниво	Ниско ниво	Вкупно
Број на ученици	902	100	1002

Вкупниот број на ученици според успехот

Графикон бр 3. Вкупен број на ученици според успехот

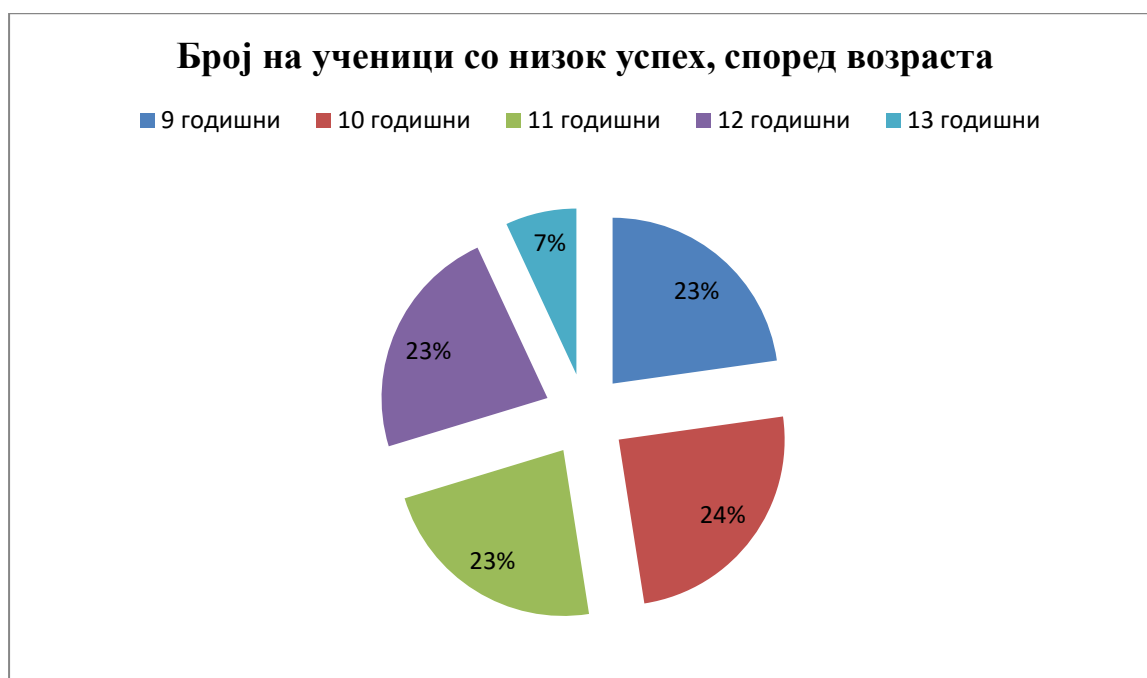
Од вкупниот број на 1002 ученици, 10% од нив се со слаб успех кои поминувале низ образовниот систем без никаков напредок.

Возраст на учениците со низок успех

Учениците со низок успех беа на возраст од 9 до 13 години, така што немаше посебна поделба, односно не се земени посебни критериуми за возраста. Дистрибуцијата според возраста одговара според одделенијата. Под еднаков број се учениците од 9,10,11 и 12 години додека помал број беа учениците од 13 години.

Табела 8. Број на ученици со низок успех според возраста (години)

Возраст (години)	9	10	11	12	13	Вкупно
Број на ученици	23	25	23	23	7	100

Графикон бр.4 Возраст на учениците со низок успех

Пол на ученици со низок успех

Учениците со низок успех ги поделивме според полот, што може да се разликува и од табла 6. и графикон 5 дека бројот меѓу учениците од машкиот пол е повисок од женскиот пол.

Табела 9. Број на ученици со низок успех според полот

ПОЛ	Машки	Женски	Вкупно
Број на ученици	71	29	100

Графикон бр.5 Пол на ученици со низок успех

Меѓу испитаниците од двата пола има голема разлика. Разликата меѓу учениците со низок успех во училиште од машкиот пол наспроти женскиот пол е 3:1. Овие резултати покажуваат дека машкиот пол покажува послаб успех во училиште.

Број на евидентирани ученици со интелектуална попреченост

Освен што направивме поделба на учениците според успехот, исто така го истражувавме и евидентираниот број на учениците со интелектуална попреченост според одделенијата.

Табела 10. Бројот на ученици со низок успех во споредба со бројот на евидентирани ученици со интелектуална попреченост според одделенија.

Број на ученици	IV	V	VI	VII	VIII	Вкупно
Бројот на ученици со низок успех	21	24	22	22	7	96
Број на евидентирани ученици со интелектуална попреченост според одд.	1	1	1	1	0	4

Графикон бр.6 Број на евидентирани ученици со интелектуална попреченост

Од 100 ученици со слаб успех, 4 ученици се евидентирани со лесна интелектуална попреченост со дијагнозата F70 од службата за фуксионална процена на девца и млади.

2. Резултати од спроведената дефектолошка процена на целата група

2.1. Процена на употребната доминантна латерализираност на горните екстремитети

Процена на употребната доминантна латерализираност на горните екстремитети е прва од серијата проби со кои ја испитуваме психомоторната организираност на учениците. За оваа процена одбравме неколку серии проби за одредување на латерализацијата. По завршување на пробата го анализиравме и проценувавме секој одговор на учениците и на тој начин ја одредивме употребната доминантна латерализираност.

Добиените резултати ги прикажавме :

- Глобално за сите ученици и
- Ги споредивме во однос на полот

Табела 11. Латерализираност на горните екстремитети во однос на полот

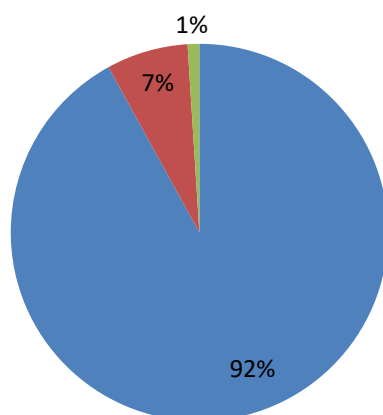
У Г Е	Деснораки		Левораки		Амбидекстери		Вкупно	
Пол	Бр.на ученици	%	Бр.на ученици	%	Бр.на ученици	%	Бр.на ученици	%
М	65	92	5	7	1	1	71	100
Ж	27	93	2	0	0	0	29	100
Вкупно	93	93	6	6	1	1	100	100

Табела 12. Латерализираност на горните екстремитети на евидентираните ученици со ИП.

У Г Е	Десно раки	Лево раки	Амбидекстери
Пол	Бр.на ученици	Бр.на ученици	Бр.на ученици
М	0	0	1
Ж	3	0	0
Вкупно	3	0	1

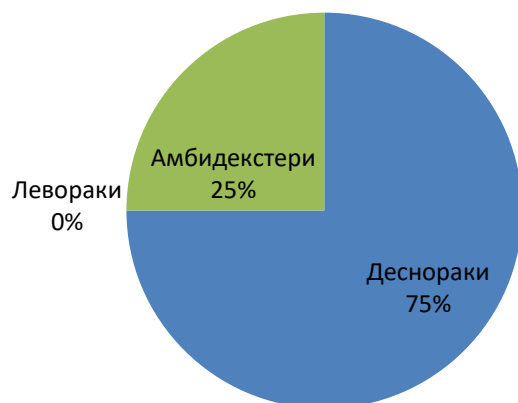
Процена на употребната латерализираност на горните екстремитети

■ Деснораки ■ Левораки ■ Амбидекстери

Графикон 7. Процена на употребната латерализираност на горните екстремитети

Процена на употребната латерализираност на горните екстремитети кај евидентираните ученици со ИП

Графикон 8. Процена на употребната латерализираност на горните екстремитети кај евидентираните ученици со ИП

При проценка на латерализираноста на горните екстремитети врз основа на дадените налози утврдивме дека од вкупниот број на ученици 93 се деснораки, 6 левораки, а 1 ученик има неодредена доминација односно е амбидекстер, што може да се види на табела 11 и графиконот 7.

Понатаму, при испитувањето ја проценивме латерализацијата на горните екстремитети во однос на полот. Од вкупниот број на ученици од машки пол (71), 92% се деснораки, само 7%

се левораки и 1% се амбидекстер. Од вкупниот број на ученици од женскиот пол (29), 93% се деснораки, 7% се левораки, а амбидекстери нема. Се забележува евидентна разлика меѓу учениците од машкиот и женскиот пол кога се работи за леворакоста кај учениците, а изненадува тоа дека поголем процент левораки се од машкиот пол.

При процена на латерализираноста на горните екстремитети кај евидентираните ученици со ИП, од 4 евидентирани ученици 3 се деснораки и 1 амбидекстер, левораки нема. Трите ученици деснораки се од женскиот пол, а 1 амбидекстер е од машкиот пол. Во процент деснораките претставуваат 75%, а амбидекстери 25% на евидентираните ученици со ИП. Доминацијата на горните екстремитети е генерално воспоставена и кај учениците со и без интелектуална попреченост.

2.2. Способност за усогласување на чекорот според ритам

Во текот на испитувањето на способноста за усогласување на чекорот според ритам интересот беше насочен кон:

- Усогласување на чекорот во забавен ритам;
- Усогласување на чекорот во забрзан ритам и
- Изненадено запирање.

Табела 13. Способноста за усогласување на чекорот според ритам

Усогласување на чекорот според ритам	Број на ученици			
	Успешни +	Делумно успешни +/-	Неуспешни -	Вкупно
Усогласување на чекорот според забавен ритам	94	3	3	100
Усогласување на чекорот според забрзан ритам	93	4	3	100
Изненадено запирање	87	7	6	100

Од сите три проби ги добивме следните резултати на вкупниот број на ученици кои се вклопуваат во ритам.

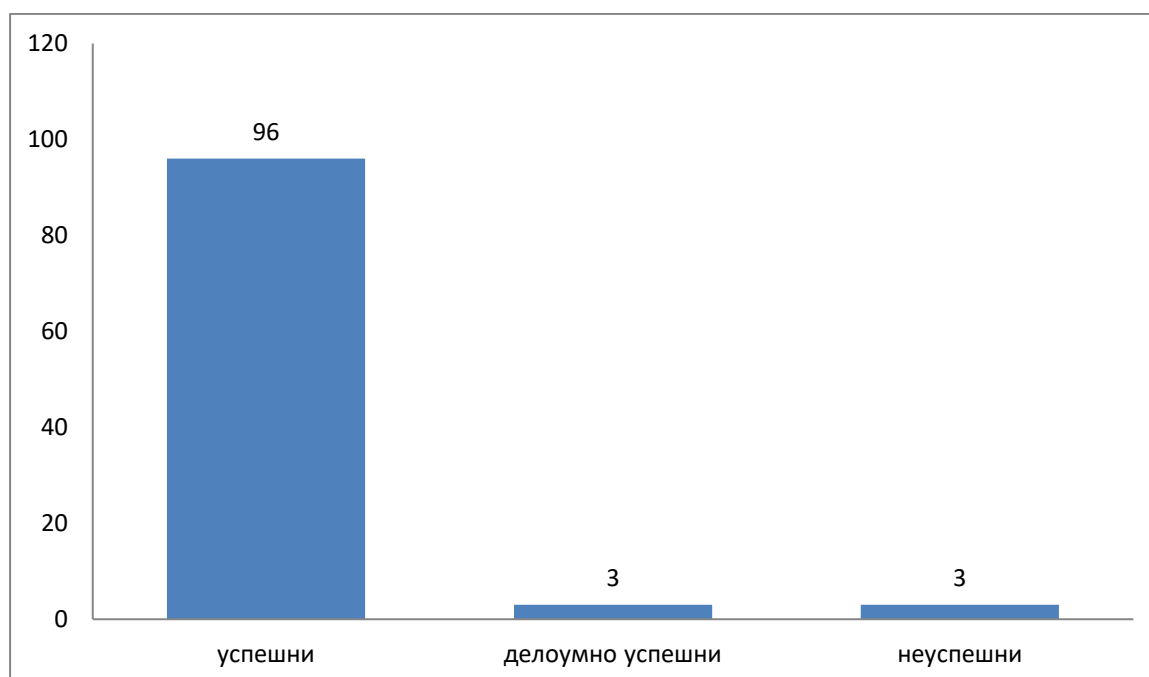
Табела 14. Вкупниот број на ученици кои се вклопуваат во ритам

Усогласување на чекорот според ритам	Вкупниот број на ученици кои се вклопуваат во ритам			
	Успешни +	Делоумно успешни +/-	Неуспешни -	Вкупно
Вкупно	93	4	3	100

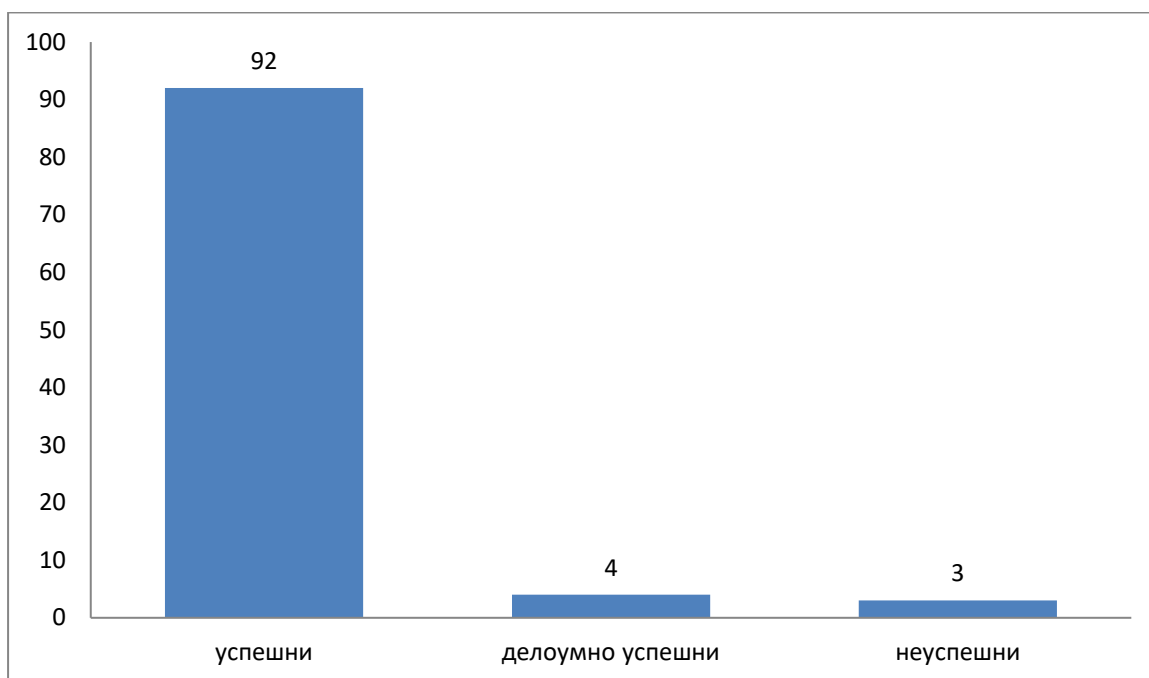
Во следната табела се прикажува бројот на евидентирани ученици со ИП кои се вклопуваат во ритам

Табела 15. Број на евидентирани ученици со ИП кои се вклопуваат во ритам

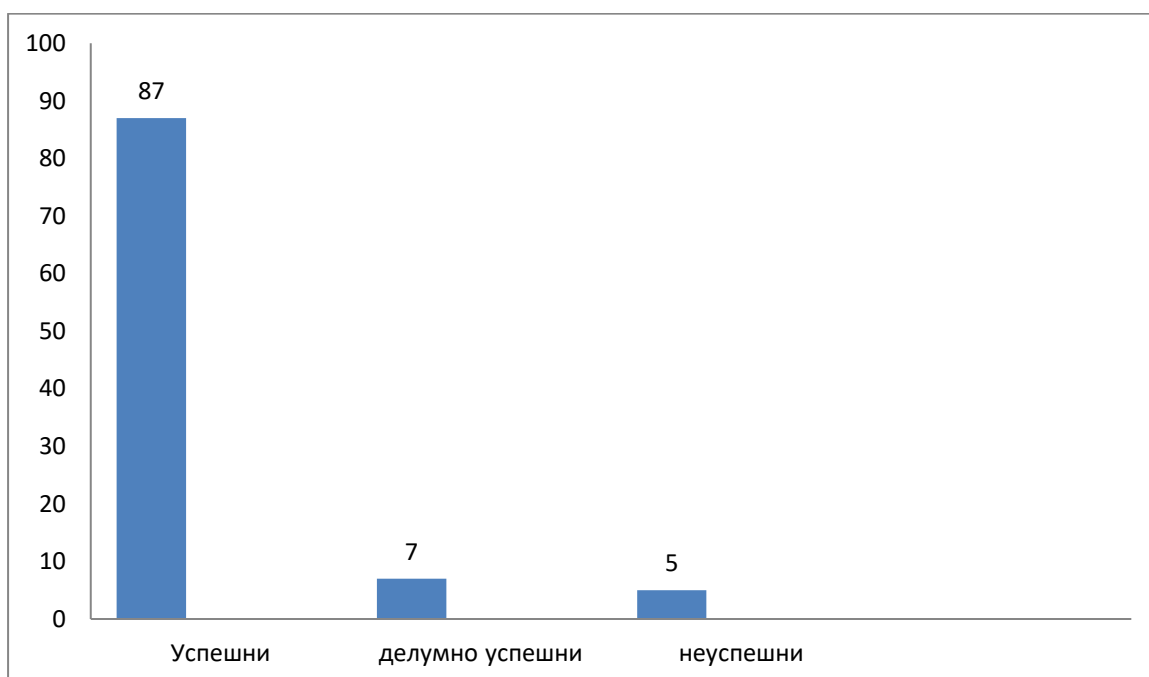
Усогласување на чекорот според ритам	Број на евидентирани ученици со ИП кои се вклопуваат во ритам			
	Успешни +	Делоумно успешни +/-	Неуспешни -	Вкупно
Вкупно		1	3	4

Графикон 9. Усогласување на чекорот во забавен ритам

Графикон 10. Усогласување на чекорот во забрзан ритам

Графикон 11. Успешност во изненадено запирање

Резултатите што ги добивме покажуваат дека најголем успех учениците покажаа во усогласувањето на чекорот во забавен ритам. Од вкупниот број ,96 ученици покажаа успешни резултати, 3 беа делумно успешни и 3 покажаа неуспешни резултати. Слични резултати имаме кај усогласувањето на чекорот во забрзан ритам. Од вкупниот број, 93 ученици покажаа

успешни резултати, 4 беа делоумно успешни и 3 покажаа неуспешни резултати. Нешто послаби резултати имаме кога учениците добија налог да запрат. Од вкупниот број, 87 ученици покажаа успешни резултати, 7 беа делоумно успешни и 6 покажаа неуспешни резултати (табела 13 и графикон 9,10 и11).

Од сите три проби ги добивме следните резултати на вкупниот број на ученици кои се вклопуваат во ритам, 93 ученици се вклопуваат во ритам, 4 ученици делоумно и 3 ученици не се вклопуваат во ритам.

Пробите ни покажуваат дека учениците со низок успех лесно се вклопуваат во забрзан,забавен и запрен ритам.

Од 4 евидентирани ученици со ИП, 3 ученици не можеа да ги извршаат пробите и да се вклопат во ниеден од ритмовите а 1 ученик делоумно се вклопи во ритам (табела 15).Овие резултати покажуваат дека лицата со интелектуална попреченост имаат несозреана организираност на психомоториката.

2.3. Манипулативна вештина на раката (LAFAYE)

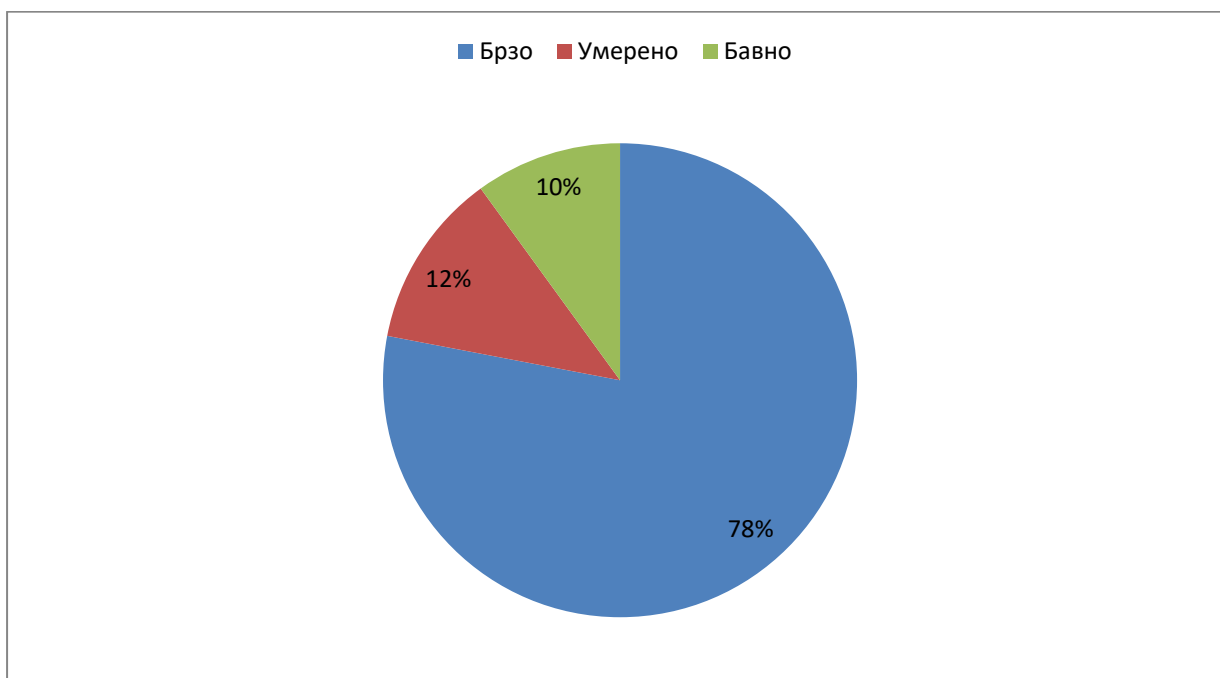
При процена на манипулативната вештина на раката ги користевме I и II проба според Lafaye и притоа ги проценивме:

- Брзината на нижење на топчињата
- Нижење на топчињата според редослед и боја

Во текот на I проба ја испитувавме брзината на нижење на топчињата, односно дали учениците нижат: брзо,умерено и бавно.

Табела 16. Манипулативната вештина на раката – I проба, процена на брзината на нижење на топчиња

Брзина на нижење	Број на ученици			Број на нанижани топчиња
	М	Ж	Вкупно	
Брзо	54	24	78	Над 30
Умерено	9	3	12	20-30
Бавно	8	2	10	Под 20
Вкупно	71	29	100	

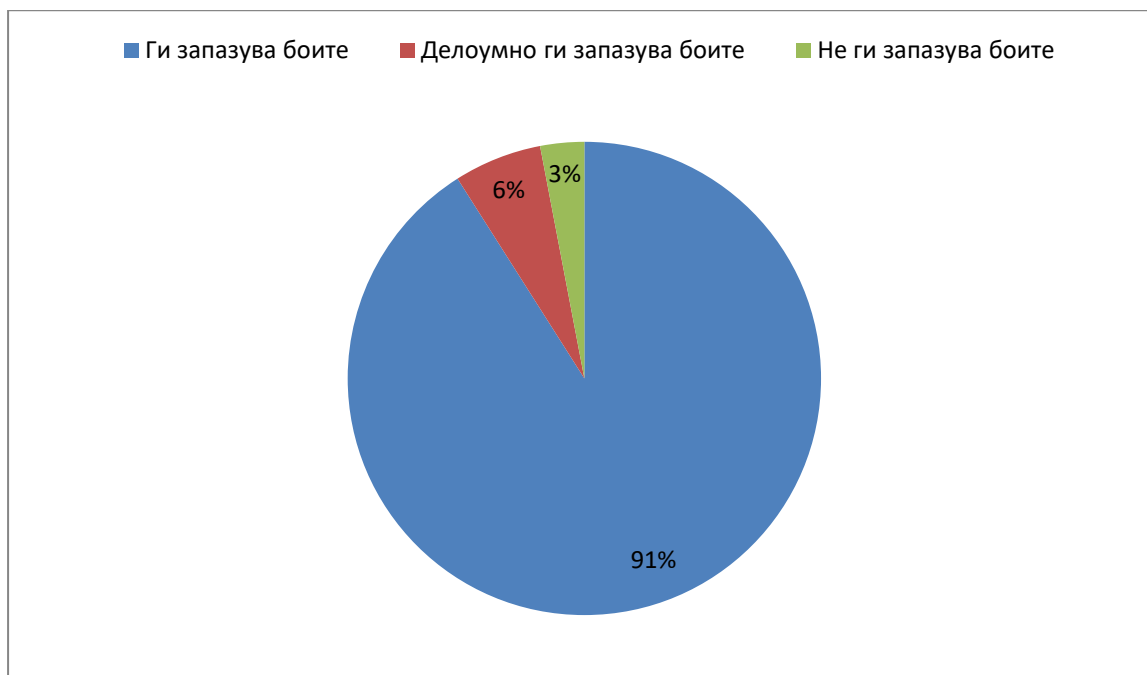

Графикон 12. Манипулативната вештина на раката – I проба

Повеќето од учениците беа доста успешни, односно брзо ја завршија задачата. Брзо нанижаа 78 ученици, умерено 12 што укажува на добар резултат, а 10 ученици бавно. Во рамките на овие 10 ученици спаѓаат и 4 ученици евидентирани со ИП.

Табела 17. Манипулативната вештина на раката II проба -точност на изведувањето-

Точност во изведувањето	Број на ученици		
	М	Ж	Вкупно
Го запазува редот на бојата	65	26	91
Делоумно го запазува редот на бојата, грешки по првите три обиди	5	1	6
Не го запазува редот на бојата	1	2	3
Вкупно	71	29	100

Графикон 13. Манипулативната вештина на раката II проба-точност на изведувањето

Од вкупно 100 ученици, 91 го запазува редот на боите и правилно ги нанижува топчињата според редоследот.

Делумна точност во изведување, грешки и незапазување на редоследот на боите покажаа 6 ученици и воопшто кои не го запазуваа редот 3 ученици, може да се види од табелата 17 и графиконот 13.

Овие три ученици кои не го запазуваа редоследот на бои се евидентирани ученици со ИП, а четвртиот евидентиран ученик со ИП покажува делумна точност.

Кога ги сумиравме резултатите од двете проби, проценивме дека учениците со слаб успех во училиште имаат развиено манипулативна вештина на раката и добра визомоторна координација и зрелост на гностичката организираност освен кај дел од учениците со лесна интелектуална попреченост кои се побавни и незапазуваат редослед на бои.

2.4. Процена на познавањето на латерализираност на себе и на друг

Познавањето на латерализираноста на себе и на друг го проценуваме според одредени скали за проценка кои ни ги нуди општата дефектолошка дијагностика. Процената се врши индивидуално со секој испитаник кој извршува :

- Процена на познавањето на латерализираноста на себе и

- Процена на познавањето на латерализираноста на друг

Меѓутоа, овие процени треба да ги прикажеме заедно за да би можеле при споредување на резултатите полесно да ги согледуваме разликите во познавањето на латерализираноста на себе и на друг. Притоа беа извршени следните процени и споредувања:

- Познавањето на латерализираноста на себе
- Познавањето на латерализираноста на друг

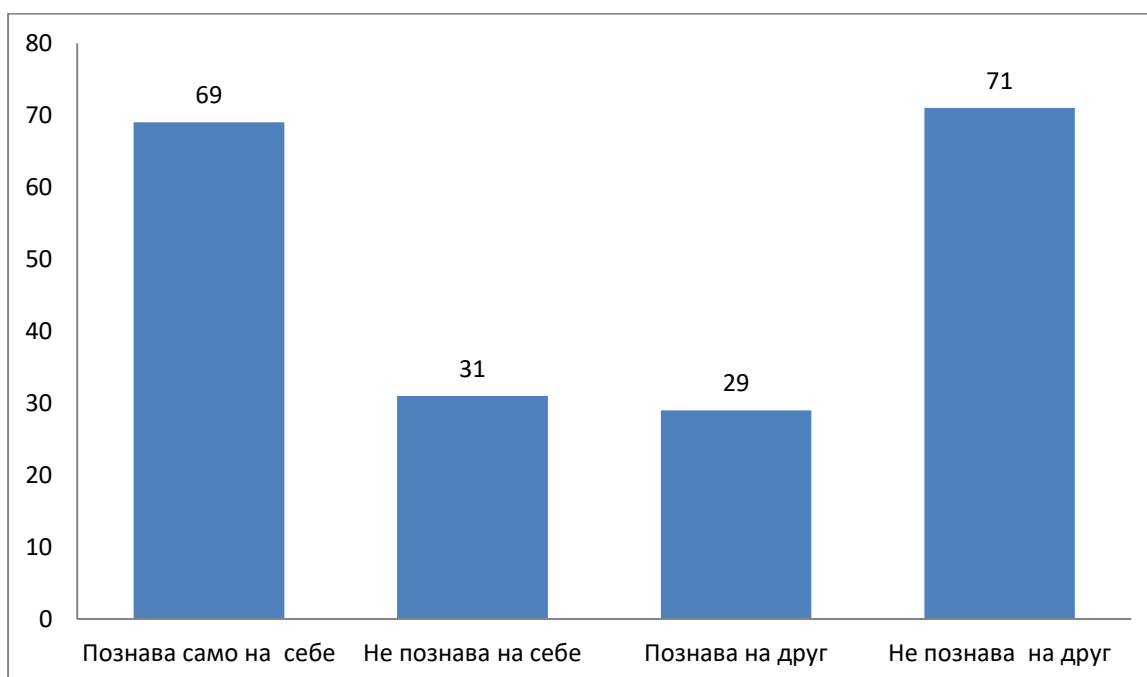
Пробата за познавање на латерализираност на себе ја оценуваме како успешна и неуспешна. Притоа, и со еден погрешен одговор, пробата ја сметаме во целост успешна. Тој принцип го задржуваме кај сите процени на латерализацијата.

Табела 18. Познавањето на латерализираноста на себе и на друг

Познавање на латерализираноста на себе	Број на ученици кои ја познаваат	Број на ученици кои не ја познаваат или не се сигурни	Вкупно
На себе	69	31	100
На друг	29	71	100

Табела 19. Познавањето на латерализираноста на себе и на друг од страна на евидентираниите ученици со ИП

Познавање на латерализираноста	Број на ученици кои ја познаваат		Број на ученици кои не ја познаваат или не се сигурни		Вкупно
	М	Ж	М	Ж	
На себе		1	1	2	4
На друг	0	0	0	0	0
Вкупно	0	1	1	2	4

Графикон 14. Познавањето на латерализираноста на себе и на друг

Учениците кои ја познаваат латерализацијата на себе беа 69 %, додека 31 % не ја познаваат (табла 16 и графикон 14), што го сметаме како недоволен успех бидејќи учениците се редовни ученици во редовни училишта.

Пробата за познавање на латерализацијата на друг е посложена проба, само 29 % познаваат латерализација на друг, додека 71% не познава латерализацијата на друг.

Од 4 евидентирани ученици со ИП само еден познава латерализација за себе а за друг непознава, другите три не познаваат латерализацијата ни за себе ни за друг. Овие резултати за ученици со ИП се и очекувани.

Генерално за 100 ученици од овие резултати може да заклучиме дека учениците со низок успех и со интелектуална попреченост немаат доволно познавање на латерализација на друг и немаат доволно развиено оперативно мислење и топографија на телото, а тоа е придружено и со ограничување на спознајната моќ на овие ученици.

2.5.Процена на читање

Проблемите кај децата со читањето потекнуваат од тешкотии во процесирањето на гласовите во рамките на зборовите и воспоставувањето конекции меѓу гласовите и пишаните симболи-букви, како и шемите на комбинации од букви- коишто ги репрезентираат гласовите во зборовите.

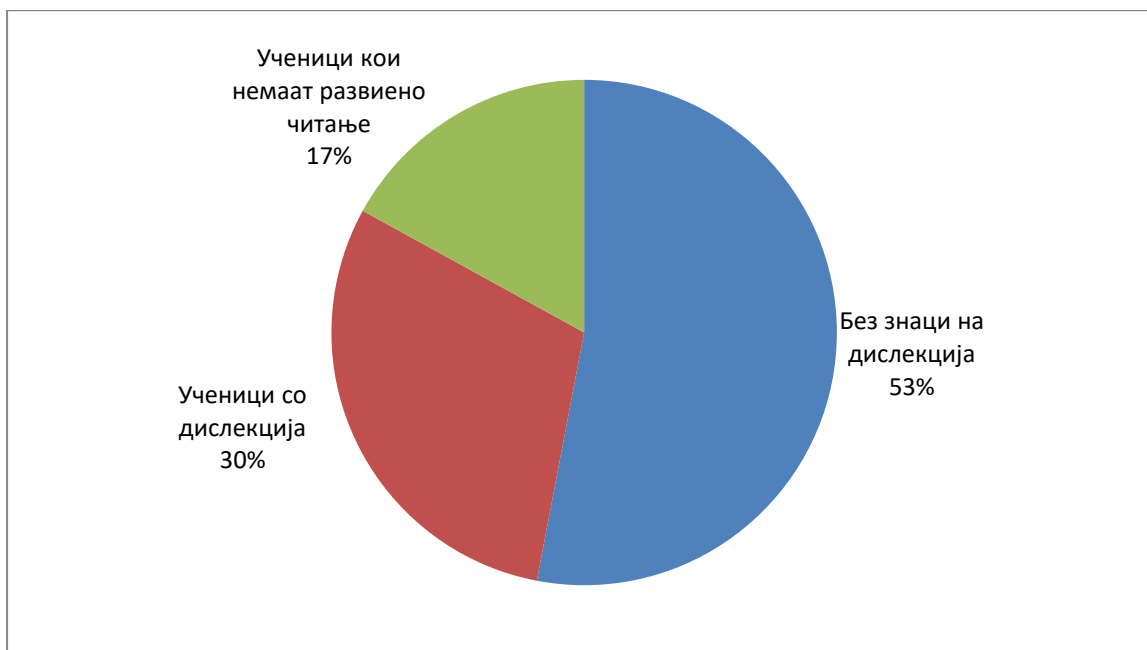
Дислексијата е една од попреченостите која е вклучена во редот на тешкотии во учењето (Reif&Stern,2010,A.Karovska,2018).

Табела 20. Процена на читањето кај учениците со низок успех

Процена на читањето кај учениците	Број на ученици
Без знаци на дислексија	53
Ученици со дислексија	30
Ученици кои немаат развиено читање	17
Вкупно	100

Табела 21.Процена на читањето кај евидентираниите учениците со ИП

Процена на читањето кај учениците	Број на евидентирани ученици со ИП		
	М	Ж	Вкупно
Без знаци на дислекција	0	0	0
Ученици со дислекција		1	1
Ученици кои немаат развиено читање	1	2	3
Вкупно	1	3	4

Графикон 15.Процена на читањето кај учениците

При проценка на читањето кај учениците со слаб успех, учениците кои немаат знаци на дислекција и читаат според својата календарска возраст се 53%, ученици со дислексија 30% и ученици кај кои не е развиено читањето 17 % (табела 20 и графикон 15)

Од овие резултати можеме да заклучиме дека учениците со слаб успех имаат потешкотии во совладувањето на читањето.

Од 4 евидентирани ученици со ИП само еден ученик од женскиот пол чита но со знаци на дислекција, 3 ученици немаат развиено почетно читање еден од машкиот пол и две од женскиот пол (табела 21).Од овие резултати проценуваме дека учениците со ИП имаат потешкотии во учењето.

Од 19 ученици кои ги проценивме со интелектуална попреченост, кај 17 ученици од нив не е развиено читањето, дури не ги познаваат буквите, со што се потврдува дека учениците со интелектуална попреченост имаат потешкотии во учењето.

2.6. Проценка на зрелост на ракопис

Во редовните училишта читањето и пишувањето се почнува од прво одделение, а се совладува во второ одделение. Бидејќи испитувани учениците со слаб успех и евентуално учениците со интелектуална попреченост од четврто до осмо одделение, со цел да ја процениме дисграфичноста, но и зрелоста на ракописот и да утврдиме дали учениците со слаб успех имаат тешкотии во пишувањето.

Процената на ракописот се изврши по диктат. Исто така, ја применивме скалата на зрелоста на ракописот (Бојанин С.,Ќордиќ А.1997). За реализација на оваа задача и за реализација на поставените хипотези, беше направено следното:

- утврдивме кои ученици знаат и на кој начин можеа да пишуваат диктат;
- го утврдивме нивото на усвоеност (зрелост)на ракописот;
- го споредивме ракописот во однос на возраста .

Табела 22.Начин на пишување диктат во зависност од одделението

Одделение	Ученици кои пишуваат диктат ракописно	Пишуваат со печатни	Не е развиено пишувањето	Вкупно
IV	10	2	10	22
V	15	2	8	25
VI	10	3	10	23
VII	12	3	8	23
VIII	5	2	0	7
Вкупно	52	12	36	100

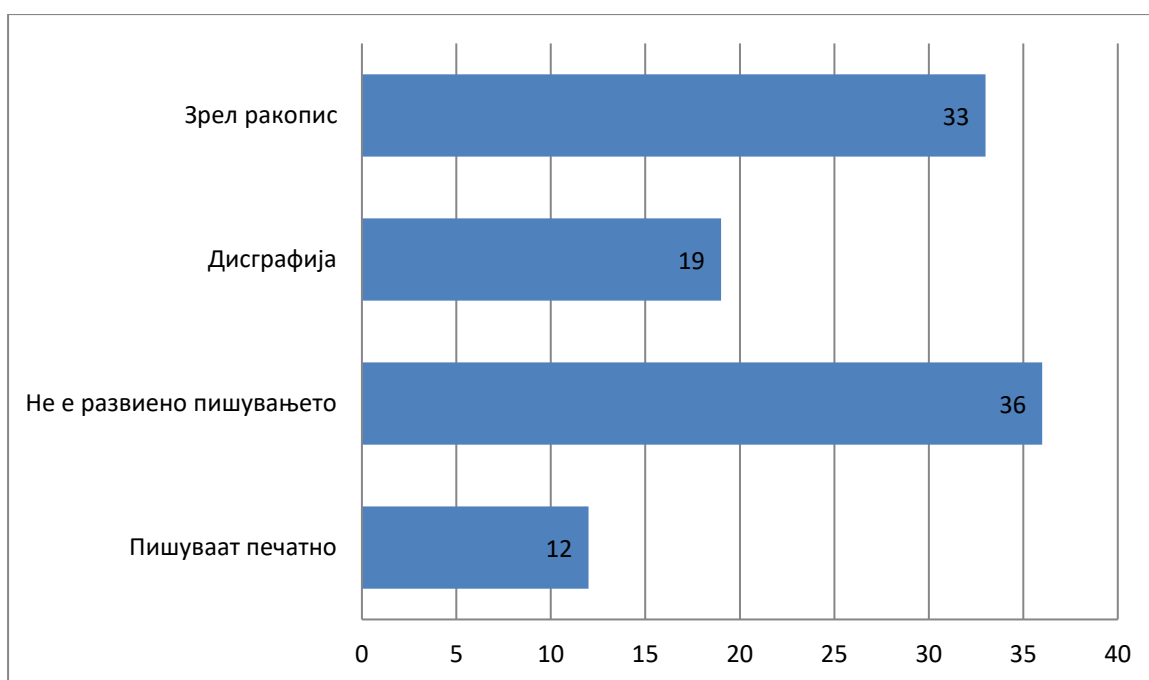
Табела 23.Начин на пишување диктат евидентираниите ученици со ИП, во зависност од одделението

Одделение	Ученици кои пишуваат диктат ракописно	Пишуваат со печатни	Не е развиено пишувањето	Вкупно
IV		1	1	2
V				
VI		1		1
VII			1	1
VIII				
Вкупно				4

За да имаме подобра претстава за пишувањето на диктатот кај сите ученици од IV до VIII се направи распределба, табеларно, според одделенијата. Од 100 ученици 52 пишуваат со

ракописни букви, 12 со печатни, а дури 36 ученици од IV до VIII одделение немаат развиено почетно пишување или се во почетна фаза на пишување (табела 22 и графикон 16). Оваа претставува тежок проблем, бидејќи овие ученици следат редовна настава и ќе влијае во нивното понатамошно едуцирање и функционирање.

Од 4 евидентирани ученици со ИП, 2 пишуваат со печатни букви и се во почетна фаза на пишувањето, еден е од машкиот пол, едена од женскиот пол. Кај 2 ученици од женскиот пол не е развиено пишувањето (табела 23). Од овие резултати заклучуваме дека учениците со ИП имаат тешкотии при пишувањето.

Графикон 16. Анализа на дисграфија и зрелоста на ракописот

При пишување на диктат, зрел ракопис имаше кај 33 ученици (кај овие ученици немаше знаци на дисграфија) што претставува 33%, кај 19 ученици постои дисграфија, 19%.

12 ученици пишуваат со печатни букви, 12%, а кај 36 ученици (36%) не е развиено почетниот ракопис од што можеме да заклучиме дека незрел ракопис имаше кај 48 ученици (графикон 16).

Од овие резултати може да заклучиме дека 48% од учениците со слаб успех имаат незрел ракопис и ова е загрижувачна бројка бидејќи се работи за ученици со слаб успех, а не ученици со некоја попреченост. Од овие резултати заклучуваме дека учениците со слаб успех и учениците со интелектуална попреченост имаат потешкотии при пишувањето.

2.7. Процена на сознајните функции (оперативното мислење) на учениците

Во раното детство, како и во текот на училишниот период, децата учат со помош на три основни сензорни канали и тоа аудитивниот, визуелниот и тактилно-кинестетскиот. Со интеграција на искуствата од овие три сетилни модалитети се формираат сознанија за средината која го опкружува детето (Ајдински Г.2000).

Процената на оперативноста на мислењето се состои од поединечни задачи со кои се проценуваат развојните стадиуми на психичките процеси. Се поаѓа по одреден редослед, како што го бара и самиот развој на детето:

- процена на класификација;
- процена на серијацијата;
- процена на кореспонденцијата и
- процена на конзервација (тежина и должина)

❖ Ниво на усвоеност на класификацијата

Тестот содржи 27 картички во три бои: црвена, жолта и сина, во три големина: големи, средни и мали и со три различни слики: шолја, џемпер и цвет.

Им се дава задача на учениците така што се ставаат картичките пред нив и беше побарано да ги распоредат по една нивна заедничка карактеристика, притоа беше следено по колку критериуми испитаниците успеваат да направат класификација.

Табела 24. Број на ученици кои имаат усвоено и неусвоено поим за класификација

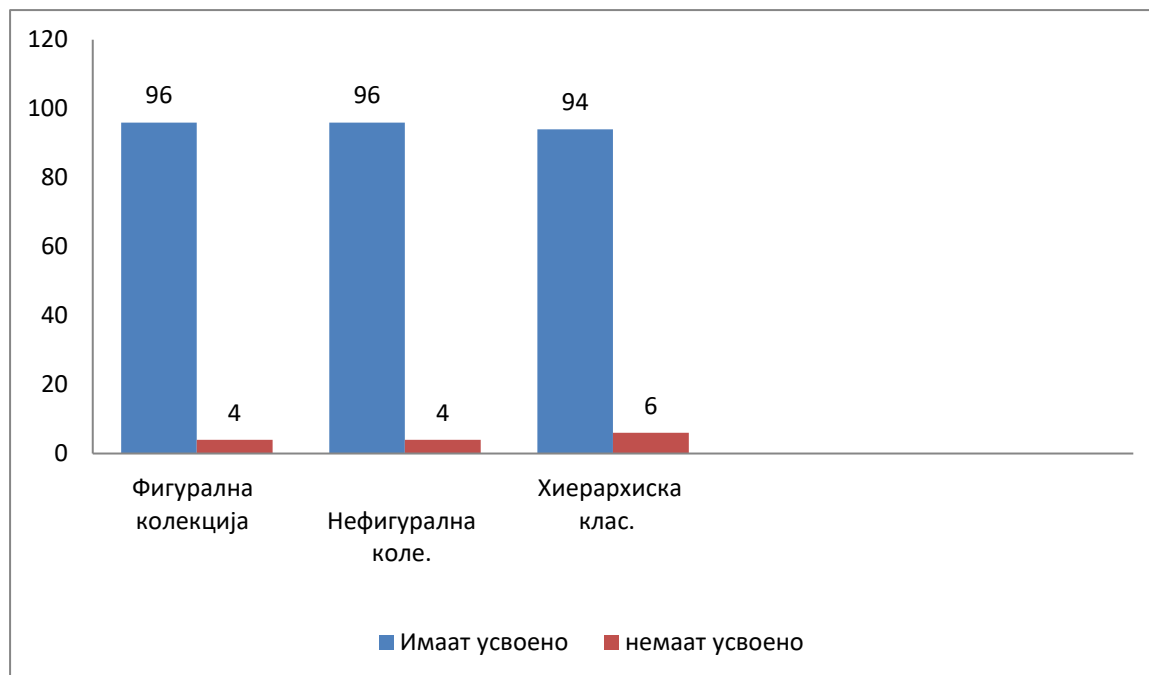
	Се проценува	Број на ученици што имаат усвоено	Број на ученици што немаат усвоено
1.	Класификација по само еден критериум	96	4
2.	Класификација по два критериуми	96	4
3.	Класификација по три критериуми	95	5

Од изведените проби можеме да заклучиме дека учениците со слаб успех и дел од учениците со лесна интелектуална попреченост имаат усвоено поим за класификација и тоа 96 ученици успешно ги класифицираа картичките, а 4 ученици неуспешно.

Табела 25. Број на ученици со ИП кои имаат усвоено и неусвоено поим за класификација

	Се проценува	Број на ученици што		Број на ученици што		
		имаат усвоено		немаат усвоено		Вкупно
		М	Ж	М	Ж	
1.	Класификација по само еден критериум	1	1		2	4
2.	Класификација по два критериуми	1	1		2	4
3.	Класификација по три критериуми	1	1		2	4

Од 4 ученици со ИП кои се евидентирани, 2 имаат усвоено класификација по три критериуми а 2 немаат усвоено класификација ниту на еден од критериумите. Учениците кои имаат усвоено е еден од машкиот пол, еден од женскиот пол. Учениците кои немаат усвоено се од женскиот пол.

Графикон 17. Број на ученици кои имаат усвоено и немаат усвоено поим за класификација

❖ Ниво на усвоеност на серијација

Првата проба што им се дава на учениците е пороба со стапчиња. Им се дава задача да ги подредат стапчињата според големина од најмало кон најголемо и обратно, почнувајќи од најголемото. Учениците треба да подредат 10 стапчиња со различна големина.

Табела 26. Број на ученици кои имаат усвоено и неусвоено поим за серијација

	Нивоа на одговори	Број на ученици
1.	Не постои серијација	14
2.	Емпириска серијација (Обид-грешка)	7
3.	Оперативна серијација	79
	Вкупно	100

Од вкупно 100 ученици кај 79 (79%) ученици е присутна оперативната серијација, бидејќи испитаниците ги наредија стапчињата по големина согласно нивната календарска возраст 7 (7%) испитаници покажаа емпириска серијација и 14, (14%) испитаници не можеа да ги наредат стапчињата со што заклучуваме дека кај нив не постои серијација (табела 26 и графикон 18). Од овие резултати можеме да заклучиме дека кај учениците со слаб успех и учениците со интелектуална попреченост е делумно развиено оперативната серијација, од фактот дека сите ученици се над 9 годишна возраст, а оперативната серијација се усвојува од 7 година од животот. Исто така, со овие резултати го потврдуваме фактот дека меѓу учениците со слаб успех има висок број на ученици кај кои не е формирано логичното мислење.

Табела 27. Број на евидентирани ученици кои имаат усвоено и неусвоено поим за серијација

	Нивоа на одговори	Број на ученици со ИП		
		М	Ж	Вкупно
1.	Не постои серијација	1	2	3
2.	Емпириска серијација (Обид-грешка)		1	1
3.	Оперативна серијација			
	Вкупно	1	3	4

Од 4 ученици евидентирани со ИП, 3 ученици немаат усвоено поим за серијација, 1 е од машкиот пол и 2 од женскиот пол. 1 ученик има усвоено емпириска серијација (обид-грешка) и

таа е од женскиот пол (табела 27). Со оваа заклучуваме дека учениците со ИП немаат усвоено поим за серијација.

Графикон 18. Број на ученици кои имаат усвоено и неусвоено поим за серијација

❖ Ниво на усвоеност на кореспонденција

а) Проба со кругчиња

Првата проба што им се дава на учениците е пороба со кругчиња. На масата се наредени седум црвени кругови и од учениците беше побарано да наредат исто толку розеви кругови коишто се наоѓаат на купче на друг дел од масата.

Табела 28. Број на ученици кои имаат усвоено и неусвоено поим за кореспонденција во првата проба

	Нивоа на одговори	Број на ученици
1.	Имаат усвоено	69
2.	Немаат усвоено	31
	Вкупно	100

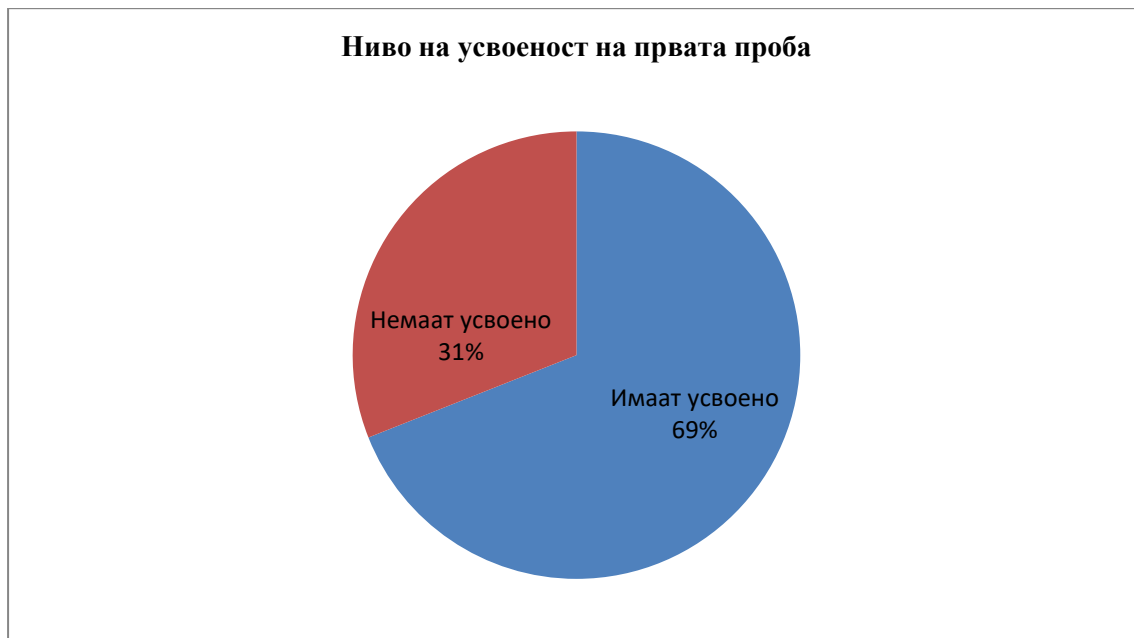
Во првата проба кај 69 % од учениците е присутна визуелната и оперативна кореспонденција, а кај 31% не е присутна (табла 28 и графикон 19). Оваа проба ја сметаме како делоумно

успешна, од причина што еднаквоста на кореспонденцијата изразена со броење се формира околу шестата година од животот, а проценетите ученици се над деветгодишна возраст.

Табела 29. Број на евидентирани ученици со ИП кои имаат усвоено и неусвоено поим за кореспонденција во првата проба

	Нивоа на одговори	Број на ученици со ИП		
		М	Ж	Вкупно
1.	Имаат усвоено			0
2.	Немаат усвоено	1	3	4
	Вкупно	1	3	4

Во првата проба од 4 евидентирани ученици со ИП, кај 3 ученици не е присутна визуелната и оперативна кореспонденција, еден е од машкиот пол и 2 од женскиот пол (табела 29). Оваа проба ја сметаме како неуспешна, од причина што еднаквоста на кореспонденцијата изразена со броење се формира околу шестата година од животот, а проценетите ученици се над деветгодишна возраст.

Графикон 19. Број на ученици кои имаат усвоено или неусвоено поим за кореспонденција во првата проба

б) Проба со плусови

Во втората проба беше нацртана серија од плусови со иста величина. Учениците требаше да проценат каде има повеќе плусови.

А) + + + + + + +

Б) + + + + + + + +

Табела 30. Број на ученици кои имаат усвоено или неусвоено поим за за кореспонденција во втората проба

	Нивоа на одговори	Број на ученици
1.	Имаат усвоено	64
2.	Немаат усвоено	36
	Вкупно	100

Во втората проба 64 (64%) од учениците разликуваа во која низа има повеќе плусови, разликата ја правеа со броење на плусовите, а 36 (36%) од учениците не ги броеја, се базираа на должината на низата (табела 30 и графикон 20). Оваа проба ја сметаме како неуспешна, од причина што еднаквоста на кореспонденцијата изразена со броење се формира околу шестата година од животот, а проценетите ученици се над деветгодишна возраст.

Табела 31. Број на евидентирани ученици кои имаат усвоено или неусвоено поим за за кореспонденција во втората проба

	Нивоа на одговори	Број на ученици со ИП		
		М	Ж	Вкупно
1.	Имаат усвоено	0	0	0
2.	Немаат усвоено	1	3	4
	Вкупно	1	3	4

Во втората проба од 4 ученици евидентирани со ИП не разликуваа во која низа има повеќе плусови, учениците не ги броеја плусовите, се базираа на должината на низата (табела 31). Оваа проба е неуспешна и очекувана бидејќи се ученици со ИП.

Ниво на усвоеност

Графикон 20. Број на ученици кои имаат усвоено и неусвоено поим за кореспонденција во втората проба
Од двете проби, првата делумно успешна и втората неуспешна можеме да заклучиме дека кај дел од учениците со слаб успех и учениците со интелектуална попреченост, според возраста, не е развиена визуелната и оперативната кореспонденција.

❖ Ниво на усвоеност на конзервација

• Процена на конзервација на тежина

Конзервацијата како сегмент на оперативното мислење ја усвојуваат децата околу деветтата година од животот. За разлика од претходните наведени проби (класификација, серијација и кореспонденција) конзервацијата се јавува најдоцна во развојниот период (Ајдински Г.2000)

За процена на ниво на усвоеност на тежина како материјал користевме пластелин со иста тежина само ја трансформиравме од една форма во друга. б) Формата на пластелин учениците ја држеа во нивната дланка. Учениците беа прашани која форма тежи повеќе.

Начин на оценување:

- Нема усвоено поим за конзервација на тежина;
- Поим за конзервација на тежина е усвоен:

Табела 32. Број на ученици кои имаат усвоено или неусвоено поим за конзервација на тежина

	Начин на оценување	Број на ученици
1.	Имаат усвоено	21
2.	Немаат усвоено	79
	Вкупно	100

Графикон 21. Број на ученици кои имаат усвоено или неусвоено поим за конзервација на тежина

Од 100 ученици со слаб успех, 21 ученици имаат усвоено поим за конзервација на тежина, 79 ученици немаат усвоено, што претставува висок процент на ученици кои немаат развиено или изградено поим за конзервација на тежина (табла 32 и графикон 21).

Овие податоци се згрижувачки бидејќи доаѓаме до заклучок дека учениците со слаб успех имаат ограничено развиено оперативно мислење .

Табела 33. Број на евидентирани ученици со ИП кои имаат усвоено или неусвоено поим за конзервација на тежина

	Начин на оценување	Број на ученици со ИП		
		М	Ж	Вкупно
1.	Имаат усвоено	0	0	0
2.	Немаат усвоено	1	3	4
	Вкупно	1	3	4

Од 4 евидентирани ученици со ИП ниеден нема усвоено поим за конзервација на тежина (табела 33). Овие податоци се очекувани за ученици со ИП, бидејќи учениците со интелектуална попреченост имаат ограничено развиено оперативно мислење .

- **Процена на конзервација на количина**

За проценка на ниво на усвоеност на количина како материјал користевме пластелин со иста количина само ја трансформиравме од една форма во друга. Формата од пластелин учениците ја имаа пред себе, од топка направевме змија, потоа плескавица. На учениците им беше поставено прашањето: Која форма има повеќе пластелин?

Начин на оценување:

- Нема усвоено поим за конзервација на количина;
- Поим за конзервација на количина е усвоен:

Табела 34. Број на ученици кои имаат усвоено или неусвоено поим за конзервација на количина

	Начин на оценување	Број на ученици
1.	Имаат усвоено	10
2.	Немаат усвоено	90
	Вкупно	100

Графикон 22. Број на ученици кои имаат усвоено или неусвоено поим за конзервација на количина

Од вкупниот број, 100 ученици, поим за конзервација на количина имаат изградено само 10 ученици, а неизградено 90 ученици (табла 34 и графикон 22). Со оваа истражување заклучуваме дека учениците со слаб успех и учениците имаат ограничено оперативно мислење.

Табела 35. Број на евидентирани ученици со ИП кои имаат усвоено или неусвоено поим за конзервација на количина

	Начин на оценување	Број на ученици со ИП		
		М	Ж	Вкупно
1.	Имаат усвоено	0	0	0
2.	Немаат усвоено	1	3	4
	Вкупно	1	3	4

Од 4 евидентирани ученици со ИП ниеден нема усвоено поим за конзервација на количина (табела 35). Овие податоци се очекувани за ученици со ИП, бидејќи учениците со интелектуална попреченост имаат ограничено развиено оперативно мислење.

• **Процена на конзервација на должина**

Конзервација на должина е последна проба од пробите со кои ги испитувавме нивото на оперативност на мислењето.

За процена на ниво на усвоеност на должина како материјал користевме две стапчина со еднаква должина, ги поставувме едно до друго и ги прашувавме учениците дали се исти. Ако одговорите се „да“. Потоа ги поставивме паралелно, но малку раздалечени едно од друго и ги прашавме дали сега се исти?

Начин на оценување:

- Нема усвоено поим за конзервација на должина;
- Поим за конзервација на должина е усвоен:

Табела 36. Број на ученици кои имаат усвоено или неусвоено поим за конзервација на должина

	Начин на оценување	Број на ученици
1.	Имаат усвоено	73
2.	Немаат усвоено	27
	Вкупно	100

Графикон 23. Број на ученици кои имаат усвоено или неусвоено поим за конзервација на должина

Бројот на ученици кои успешно ја совладаа пробата е 73 (73%), што е многу поголем од двете претходни проби (конзервација на тежина и количина). Неуспешност на пробата или отсуство на конзервација покажаа 27 ученици (27%), (табла 36 и графикон 23). Со оваа проба заклучуваме дека учениците со низок успех имаат ограничено оперативно мислење.

Табела 37. Број на евидентирани ученици со ИП кои имаат усвоено или неусвоено поим за конзервација на должина

	Начин на оценување	Број на ученици со ИП		
		М	Ж	Вкупно
1.	Имаат усвоено	1	2	3
2.	Немаат усвоено	0	1	1
	Вкупно	1	3	4

Од 4 евидентирани ученици со ИП, 3 ученици имаат усвоено поим за конзервација на должина и 1 нема усвоено (табела 37). Овие податоци заклучуваме дека учениците со интелектуална попреченост делумно имаат усвоено поим за конзервација на должина.

2.8. Процена на однесувањето на учениците во училиште

Процена на однесувањето на учениците беше последно испитување во серијата испитувања што ги применивме за да ги процениме карактеристиките во развојот кај учениците со слаб

успех во редовните училишта и да процениме колку е бројот на учениците со интелектуална попреченост во редовите на учениците со слаб успех.

Како инструмент во ова истражување се употреби скалата за процена на однесувањето на детето во училиште на Бојанин, Савановиќ. Оваа скала за процена на однесување на детето во училиште е составена од прашања, дефинирани според описот на клиничките слики на повишено и снижено однесување. Прашањата се поделени во три групи:

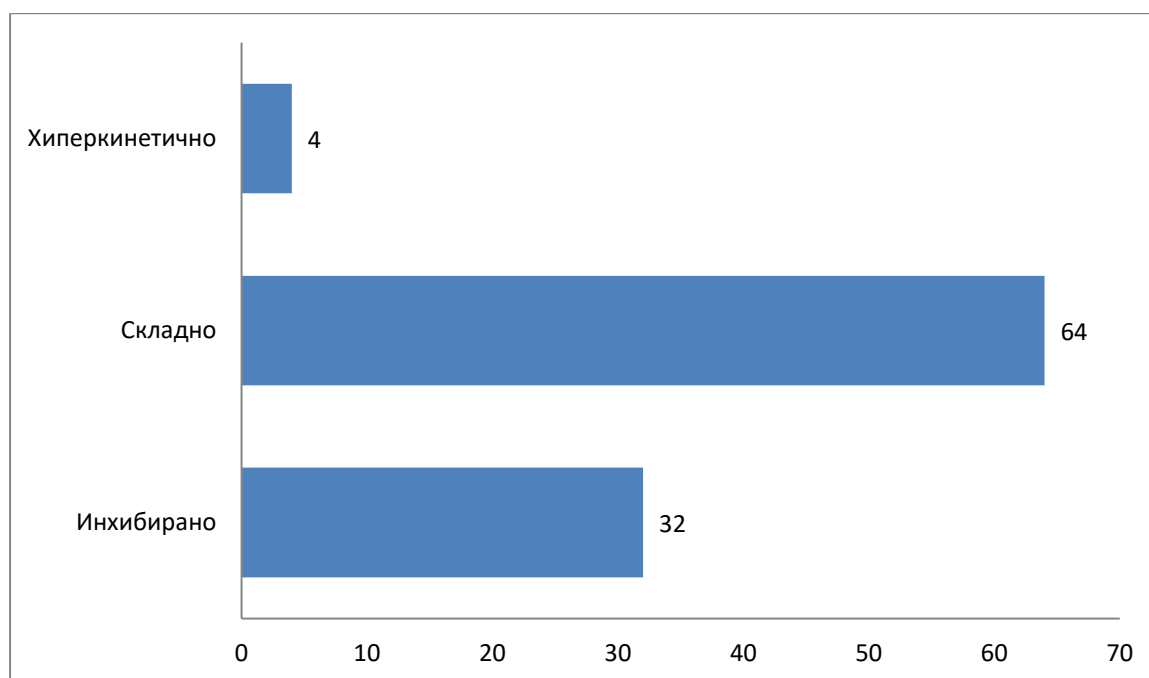
- Однесување за време на часот
- Однесување за време на одморот и
- Однесување кон авторитет.

Додека ги анализирајме резултатите од истражувањето, обрнавме посебно внимание на облиците на однесување кај учениците на училиште.

Во текот на процената на начините на однесување беше потребно за секој критериум да се заокружи или да се избере еден од трите можни одговори. Одговорите беа воведени во табелата за процена на однесувањето посебно за секој ученик и според неа постојат следниве начини на однесување: инхибирано, складно, хиперкинетично.

Табела 38. Процена на однесувањето на учениците во училиште

Начин на однесување	Број на ученици
Инхибирано однесување	32
Складно однесување	64
Хиперкинетично однесување	4
Вкупно	100

Графикон 24. Процена на однесувањето на учениците во училиште

Најголем број од испитаниците имаат складно однесување (64 ученици), инхибирано (32 ученика) и хиперкинетично (4 ученика). Бидејќи учениците се со слаб успех во училиште, нивното однесување претежно е складно и инхибирано (табела 38 и графикон 24).

Со оваа истражување заклучуваме дека учениците со слаб успех имаат проблеми во однесувањето. Процената на однесувањето на учениците со низок успех е клуч што ни овозможува да ја процениме и интелектуалната попреченост на учениците во редовните училишта.

Табела 39. Процена на однесувањето на евидентираниите учениците со ИП во училиште

Начин на однесување	Број на ученици		
	М	Ж	Вкупно
Инхибирано однесување	1	3	4
Складно однесување	0	0	0
Хиперкинетично однесување	0	0	0
Вкупно	1	3	4

Од 4 евидентирани ученици со ИП, сите тие 4 имаат инхибирано однесување (табела 39). Овие податоци заклучуваме дека учениците со интелектуална попреченост имаат проблеми при однесувањето и потешкотии при социјализација со другите ученици.

Од процената на психомоторниот развој на учениците и со процената на нивните индивидуални карактеристики и однесување, забележавме дека помеѓу учениците од редовните училишта постојат ученици со интелектуална попреченост кои не се евидентирани и нивниот број е значително голем, така тие поминуваат низ образовниот систем без поддршка од институциите. Според сите горонаведени резултати од пробите и тестирањата, од вкупниот број на 100 ученици со низок успех во основните училишта од IV до VIII одделение со нашата процена (Процена на психомоторниот развој-Дефектолошка дијагностика) дојдовме до заклучок дека 19 ученици се со интелектуална попреченост што претставува 19% од учениците со низок успех. Нашите резултати се прикажени во табела 40 и графикон 25 каде е направено компарација меѓу бројот на евидентирани ученици со интелектуална попреченост и неевидентирани ученици со интелектуална попреченост.

Табела 40. Број на ученици со интелектуалната попреченост во редовните училишта евидентирани и неевидентирани

Одделение	IV	V	VI	VII	VIII	Вкупно
Вкупниот број на ученици со низок успех	22	25	23	23	7	100
Број на евидентирани ученици со интелектуална попреченост	2		1	1		4
Број на неевидентирани ученици со интелектуална попреченост според нашето истражување	4	4	3	4	0	15

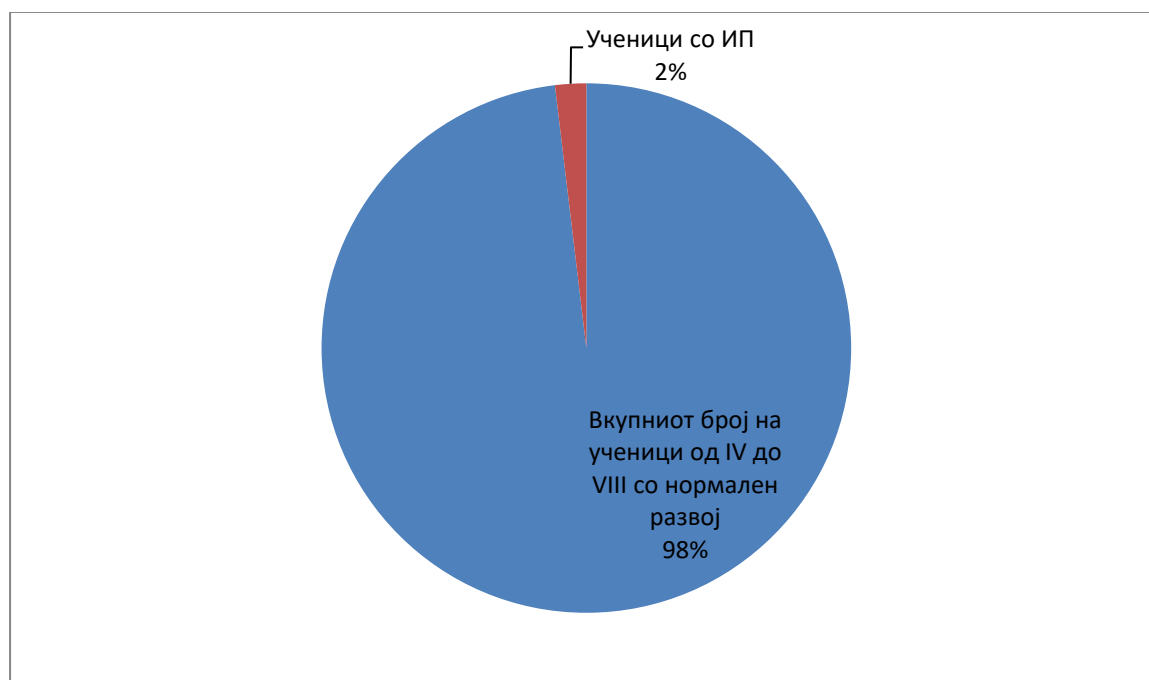

Графикон 25. Број на ученици со интелектуалната попреченост во редовните училишта евидентирани и неевидентирани

Процената дека 19 ученици се со интелектуална попреченост е базирана на пробите од дефектолошката дијагностика, опсервација, однесување и социјализацијата во училиште. Учениците со интелектуална попреченост покажаа многу слаби резултати при испитување на сознајните функции, познавање на латерализација на себе и друг, 17 од учениците со интелектуална попреченост не знаат да пишуваат ни да читаат, исто така покажаа и слаби резултати при комуникација. Нивното однесување претежно е инхибирано.

Од 19 ученици само 3 се евидентирани како лица со интелектуална попреченост и едно лице е со комбинирани пречки во развојот според Ј.З.У ЗДРАСТВЕН ДОМ НА СКОПЈЕ-О.Е. Службата за функционална процена на деца и млади.

Бидејќи вкупниот број на ученици од IV до VIII, без разлика на успехот, е 1002 ученици, направивме споредба колкав е бројот на лицата со интелектуална попреченост во вкупниот број на ученици за да добиваме податоци.

Графикон 26. Бројот на учениците со интелектуална попреченост во вкупниот број на ученици без разлика на успехот од IV до VIII

Табела 41. Број на ученици со интелектуалната попреченост според полот

ПОЛ	Машки	Женски	Вкупно
Број на ученици со ИП	12	7	19

Од 19 ученици со интелектуална попреченост, 12 ученици се од машкиот пол, а 7 ученици се од женскиот пол. Од оваа истражување покажува дека бројот на лицата со интелектуална

попреченост е повисок кај машкиот пол.

Графикон 27. Број на ученици со интелектуалната попреченост според полот

3. Компаративна анализа на резултатите меѓу групата испитаници со интелектуална попреченост и групата испитаници без интелектуална попреченост

Во третиот дел од делот за анализа и интерпретација на резултатите се прикажани резултатите од целокупната група испитаници со интелектуална попреченост ($f=19$) и истите се споредени со резултатите на останатите испитаници со слаб академски успех, кои немаат интелектуална попреченост.

Доминантна латерализираност на горните екстремитети

На следната табела може да се видат резултатите од групата испитаници со интелектуална попреченост во однос на доминантната латерализираност на горните екстремитети.

Табела 42. Доминантна латерализираност на горните екстремитети на испитаниците со ИП

У Г Е	Десно раки		Лево раки		Амбидекстери		Вкупно	
Пол	Бр.на ученици	%	Бр.на ученици	%	Бр.на ученици	%	Бр.на ученици	%
М (ИП)	9	75%	2	17%	1	8%	12	100
Ж (ИП)	7	100%	0	0	0	0	7	100
Вкупно	16	84%	2	11%	1	5%	19	100

Од оваа табела се гледа дека најголемиот процент од учениците со интелектуална попреченост имаат воспоставено доминација на еден од горните екстремитети (десен или лев). Испитаниците од женски пол се сите деснораки, додека кај испитаниците од машки пол постои поголема варијабилност. Најголемиот дел од нив (75%) се деснораки, двајца се левораки, дека постои и еден испитаник кој е амбидекстер.

Споредено со останатите испитаници од примерокот и спроведениот Фишеров тест, не може да се утврди статистички значајна разлика во резултатите во однос на овој дел од психомоторниот развој со оглед на тоа што вредноста на p изнесува 0.607 и е многу поголема и од граничната вредност 0.05 и 0.01. И кај испитаниците без интелектуална попреченост и кај испитаниците со интелектуална попреченост доминацијата е воспоставена над 95% од испитаниците. Исто така, во однос на доминацијата на горните екстремитети не е утврдена статистички значајна разлика (десничари и левучари) (табели бр. 43 и 44).

Табела 43. Компарација на резултатите за доминантната латерализираност на горните екстремитети меѓу двете групи

		Група		Total
		со ИП	без ИП	
Доминантна латерализираност на рацете	Десна	16	93	109
	Лева	2	6	8
	Total	18	99	117

Табела 44. Резултати од Фишеровиот тест за доминантната латерализираност на горните екстремитети

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)	Point Probability
Pearson Chi-Square	,610 ^a	1	,435	,607	,356	,251
Continuity Correction ^b	,075	1	,785			
Likelihood Ratio	,537	1	,464	,607	,356	
Fisher's Exact Test				,607	,356	
Linear-by-Linear Association	,605 ^c	1	,437	,607	,356	
N of Valid Cases	117					

Психомоторна организираност на долните екстремитети (вклопување на чекорот по ритам)

Во однос на психомоторната организираност на испитаниците со интелектуална попреченост на долните екстремитети, спроведена е пробата за вклопување на чекорот по ритам. Резултатите можат да се погледнат на следната табела.

Табела бр.45. Вклопување на чекорот по ритам (ИП)

Успешност	Ученици со ИП					
	Машки пол	%	Женски пол	%	Вкупно	%
Успешна проба	8	67%	4	57%	12	63%
Делумно успешна проба	4	33%	/	/	4	21%
Неуспешна проба	/	/	3	43%	3	16%
Вкупно	12	100	7	100	19	100%

Табелата покажува дека најголем е процентот (63%) на испитаниците со интелектуална попреченост кои биле успешни на пробата за вклопување на чекорот по ритам. Неуспешните проби заземаат 16% и се единствено кај испитаници од женскиот пол.

Следно, направена е анализа на тоа дали резултатите на испитаниците со интелектуална попреченост статистички се разликуваат од останатите испитаници во примерокот. За таа цел, спроведен е Фишеровиот тест, а резултатите од истиот се прикажани во следната табела.

Табела 46. Компарација на способноста за вклопување на чекорот по ритам меѓу двете групи

		Група		Total
		со ИП	без ИП	
Вклопеност на чекор по ритам	успешно	16	81	97
	неуспешно	3	0	3
Total		19	81	100

Табела 47. Резултати од Фишеровиот тест за вклопеност на чекорот по ритам

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)	Point Probability
Pearson Chi-Square	13,185 ^a	1	,000	,006	,006	,006
Continuity Correction ^b	8,317	1	,004			
Likelihood Ratio	10,374	1	,001	,006	,006	
Fisher's Exact Test				,006	,006	
Linear-by-Linear Association	13,053 ^c	1	,000	,006	,006	
N of Valid Cases	100					

За интерпретација на резултатите беше користен Fisher's Exact тестот кој покажа вредност помала од p за ниво на значајност од 0.01 и 0.05. Вредноста изнесува 0.006 и со тоа може да се потврди дека постои статистички значајна разлика во резултатите меѓу двете групи. Иако постигнатите резултати на групата со интелектуална попреченост изгледаат прилично добри, сепак успешноста на другата група е 100%.

Манипулативна вештина на раката

Во однос на манипулативната вештина на раката, како дел од процената за психомоторна организираност на горните екстремитети, испитаниците со интелектуална попреченост ги постигнале резултатите прикажани на табелата бр. 48.

Табела 48. Манипулативна вештина на раката – прва проба

Брзина на нижење	Број на ученици со ИП		Вкупно	Број на нанижани топчиња
	Пол			
	М	Ж		
Брзо	/	2	2	Над 30
Умерено	4	3	7	20-30
Бавно	8	2	10	Под 20
Вкупно	12	7	19	

Испитаниците со интелектуална попреченост во најголем број ја изведувале оваа проба бавно ($f=10$). Само 10% или двајца испитаници имале манипулативни вештини за брзо изведување на пробата.

Споредени со резултатите од останатите испитаници вклучени во примерокот, испитаниците со интелектуална попреченост повторно покажуваат послаби и варијабилни резултати (табела бр. 49). Додека групата испитаници со интелектуална попреченост покажала соодветна брзина во изведувањето на пробата за манипулативна спретност на раката во 47% од случаите, во втората група (без ИП) тој процент се искачува на 100. Разликата во овие резултати ја потврдува и спроведениот Фишеров тест чија вредност е значително помала од вредноста на p и на ниво на значајност од 0.05 и на 0.01.

Табела 49. Компарација на способноста за вклопување на чекорот по ритам меѓу двете групи

	Група		Total
	со ИП	без ИП	
Нижење перли брзо	9	81	90
бавно	10	0	10
Total	19	81	100

Табела 50. Резултати од Фишеровиот тест за манипулативна вештина на раката – прва проба

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)	Point Probability
Pearson Chi-Square	47,368 ^a	1	,000	,000	,000	
Continuity Correction ^b	41,701	1	,000			
Likelihood Ratio	38,730	1	,000	,000	,000	
Fisher's Exact Test				,000	,000	
Linear-by-Linear Association	46,895 ^c	1	,000	,000	,000	,000
N of Valid Cases	100					

Во однос на втората проба за процена на манипулативната вештина на раката, резултатите за групата со интелектуална попреченост се прикажани во табелата бр. 51.

Табела 51. Манипулативна вештина на раката – втора проба

Точност во изведувањето	Број на ученици		
	М	Ж	Вкупно
Го запазува редот на бојата	6	4	10
Делумно го запазува редот на бојата, греша по првите три обиди	5	1	6
Не го запазува редот на бојата	1	2	3
Вкупно	12	7	19

Од табелата може да се забележи дека најголем број од испитаниците (10) го запазувале редот на бојата при втората проба. Но, имајќи ги предвид резултатите од претходната табела, може да се заклучи дека тоа го правеле многу бавно.

Познавање на латерализираност на себе и на друг

Што се однесува пак до познавањето на латерализираноста на себе и на друг, како гностички активности, учениците со интелектуална попреченост ги постигнале следните резултати прикажани на табелата бр. 52.

Табела 52. Познавање на латерализираност на себе и на друг (група со ИП)

Познавање на латерализираноста (ИП)	Број на ученици кои ја познаваат		Број на ученици кои не ја познаваат или не се сигурни		Вкупно
	М	Ж	М	Ж	
На себе	5	2	7	5	19
На друг	1	0	11	7	19

Очекувано, резултатите се нешто подобри за познавањето на латерализираноста на себе, каде успешни во пробите биле 7 ученици, додека само еден ученик од проценетите 19 со интелектуална попреченост покажал успешност во пробите за процена на латерализираност на друг.

Испитаниците без интелектуална попреченост во овие проби имаат помала успешност отколку во претходните (табела бр. 53). Познавањето на латерализираноста на себе изнесува 76%, што значи дека и во оваа група постојат испитаници кои биле неуспешни на овие проби. Фишеровиот тест покажува статистички значајна разлика ($p=0.002$; $p<0.05$).

Табела 53. Компарација на резултатите од процената за познавање на латерализираноста на себе меѓу двете групи

		Група		Total
		со ИП	без ИП	
Латерализираност на себе	познава	7	62	69
	непознава	12	19	31
Total		19	81	100

Табела 54. Резултати од Фишеровиот тест за познавање на латерализираност на себе

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)	Point Probability
Pearson Chi-Square	11,341 ^a	1	,001	,001	,001	,001
Continuity Correction ^b	9,560	1	,002			
Likelihood Ratio	10,565	1	,001	,002	,001	
Fisher's Exact Test				,002	,001	
Linear-by-Linear Association	11,227 ^c	1	,001	,001	,001	
N of Valid Cases	100					

Кога се анализираат резултатите за познавањето на латерализираноста на друг, и двете групи покажале доста слаби резултати. Процентот на испитаници кои не ја осознале латерализацијата на друг во групата без интелектуална попреченост изнесува 65%, додека кај другата група дури 94%. Затоа и спроведениот Фишеров тест не покажува статистички значајна разлика меѓу резултатите на двете групи на ниво на значајност од 0.01 ($p=0.011$).

Табела 55. Компарација на резултатите од процената за познавање на латерализираноста на друг меѓу двете групи

	Група		Total
	со ИП	без ИП	
Латерализираност на познава	1	28	29
друг непознава	18	53	71
Total	19	81	100

Табела 56. Резултати од Фишеровиот тест за познавање на латерализираност на друг

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)	Point Probability
Pearson Chi-Square	6,419 ^a	1	,011	,011	,007	,007
Continuity Correction ^b	5,075	1	,024			
Likelihood Ratio	8,149	1	,004	,011	,007	
Fisher's Exact Test				,011	,007	
Linear-by-Linear Association	6,355 ^c	1	,012	,011	,007	
N of Valid Cases	100					

Процена на читање

Друг проценуван аспект кај испитаниците беше читањето. Од резултатите од следната табела, најзначајна е фреквенцијата на испитаници кои немаат развиено вештина за читање ($f=13$), што претставува 68% од испитаниците со интелектуална попреченост. И во однос на половите, највисоки се фреквенциите за ученици кои немаат развиено читање (машките 9 од 12 и женските 4 од 7).

Табела 57. Процена на читање (група со ИП)

Процена на читањето кај учениците со ИП	Број на ученици	
	М	Ж
Без знаци на дислексија	2	1
Ученици со дислексија	1	2
Ученици кои немаат развиено читање	9	4
Вкупно	19	

Во споредба со групата без интелектуална попреченост, резултатите се прилично варијабилни. Без разлика што учениците со низок академски успех во 62% од случаите имале уредно читање, во 33% ($f=27$) покажале тешкотии во читањето или знаци на дислексија. Само четворица од учениците немале развиено читање (табела бр. 58).

По спроведената анализа на оваа разлика меѓу групите со Фишеровиот тест, утврдена е статистичка значајност ($p=0.000$; $p<0.01$ и $p<0.05$), што укажува на потребата од дополнителни испитувања за постигнатите резултати кај групата испитаници без интелектуална попреченост.

Табела 58. Компарација на резултатите од процената на читањето меѓу двете групи

		ГрупаА		Total
		со ИП	без ИП	
Читање	чита уредно	3	50	53
	со тешкотии	3	27	30
	не чита	13	4	17
Total		19	81	100

Табела 59. Резултати од Фишеровиот тест за проценка на читањето

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)	Point Probability
Pearson Chi-Square	44,191 ^a	2	,000	,000		
Likelihood Ratio	36,132	2	,000	,000		
Fisher's Exact Test	34,841			,000		
Linear-by-Linear Association	31,982 ^b	1	,000	,000	,000	,000
N of Valid Cases	100					

Пишување

Што се однесува до пишувањето како праксичка активност, дури кај 17 од вкупно 19 ученици пишувањето воопшто не е развиено, а само двајца пишуваат со печатни букви. Меѓу половите нема особена разлика во резултатите. И кај двете групи само по еден испитаник има развиено пишување на ниво на печатни букви, додека останатите сите не пишуваат.

Табела 60. Процена на пишување по одделенија (група со ИП)

Одделение	Ученици кои пишуваат диктат ракописно		Пишуваат со печатни букви		Не е развиено пишувањето		Вкупно
	М	Ж	М	Ж	М	Ж	
IV	/	/	1	/	2	3	6
V	/	/	/	/	3	/	3
VI	/	/	/	1	3	2	6
VII	/	/	/	/	3	1	4
VIII	/	/	/	/	/	/	0
Вкупно			1	1	11	6	19

Кај групата испитаници без интелектуална попреченост, постојат 19 ученици кои не го развиле пишувањето, што претставува 23% од групата. Но, тој процент кај групата со интелектуална попреченост е многу повисок и изнесува 89%. За потребите на спроведувањето на статистичката анализа со Фишеровиот тест за компарација на резултатите меѓу групите, категориите за пишување печатно и ракописно се споени во една и во неа се сместени сите испитаници кои пишуваат. Другата категорија се испитаниците кои не ја развиле оваа вештина. Резултатите секако покажуваат на статистички значајна разлика ($p=0.000$; $p<0.01$ и $p<0.05$), но

потребни се дополнителни анализи зошто процентите на ученици кои не пишуваат и кои пишуваат само со печатни букви е толкав, односно да се побараат причините за оваа појава.

Табела 61. Компарација на резултатите од процената на пишувањето меѓу двете групи

		Група		Total
		со ИП	без ИП	
Пишување	пишува	2	62	64
	не пишува	17	19	36
Total		19	81	100

Табела 62. Резултати од Фишеровиот тест за процена на пишувањето

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)	Point Probability
Pearson Chi-Square	29,112 ^a	1	,000	,000	,000	
Continuity Correction ^b	26,317	1	,000			
Likelihood Ratio	29,649	1	,000	,000	,000	
Fisher's Exact Test				,000	,000	
Linear-by-Linear Association	28,821 ^c	1	,000	,000	,000	,000
N of Valid Cases	100					

Сознајни функции

Од сознајните функции прво беше испитувана *класификацијата*. Беше утврдено дали испитаниците со интелектуална попреченост можат да класифицираат и ако можат, по колку критериуми. Резултатите на оваа група се прикажани на табелата подолу.

Табела 63. Процена на класификација кај испитаници со ИП

Ниво на усвоеност		Број на ученици со ИП кои имаат усвоено		
		М	Ж	Вкупно
1.	Нема усвоено	1	2	3
2.	Класификација по само еден критериум	/	/	/
3.	Класификација по два критериуми	/	/	/
3.	Класификација по три критериуми	11	5	16
Вкупно		12	7	19

Испитаниците со интелектуална попреченост покажале добри резултати на оваа проба. Над 84% имаат усвоено класификација по сите три критериуми (боја, облик и големина). Само тројца испитаници немаат воопшто усвоено класификација. Во овој случај, резултатите на испитаниците од машки пол се малку подобри од оние на женскиот пол (машки 91% усвоено, женски 71% усвоено).

За правењето компарација меѓу групите земени се фреквенциите и категориите само за оние испитаници кои имаат развиена класификација по сите три критериуми и оние кои воопшто немаат по ниту еден критериум.

Табела 64. Компарација на резултатите од способноста за класификација меѓу двете групи

		Група		Total
		со ИП	без ИП	
Класификација	има	16	79	95
	нема	3	2	5
Total		19	81	100

Претходната табела бр. 64 покажува дека процентот на испитаници кои немаат интелектуална попреченост и имаат усвоена класификација по три критериуми е исто така многу висок и кај оваа група изнесува 97%. Само двајца испитаници од оваа група немаат усвоено класификација.

По направената анализа со Фишеровиот тест, утврдено е дека во резултатите меѓу групите не постои статистички значајна разлика на ниво на значајност од 0.01, бидејќи p изнесува 0.045.

На ниво од 0.05 може да се утврди дека разликата е значајна, но со оглед на близината на резултатот до граничната вредност, сепак е занемарлива.

Табела 65. Резултати од Фишеровиот тест за класификација меѓу групите

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)	Point Probability
Pearson Chi-Square	5,749 ^a	1	,017	,046	,046	
Continuity Correction ^b	3,286	1	,070			
Likelihood Ratio	4,373	1	,037	,046	,046	
Fisher's Exact Test				,046	,046	
Linear-by-Linear Association	5,691 ^c	1	,017	,046	,046	,042
N of Valid Cases	100					

Следно, беше направена анализа и на способноста за *серијација*. Резултатите покажуваат дека 9 од вкупно 19 испитаници, или 47% се на ниво на оперативна серијација, додека 42% отпаѓаат на оние кај кои серијација не постои. Остатокот (11%) се оние кај кои серијацијата е на ниво на емпириска серијација, односно успеваат во задачите по пат на обиди и грешки.

Во однос на полот, и овде резултатите се подобри кај испитаниците од машки пол. Машките испитаници со интелектуална попреченост имале оперативна серијација во 58% од случаите, додека испитаниците од женски пол во само 28%.

Табела 66. Процена на серијација (група со ИП)

	Нивоа на одговори	Број на ученици со ИП		
		М	Ж	Вкупно
1.	Не постои серијација	4	4	8
2.	Емпириска серијација (Обид-грешка)	1	1	2
3.	Оперативна серијација	7	2	9
	Вкупно	12	7	19

Испитаниците без интелектуална попреченост покажале подобри резултати и процентот на оние кои имаат оперативна серијација изнесува 86%. За потребите на компаративната анализа меѓу групите, категориите оперативна и емпириска серијација се споени во една, бидејќи се работи за присуство на серијација и во двата случаи. При таков приказ, статистичкиот Фишеров

тест покажува статистички значајна разлика во резултатите, што значи дека резултатите на испитаниците со интелектуална попреченост се значително послаби.

Табела 67. Компарација на резултатите од способноста за серијација меѓу двете групи

		Група		Total
		со ИП	без ИП	
Серијација	има	11	75	14
	нема	8	6	86
Total		19	81	100

Табела 68. Резултати од Фишеровиот тест за серијација меѓу групите

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)	Point Probability
Pearson Chi-Square	15,389 ^a	1	,000	,001	,001	
Continuity Correction ^b	12,642	1	,000			
Likelihood Ratio	12,352	1	,000	,001	,001	
Fisher's Exact Test				,001	,001	
Linear-by-Linear Association	15,235 ^c	1	,000	,001	,001	
N of Valid Cases	100					,001

Табела 69. Процена на кореспонденција (група со ИП)

	Нивоа на одговори	Број на ученици со ИП		
		М	Ж	Вкупно
1.	Имаат усвоено	5	3	8
2.	Немаат усвоено	7	4	11
Вкупно		19		

Во однос на *кореспонденцијата*, поголема е фреквенцијата ($f=11$) на оние кои немаат усвоено, отколку на оние што имаат ($f=8$). Сепак, разликата меѓу овие фреквенции не е голема. Процентуално, кореспонденцијата е усвоена кај 42% од испитаниците.

Испитаниците без интелектуална попреченост имаат процент на усвоеност на кореспонденцијата од 75%, но сепак и во оваа група постојат испитаници кои се уште не го имаат достигнато стадиумот на усвоена кореспонденција ($f=23$).

Табела 70. Компарација на резултатите од способноста за кореспонденција меѓу двете групи

		Група		Total
		со ИП	без ИП	
Кореспонденција	Има	8	61	69
	Нема	11	23	34
Total		19	84	103

Резултатите од спроведениот Фишеров тест не покажуваат статистички значајна разлика во резултатите меѓу двете групи на ниво на значајност од 0.01 ($p=0,015$). Ова значи дека процентот на испитаници без интелектуална попреченост кои немаат усвоено кореспонденција е неочекувано висок.

Табела 71. Резултати од Фишеровиот тест за кореспонденција меѓу групите

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)	Point Probability
Pearson Chi-Square	6,524 ^a	1	,011	,015	,013	,010
Continuity Correction ^b	5,217	1	,022			
Likelihood Ratio	6,173	1	,013	,029	,013	
Fisher's Exact Test				,015	,013	
Linear-by-Linear Association	6,461 ^c	1	,011	,015	,013	
N of Valid Cases	103					

Беше направена анализа меѓу групите и за *конзервацијата* на тежина, количина и должина.

Она што го покажува табелата бр. 72 е дека ниту еден испитаник со интелектуална попреченост нема усвоено конзервација на тежина.

Табела 72. Процена на конзервација на тежина (група со ИП)

Начин на оценување		Број на ученици со ИП	
		М	Ж
1.	Имаат усвоено	0	0
2.	Немаат усвоено	12	7
	Вкупно	19	

Резултатите покажуваат дека ниту еден испитаник со интелектуална попреченост нема усвоена конзервација на тежина.

Табела 73. Компарација на резултатите од способноста за конзервација на тежина меѓу двете групи

		Група		Total
		со ИП	без ИП	
Конзервација на	има	0	21	21
тежина	нема	19	60	79
Total		19	81	100

Она што прикажуваат резултатите од табелата над овој текст (табела бр. 73) е дека процентот на усвоеност на конзервацијата на тежина кај испитаниците без интелектуална попреченост е многу понизок од оние кои имаат усвоено (26% наспроти 74%). Затоа, и во овој случај, Фишеровиот тест не покажува статистички значајна разлика меѓу резултатите од двете групи, на ниво на значајност од 0.01 ($p=0.011$).

Табела 74. Резултати од Фишеровиот тест за конзервација на тежина меѓу групите

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)	Point Probability
Pearson Chi-Square	6,235 ^a	1	,013	,024	,007	
Continuity Correction ^b	4,771	1	,029			
Likelihood Ratio	10,082	1	,001	,007	,007	
Fisher's Exact Test				,011	,007	
Linear-by-Linear Association	6,173 ^c	1	,013	,024	,007	,007
N of Valid Cases	100					

Што се однесува пак до способноста за конзервација на количина, резултатите за групата со интелектуална попреченост се прикажани во табелата бр. 75.

Табела 75. Процена на конзервација на количина (група со ИП)

	Начин на оценување	Број на ученици со ИП	
		М	Ж
1.	Имаат усвоено	0	0
2.	Немаат усвоено	12	7
Вкупно		19	

Случајот е сосема ист и со конзервацијата на количина. Оваа способност не е усвоена кај сите 19 испитаници со интелектуална попреченост.

Во однос на групата испитаници без интелектуална попреченост, повторно е многу висок процентот и на овие испитаници кои немаат усвоено конзервација на количина (87%). Кога е направен Фишеровиот тестот, утврдено е дека не постои статистички значајна разлика во резултатите меѓу групите ниту на ниво 0.01, ниту на ниво 0.05 ($p=0.201$). Испитаниците без интелектуална попреченост покажале многу ниски резултати во рамките на оваа проба.

Табела 76. Компарација на резултатите од способноста за конзервација на количина меѓу двете групи

	Група		Total
	со ИП	без ИП	
Резултат.Кон.Колич	има	0	10
ина	нема	19	71
Total		19	81
			100

Табела 77. Резултати од Фишеровиот тест за конзервација на количина меѓу групите

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)	Point Probability
Pearson Chi-Square	2,606 ^a	1	,106	,201	,109	
Continuity Correction ^b	1,415	1	,234			
Likelihood Ratio	4,468	1	,035	,129	,109	
Fisher's Exact Test				,201	,109	
Linear-by-Linear Association	2,580 ^c	1	,108	,201	,109	,109
N of Valid Cases	100					

Следно, прикажани се резултатите на испитаниците со интелектуална попреченост за конзервацијата на должина (табела бр. 78).

Табела 78. Процена на конзервација на должина (група со ИП)

Начин на оценување		Број на ученици со ИП		
		М	Ж	Вкупно
1.	Имаат усвоено	5	2	7
2.	Немаат усвоено	7	5	12
Вкупно		12	7	19

Процентот на испитаници со интелектуална попреченост кои имаат усвоено конзервација на должина изнесува 36%. Овде 12 од вкупно 19 испитаници го немаат усвоено концептот за конзервација на должина. Испитаниците од машки пол покажале подобри резултати во однос на женскиот пол (41% машки кои имаат усвоено, наспроти 28% за женските).

Во оваа проба, за разлика од другите проби за конзервација, испитаниците без интелектуална попреченост постигнале најдобри резултати. 81% од испитаниците имаат усвоено конзервација на должината, за разлика од испитаниците со интелектуална попреченост чиј процент е значително понизок. Разликата во резултатите ја потврдува и Фишеровиот тест (табела бр. 80) на двете нивоа на значајност ($p=0.000$; $p<0.05$ и $p<0.01$).

Табела 79. Компарација на резултатите од способноста за конзервација на должина меѓу двете групи

		Група		Total
		со ИП	без ИП	
Резултат.Кон.Должина	има	7	66	73
	нема	12	15	27
Total		19	81	100

Табела 80. Резултати од Фишеровиот тест за конзервација на должина меѓу групите

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)	Point Probability
Pearson Chi-Square	15,559 ^a	1	,000	,000	,000	,000
Continuity Correction ^b	13,377	1	,000			
Likelihood Ratio	14,019	1	,000	,000	,000	
Fisher's Exact Test				,000	,000	
Linear-by-Linear Association	15,404 ^c	1	,000	,000	,000	
N of Valid Cases	100					

Однесување во училиште

Табела 81. Процена на однесување во училиште (група со ИП)

Начин на однесување	Број на ученици		
	М	Ж	Вкупно
Инхибирано однесување	9	6	15
Складно однесување	/	/	0
Хиперкинетско однесување	3	1	4
Вкупно	12	7	19

Она што е карактеристично за однесувањето на учениците со интелектуална попреченост на училиште, е тоа што ниту еден ученик не покажал складно однесување, туку тие припаѓаат или во групата на инхибирано, или во групата на хиперкинетско однесување (табела бр. 81). Кај дури 15 ученици, или 79% од испитаниците со интелектуална попреченост однесувањето е инхибирано.

Резултатите за групата на групата без интелектуална попреченост покажуваат највисок процент (79%) за складно однесување. Остатокот припаѓаат на групата со инхибирано однесување (21%), додека нема ниту еден испитаник без интелектуална попреченост со хиперкинетско однесување.

Табела 82. Компарација на резултатите од однесувањето на училиште меѓу двете групи

		ГрупаА		Total
		со ИП	без ИП	
Однесување во училиште	инхибирано	15	17	32
	складно	0	64	64
	хиперкинетско	4	0	4
	о			
Total		19	81	100

Разликата во резултатите меѓу двете групи, според Фишеровиот тест, е статистички значајни на двете нивоа на значајност ($p=0.000$; $p<0.05$ и $p<0.01$).

Табела 83. Резултати од Фишеровиот тест за однесување на училиште меѓу групите

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)	Point Probability
Pearson Chi-Square	48,221 ^a	2	,000	,000		
Likelihood Ratio	53,008	2	,000	,000		
Fisher's Exact Test	48,018			,000		
Linear-by-Linear Association	7,370 ^b	1	,007	,008	,006	,005
N of Valid Cases	100					

Компарација меѓу фреквенцијата на евидентирани и неевидентирани ученици со интелектуална попреченост

На крајот од делот за компаративна анализа, спроведен е Фишеровиот тест за утврдување на значајност на разлика меѓу фреквенцијата на учениците кои биле евидентирани со интелектуална попреченост ($f=4$) и фреквенцијата на оние ученици кои беа утврдени преку спроведувањето на процената во текот на ова истражување ($f=15$).

Табела 84. Компарација на фреквенцијата од евидентирани и неевидентирани ученици со ИП

		Евиденција		Total
		4,00	15,00	
Група	евидентирани	16	0	16
	неевидентирани	0	2	2
Total		16	2	18

Табела 85. Резултати од Фишеровиот тест за спореба на фреквенцијата меѓу евидентирани и неевидентирани ученици со ИП

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)	Point Probability
Pearson Chi-Square	18,000 ^a	1	,000	,007	,007	
Continuity Correction ^b	9,299	1	,002			
Likelihood Ratio	12,558	1	,000	,007	,007	
Fisher's Exact Test				,007	,007	
Linear-by-Linear Association	17,000 ^c	1	,000	,007	,007	,007
N of Valid Cases	18					

Резултатите од Фишеровиот тест покажуваат дека разликата е сепак статистички значајна.

Вредноста на p изнесува 0.007, што значи дека резултатите се пониски од двете гранични вредности ($p < 0.01$ и $p < 0.05$).

IV. ВЕРИФИКАЦИЈА НА ИСТРАЖУВАЧКИТЕ ХИПОТЕЗИ И ЗАКЛУЧОЦИ

Во согласност со поставените цели и истражувачки хипотези, а врз основа на анализата на резултатите од истражувањето, можеме да ги изведеме следниве заклучоци:

- Општата хипотеза која гласи: *Постои разлика меѓу официјално евидентираниот број на ученици со интелектуална попреченост во основните училишта и реалната состојба, со што бројот не кореспондира со светските истражувања*, се потврдува.

Согласно резултатите од ова истражување, во редовните училишта следат настава голем број на ученици со интелектуална попреченост, кои не се евидентирани. Во овој случај официјално евидентирани ученици со интелектуална попреченост беа 4, а во текот на изведувањето на дефектолошката процена утврдени се дополнителни 15 ученици. Разликата во овие фреквенции е навистина голема, како и статистички значајна (табела бр.85). Тоа укажува на проблем со идентификацијата и проценувањето на интелектуалната попреченост и потреба од нивно дополнително подобрување.

Исто така, доколку се земе предвид само бројот на евидентирани ученици со интелектуална попреченост (4), тогаш распространетоста не кореспондира со светските истражувања. Согласно Светската здравствена организација очекувано е бројот на лицата со интелектуална попреченост во светот да биде 2-3%, а во нашиот случај тој процент е 0.4%. Овој процент не се совпаѓа ниту со трврдењата на Љ. Ајдински (1982) дека 0.8 % од општата популација и 2-3 % од популацијата на училишни деца се со интелектуална попреченост. Но, по направената соодветна процена и идентификувањето на уште 15 ученици со интелектуална попреченост, бројот на припадници во групата ученици со интелектуална попреченост станува 19. Во тој случај застапеноста на интелектуалната попреченост во опфатените училишта изнесува приближно 2% и со тоа се совпаѓа со светските истражувања.

Добиените резултати се во корелација и со индиското истражување дека преваленцијата на интелектуалната попреченост е од 1/1000 до 32/1000 во зависност од методологијата и популацијата која е селектирана за истражување (Indian Juurnal of Psychiatry.2019 Jan;61(suppl 2):194-210.doi:104103/psychiatry.IndianJ Psychiatry 507 18).

Од нашето истражување од вкупниот број на 1002 ученици од IV до VIII одделение, 2% од учениците се со интелектуална попреченост. Овој заклучок е базиран врз добиените резултати од дефектолошката дијагностика, опсервација, однесување и социјализацијата во училиште кои се разликуваат од другите ученици со низок

академски успех .

- Хипотезата *X1 – Интелектуалната попреченост е почеста кај учениците со слаб академски успех од машки пол*, се потврдува. Резултатите од нашето истражување покажуваат дека поголем е бројот на ученици со интелектуална попреченост од машкиот пол (12) наспроти женскиот пол (7). Соодносот меѓу половите е 1.7:1 на машкиот пол во споредба со женскиот пол.

Резултатите се совпаѓаат со истажувањето кое е објавено во Oman medical Journal во 2011 година, насловено како Profile Difference Between Male and Female Psychiatry Patients Seeking Certificate of Disability во која е потврдено дека машките и женските субјекти значително се разликуваат во однос на глобалниот резултат IDEAS. Вкупниот резултат бил значително повисок за машките субјекти во споредба со женските субјекти.

Исто така, со оваа истражување заклучивме дека бројот на ученици со низок успех е повисок кај машкиот пол наспроти женскиот, бидејќи од 100 ученици, 71 ученици се од машкиот пол, а 29 од женскиот пол, што претставува однос од 2.4:1.

- Хипотезата *X2: Процентот на ученици кои немаат воспоставена доминација на горните екстремитети е поголем кај групата со интелектуална попреченост*, се потврдува. Во групата испитаници со интелектуална попреченост само еден ученик бил амбидекстер, што е 5% од групата, додека тој процент кај групата без интелектуална попреченост изнесува 0.

Но, и покрај тоа што процентот е повисок, сите останати испитаници од двете групи имаат воспоставена доминација на еден од екстремитетите и меѓу нив не постои статистички значајна разлика во однос на присутноста на десен или лев доминантен екстремитет (табела бр. 44).

- Хипотезата *X3 – Постои статистички значајна разлика во психомоторната организираност на долните екстремитети меѓу учениците со интелектуална попреченост и учениците без интелектуална попреченост*, се потврдува. Дека разликата во резултатите е статистички значајна е потврдено со Фишеровиот тест чиј резултат се прикажани во табелата бр. 47, за пробата за вклопување на чекорот по ритам. Иако постигнатите резултати на групата со интелектуална попреченост изгледаат прилично добри (63% успешност), сепак успешноста на група испитаници без интелектуална попреченост изнесува 100%.

- Хипотезата *X4* – *Учениците без интелектуална попреченост се манипулативно повешти од учениците со интелектуална попреченост*, се потврдува. Испитаниците со интелектуална попреченост во најголем број ја изведувале пробата за манипулативна вештина бавно ($f=10$). Само 10% или двајца испитаници имале манипулативни вештини за брзо изведување на пробата. Разликата во овие резултати ја потврдува и спроведениот Фишеров тест чија вредност е значително помала од вредноста на p и на ниво на значајност од 0.05 и на 0.01 (табела бр. 50). Исто така, ниту еден испитаник без интелектуална попреченост не припаѓа во категоријата бавно изведување на пробата.
- Хипотезата *X5* – *Процентот на ученици со интелектуална попреченост кои имаат познавање за латерализираноста на себе и на друг е статистички значајно помал од останатите ученици од примерокот*, делумно се потврдува. Резултатите на испитаниците со интелектуална попреченост во однос на овој дел од психомоторниот развој се секако полоши од испитаниците во другата група, но разликата во резултатите меѓу двете групи е статистички значајна само за познавањето на латерализираноста на себе (табела бр. 54), но не и на латерализираноста на друг (на ниво на значајност од 0.01, табела бр. 56). Ова значи дека и испитаниците без интелектуална попреченост покажале послаби резултати за нивната возраст за повисокиот слој од гнозијата за телото, односно познавањето на латерализираноста на друг.
- Хипотезата *X6* – *Учениците без интелектуална попреченост покажуваат подобри резултати на тестот за читање*, се потврдува. Учениците без интелектуална попреченост имале многу висок процент (62%) на ученици кои читале соодветно и без никакви тешкотии. За разлика од нив, кај групата испитаници со интелектуална попреченост, највисок е процентот на оние кои воопшто не читаат (68%) (табела бр. 57). Значајно е да се спомене и дека во групата испитаници без интелектуална попреченост голем е бројот (33%) на оние кои читаат со знаци на дислексија (табела бр. 58).
- Хипотезата *X7* – *Сите ученици од примерокот покажуваат способност барем за пишување со печатни букви*, се отфрла. Хипотезата се отфрла поради тоа што резултатите покажуваат високи фреквенции на ученици кои не пишуваат и во двете групи (табела бр. 61). Кај групата испитаници без интелектуална попреченост, постојат 19 ученици кои не го развиле пишувањето, што претставува 23% од групата. Но, тој процент кај групата со интелектуална попреченост е многу повисок и изнесува 89%.

- Хипотезата *X8* – *Постои статистички значајна разлика во резултатите постигнати на задачите за испитување на сознајните функции меѓу групите со и без интелектуална попреченост*, се отфрла. Хипотезата се отфрла поради тоа што од изведени вкупно 6 проби за испитување на сознајните функции класификација, серијација, кореспонденција, конзервација на тежина, количина и должина, статистички значајна разлика меѓу двете групи постои само во способностите за серијација и конзервација на должина (табели 65, 68, 71, 74, 77, 80). На дел од пробите, особено оние за конзервација на тежина и количина, слаби резултати постигнаа и групата без интелектуална попреченост, а испитаниците со ИП воопшто немаат усвоеност на овие видови конзервација. Групата испитаници со интелектуална попреченост постигнаа добри резултати во однос на класификацијата (над 84% класификација по сите три критериуми).
- Хипотезата *X9* – *Процентот на ученици кои покажуваат инхибирано однесување е значително повисок во групата со интелектуална попреченост*, се потврдува. 79% од учениците со интелектуална попреченост покажуваат инхибирано однесување и ниту еден ученик од оваа група не припаѓа во категоријата на складно однесување. Иако постои статистички значајна разлика меѓу резултатите кај испитаниците од двете групи (табела бр. 83), процентот на инхибирано однесување е висок и кај испитаниците без интелектуална попреченост (23%) (табела бр. 82). Од овие резултати заклучивме дека учениците со интелектуална попреченост потешко се прилагодуваат на нивната околина и ги исполнуваат основните барања за функционирање во секојдневниот живот. Ова вклучува стекнување и примена на вештини во три главни области: способноста за комуникација и интеракција со други луѓе, адаптивни вештини итн. Голем број ученици со слаб успех имаат инхибирано однесување, се претпоставува дека тоа е последица од нивниот слаб успех поради што се позатворени во себе и нивната слаба социјализацијата со нивните врстници.

Од анализата на резултатите од истражувањето, можеме да изведеме и други заклучоци:

- Резултатите укажуваат дека, според постигнатите резултати на пробите од дефектолошката процена и нивното однесување, нашите испитаници кои ги проценивме се со интелектуална попреченост и можеме да ги поделиме во три групи:
 - Прва група (горно ниво на лесна интелектуална попреченост)-во оваа група спаѓаат 9 ученици, овие ученици покажаа подобри резултати на дефектолошките

проби.

- Втората група (долно ниво на лесна интелектуална попреченост)- во оваа група спаѓаа 6 ученици кои покажаа послаби резултати на дефектолошките проби и нивното однесување.
 - Трета група (горно ниво на умерена интелектуална попреченост)- во оваа група спаѓаат 4 ученици кои покажаа полоши резултати на дефектолошките проби и нивното однесување.
- Четирите евидентирани ученици со интелектуална попреченост кои следат редовна настава имаат добиено право за образовен асистент. Две ученички имаат заеднички образовен асистент, иако тие се во различни одделенија и едната е и со телесен инвалидитет т.е. со комбинирани пречки во развојот. И други ученици поседуваат документација од Службата за функционална процена каде е побарано асистент за децата, во нивната документација има различни дијагнози на децата со потешкотии во вниманието, со потешкотии во говорот и со совладување на училишниот материјал.

V. ПРЕДЛОЗИ

Врз основа на добиените резултати од истражувањето и врз основа на донесените заклучоците произлегуваат следните предлог мерки, кои би придонеле за поуспешна рехабилитациона и едукативна практика:

- Раната детекција и дијагностика на учениците со интелектуална попреченост влијае врз обезбедување на нивна целосна интеграција и социјализација во општествената средина.
- Со познавањето на точната распространетост на лицата со интелектуална попреченост и развојни проблеми можат да се спроведат компаративни истражувања во однос на останатите училишта во државата за да распространетоста на учениците со интелектуална попреченост го добие соодветното образование и индивидуализиран третаман.
- Лицата со интелектуална попреченост треба да имаат индивидуализиран план за работа според нивната способност, иако евидентираните лица со интелектуална попреченост имаат образовна поддршка (многу мал број на евидентирани ученици), поголемиот број неевидентирани ученици остануваат без соодветна едукација. Затоа сметаме дека при изработка на наставните програми, одговорните стручни лица педагози, дефектолози, наставници (инклузивен тим) кои имаат сознанија за интелектуалните способности на нивните ученици да подготвуваат индивидуални планови и да побараат од повисоките органи за процена на функционалноста на децата за реална процена на интелектуалните способности на децата.
- Организирање на обуки и семинари за наставниот кадар како дел од образовниот систем за обучување и оспособување за навремено препознавање и идентификување на учениците со интелектуална попреченост.
- Бидејќи лицата со интелектуална попреченост имаат потешкотии во учењето, нивното мислење е конкретно затоа, освен ИОП наставниците, педагозите да водат сметака и за методиката на работа со овие деца. Наставните единици треба да се модифицираат според нивниот капацитет со современи алатки и методи.
- Бидејќи е воведено тотално инклузивното образование, секое училиште треба да е

подготвено, опременето за едукација на децата со интелектуална попреченост.

- Вклучување на учениците со интелектуална попреченост од основните училишта во воннастани училишни активности за нивна подобра социјализација и адаптација во локалната средина со цел надминување на проблемите во однесувањето. Организирање на јавни настани во кои свое учество ќе земат учениците со интелектуална попреченост од редовните и посебните основни училишта со цел намалување на „негативното“ однесување, поголема интеграција и социјализација на учениците кај кои се појавуваат проблеми во однесувањето.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

Ајдински, Г., Кескинова, А., Мемеди, Б., „Интелектуална попреченост”, Тетово, Универзитет во Тетово, 2017

Ајдински Г., Карактеристики во развојот на лесно ментално ретардирните ученици, Македонска ризница, Куманово, 2000 (стр.8;58;60)

Ајдински Љ. Интегрална рехабилитација на ментално ретардираните лица, Белград, ЈКСД, 1982. А.Каровска., Љ.Карделска., Г.Ајдински., О.Шурбановска „Процена и стратегии за работа со ученици со дислекција, дискалкузија, дисграфија и диспраксија .Филозофски факултет ,2018)

Андреев Ј., Олигофренопедагогика, Универзитетско издателство „Св. Климент Охридски“, Софија, 1994.

Аничкиќ Л. Социјално – демографски и здравствени чиниоци успеха ученика младок школског зраста са лако менталном ретардацијом, Докторска дисертација одбрањена на Дефектолошком факултету у Београду, 1984.

American Association on Mental Retardation , Mental Retardation: Definition, classification, and systems of support(10th ed)).Washington DC:American Association on Mental Retardation ,2002

Бала Ј., Новак Ј. Карактеристике развоја и психолошка процена менталне заостале деца, С. Хрњица и сарадници, Ометено дете, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1991.

Batshaw, M. L.; Shapiro, B., Batshaw, M. L.. ed. Children with disabilities (5th ed.). Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Company, 2002.

Bernie-Smith, M., Ittenbach, R. F., & Patton, J. R. Mental retardation (6th ed.). Upper Saddle River, NJ: Merrill, 2002.

Bernie-Smith, M., Patton, J. R., & Kim, S. Mental retardation (7th ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Education, 2006.

Биро за развој, Прирачник за инклузивно образование, 2015, стр.13 и 15

Бојанин С. Неуропсихологија развојног доба и општи реедукативни метод, Завод за уџебнике и наставна средства, Београд, 1985.

Бојанин С., Ћордић А., “ Општа дефектолошка дијагностика”, Завод за уџебници и наставни средства, Београд, 1997

Browder, D. M., Ahlgrim-Dezell, L. A., Courtade-Little, G., & Snell, M. E. General curriculum access. In M. E. Snell & F. Brown (Eds.), Introduction to students with severe disabilities (6th ed) Upper Saddle River, NJ: Merrill/Prentice Hall, 2006.

Burack A, Hodapp RM, Iarocci G, Zigler E. The Oxford Handbook of Intellectual Disability and Development, 2011.

Clifford D., Michael H., Mental retardation, A lifespan Approach to people with Intellectual Disabilities, Pearson Education, Inc. Upper Saddle River, New Jersey, 2004.

De Kraai M. In the beginning: The first hundred years (1850 to 1950). In R.L. Schalock (Ed). Out of darkness and in to light: Nebraska's experience with mental retardation (103-122) Washington DC: American Association on Mental Retardation, 2002.

Devliger JP., Rusch F., Pfeiffer D. Rethinking disability: The emergence of new definition, concept, and communities, Antwerp, Belgium: Garant, 2003

Doll EA. The essentials of an inclusive concept of mental deficiency. American Journal of Mental Deficiency. 1941. Vol. 46, p. 214-219

Добрев З. Умствено изостанали деца, Софија, 1995.

Drew, C., & Hardman, M. Mental retardation: A life cycle approach (9th ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Education, 2007.

Erez, G., & Peled, I. Cognition and metacognition: Evidence of higher thinking in problem solving of adolescents with mental retardation. Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities, 2001.

Fletcher, K. L., Huffman, L. F., & Bray, N. W. Effects of verbal and physical prompts on external strategy use in children with and without mild mental retardation. American Journal on Mental

Retardation, 2003.

Flint, J., Wilkie, A.O.M., Buckle, V.J., Winter, R.M., Holland, A.J., McDermid, H.E. The detection of sub telomeric chromosomal rearrangements in idiopathic mental retardation, 1995.

Фонд за деца на Обединетите нации (УНИЦЕФ) 2014.Дефинирање и класификација на попреченоста.

Friend M. & Bursuck DW. (2012). Including Students with special needs: A Practical Guide for Classroom Teachers, New Jersey<Pearson Education, Inc., Upper Saddle River.

Goodey Cf,behavioral phenotypes in disability research:Historical perspective,Journal of Intellectual disability Research,2006,vol.50 p.397-403

Greenspan S,Functional concept in mental retardation>Finding the naturalessense of an artificial category.Exceptionnality,2006 vol.14.p.205-224

Greenspan S,Mental retardation in the real world:Why the AAMR definition is not there yet.In H.N.Switzky & S. Greenspan (Eds.),What is MR:Ideas for evolving disability(p.165-183).Washington DC:American Association on Mental Retardation ,2002.

Grossman,HJ.Manual on terminology in mental retardation.Washington DC:American Association on Mental Deficiency ,1973.

Hardman, M. L., Drew, C. J. & Egan, M. W. Human Exceptionality: School, Community and Family. Boston: Houghton Mifflin Company, 2008.

Haring, N. G., McCormick, L., & Haring, T. G. Exceptional children and youth: An introduction to special education (6th ed.). Upper Saddle River, NJ: Merrill/ Prentice Hall, 1994.

Harper, P.S. Practical Genetic Counselling. 4th ed. Oxford: Butterwoth Heinemann, 1993.

Heber RA. A manual on terminology and classification in mental retardation (2nd ed.) Monograph Supplement to the American Journal of Mental Deficiency, 1961.

Horvat, M. Physical activity of children with and without mental retardation in inclusive recess settings. Education and Training in Mental Retardation, 2000.

Hourcade, J. Mental retardation: Update 2002. Arlington, , 2002.

Hughes, C., Copeland, S. R., Agran, M., Wehmeyer, M. L., Rodi, M. S., & Presley, J. A. Using self-monitoring to improve performance in general education high school classes. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 2002.

Hunt, N., & Marshall, K.. *Exceptional children and youth: An introduction to special education*. Boston: Houghton Mifflin, 2002.

IDEA (2004).Individuals with Disabilitis Education Improvement Act of 2004,P.L. No.108-446, 20 U.S.C

Indian Journal of Psychiatry.2019 Jan;61(suppl 2):194-210.doi:104103/psychiatry.IndianJ Psychiatry 507 18

Ишпановиќ-Радојковиќ В.Неспретно дете,завод од уджебнике и наставна средства, Београд,1986

Jones KL. Smith`s recognizable patterns of human malformation. Philadelphia: Elsevier Saunders, 2005

Kaiser, A. P. Teaching functional communication skills. In M. E. Snell & F. Brown (Eds.), *Instruction of persons with severe disabilities* (5th ed). Columbus, OH: Merrill, 2000.

Katims, D. S. Literacy instruction for people with mental retardation: Historical highlights and contemporary analysis. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 2000.

Kittler, P., Krinsky-McHale, S. J., & Devenny, D. A. Semantic and phonological loop effects on visual working memory in middle-age adults with mental retardation. *American Journal on Mental Retardation*, 2004.

Lee, S., Yoo, S., & Bak, S. Characteristics of friendships among children with and without mild disabilities. *Education and Training in Developmental Disabilities*, 2003.

Левандовска Д, и Тодоровиќ Б., Како потицати дијете с менталном ретардацијом, Приручник за

родителје, Факултет за дефектологију Свеучилишта у Загребу, Центар за рехабилитацију „Загреб“, Загреб, 1991.

Nikoloski, T. (2001). Statistika vo psihologijata. Skopje: Univerzitet Sv. Kiril i Metodij Filozofski Fakultet, стр 15

Николиќ С. Ментални поремекаји у дјеце и омладине 2, Школска књига, Загреб, 1990.

Манасова, Б., „Процена на употребната доминантна латерализираност на горните екстремитети кај децата од редовните и посебните основни училишта, дипломска работа, скопје, 2000

Macmillan, D. L., Siperstein, G. N., & Gresham, F. M. A challenge to the viability of mild mental retardation as a diagnostic category. *Exceptional Children*, 1996.

Макешиќ Петровиќ Д., Сазнајни развој лако ментално ретардиране деце, Дефектолошки факултет, Универзитет у Београду, Београд, 1996.

М.Ристевска, Инклузивна педагогија. 2018, Битола

Moore-Brown, B. J., & Montgomery, J. K. Making a difference for America's children: Speech-language pathologists in public schools. Eau Claire, WI: Thinking Publications, 2006.

Oman medical Journal 2011. Profile Difference Between Male and Female Psychiatry Patients Seeking Certificate of Disability Nov;26(6):410-415. doi 10.5001/omj.2011.105

Опара Б. Дефектолошка дијагностика у функции едукације лако ментално ретардираних лица, Докторска дисертација, Универзитет у Београду, Дефектолошки факултет у Београду, Београд, 1992.

Petroska - Beka, V. i Kening, N. (2011). Kako se pisuva izvestaj za sprovedeno empirisko istrazuvnje. Skopje: Univerzitet Sv. Kiril i Metodij. Filozofski Fakultet

Пијаже Ж. Ментални развој детета, во: Интелектуални развој детата, Пијаже Ж. и Инхелдер Б., Завод за учебнике и наставна средства, Београд, 1988.

Правилникот за регулирање на специфичните потреби на лицата со пречки во

физичкиот или психичкиот развој (службен весник на РМ бр.30/2000)

Reif,S.,Stern,S.The Dyslexia Checklist.San Francisco:Jossey-Bass.(2010)

Saunders, M. D. Who's getting the message? Teaching Exceptional Children, 2001.

Спасовска, Л., „Принципи и практична примена на дефектолошката проценка“, „Антолог“ 2020 Скопје

Sternberg, R. J. Cognitive Psychology (3rd ed.). Florence, KY: Wadsworth, 2003.

Svetska zdravstvena organizacija., ICD-10. Klasifikacija mentalnih poremećaja i poremećaja ponašanja – klinički opisi i dijagnostička uputstva. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. 1992

Schalock R., Borthwick-Duffy S., Bradley V., Buntix W, Coulter D, et all., Intellectual disability: Definition, Classification, and Systems of Supports, The AAIDD 11th Edition, USA, 2015.

Shonkoff, J. P., & Phillips, D. A. (Eds.). From neurons to neighborhoods: The science of early childhood development. Washington, DC: Committee on Integrating the Science of Early Childhood Development, Board on Children, Youth, and Families, National Academies Press, 2000.

Taylor, R. L., Richards, S. B., & Brady, M. P. Mental retardation: Historical perspectives, current practices, and future directions. Boston: Allyn & Bacon, 2005.

Трајковски В. Медицински основи на инвалидноста, Академски печат, Скопје, 2008

Tredgold Af.a textbook of mental deficiency.Blatimore:Wood.p.7,1937

U.S.Department of Education. (2006). 28 th annual report to Congress on the implementation of the Individuals with Disabilities Education Act. Washington DC: Author.

Vakil, E., Shelef-Reshef, E., & Levy,-Shiff, R.. Procedural and declarative memory processes: Individuals with and without mental retardation. American Journal on Mental Retardation, 1997.

Виготски Л., Основи дефектологије, Завод за учебнике и наставна средства, Београд, 1996.

Wehman, P. Exceptional individuals in school, community, and work. Austin, TX: PRO-ED, 1997

Werts, M. G., Wolery, M., Gast, D. L., & Holcombe, A. Sneak in some extra learning by using instructive feedback. Teaching Exceptional Children, 1996.

Werts, M. G., Wolery, M., Holcombe, A., & Gast, D. L. Instructive feedback: Review of parameters and effects. Journal of Behavioural Education, 1995.

Westling, D., & Fox, L. Teaching students with severe disabilities (3rd ed.). Upper Saddle River, NJ: Merrill/ Prentice Hall, 2004.

Чичевска Н.Методика на наставата за ученици со интелектуална попреченост Скопје,2018

ПРИМЕРОЦИ ОД ПРОЦЕНА НА ПСИХОМОТОРИКАТА КАЈ УЧЕНИЦИТЕ ОД РЕДОВНИТЕ УЧИЛИШТА

Процеса на доминантна латерализация на горни екстремитетни.

КАОНАК

ОРА - VI

Заключение: Сите 10 проби ги изведе со десна рака што заклучуваме дека неговата доминантна рака е десната.

Процеса на доминантна латерализираност на видот
Заключение - Обзе прише проби испитаникот ги изведе со десното око што заклучуваме дека ДЕСНОТО ОКО Е ДОМИНАНТО.

Процеса на слух

Заключение: Доминантно е левото уво

Процеса на доминантна латерализация на долни екстремитетни

Заключение: Сите 5 проби ги изведе со ЛЕВА НОГА доминантно е левата нога

Процеса на психоomotorна организираност

Процеса на психоomotorна на долни екстремитетни

1. Има стабилност и коригирање одење, покажува зрели моторици

2. Способност за управување на одот по рибан:

Заключение: То разбира намотот то следи рибанот и засадува на стоп

3. Стабилност на одење - скокање на една нога -

Заключение: Има развиено психоomotorна организираност на долните екстремитетни на ниво на вклопеност на одот по рибан.

Процеса на психоomotorна на горни екстремитетни

Процеса на везомоторна моторика - манипулативна способност за фанат. По пробата заклучуваме дека:

- Испитаникот успешно ја изведе пробата за 2 минути

Пареди 12 перли, има вистовремено координација око-рака.

ПРОБА II - Ја изведе пробата ги пареди според оброта и пареди 11 перли.

Процеса на моторика на прстите (PEU)

ПРОБА - Успешно изведено, без спичелези има добро

3 ПРОЦЕНА НА КОНЗЕРВАЦИЈА НА ДОЛЖИНА

ЗАКЛУЧОК - Има усвоено конзервација за должина.

ГРУПИРАЊЕ НА КЛАСИ И НИВНИ РЕЛАЦИИ И ФОРМИРАЊЕ НА ПОИМИ
ЗА БРОЈ

1. СЕРИЈАЛНА КОРЕСПОНДЕНЦИЈА

ЗАКЛУЧОК - Има развиена оперативна и
и визуелна кореспонденција

2 ПРОЦЕНА НА УСВОЕНОСТ НА СЕРИЈАЦИЈА

ЗАКЛУЧОК - Има развиена серијација

3. КАРТИЧКИ СО СЛИКИ

ЗАКЛУЧОК - Има развиено класификација
според 3 критериуми

ПРОЦЕНА НА ОДНЕСУВАЊЕ НА УЧЕНИКОТ ВО УЧИЛИЩЕ

Однесен, мирен има добро однесување

ОПИС НА ПАСИВЕН ТОВАР

ЗАКЛУЧОК - Е развиен пасивен товар, унее
да расшатува ступка и

ОПИС НА АКТИВЕН ТОВАР

ЗАКЛУЧОК - Поседи способност
и целипати, не запазува детали, не е квалификуван
ни рамниот релепти. Во рамките на јамепајт кондника
поседи способност за разфирање и репродуктирање на содржината

ПРОЦЕНА НА ЛЕКЦИЈКИТЕ СПОСОБНОСТИ И

ДИСЛЕКСИЧКОТО ЧИТАЊЕ

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Кај испитуваните поседи дислексија
Тити дуба по дуба, се запнува, се капредува,
ти сирапува и изопипува зборовите, не додава
букви и зборови.

ПРОЦЕНА НА ПРАЗОПИСКОТО НИВО НА РАКОПИСОТ

ЗАКЛУЧОК - Нема развиено писаното пишување

ПРОЦЕНА НА ОРГАНИЗИРАНОСТ НА СОЗНАНИИ ФУНКЦИИ

1 ПРОЦЕНА НА КОНЗЕРВАЦИЈА НА КОЛВИНА

ЗАКЛУЧОК - Нема усвоено поим за конзервација

ПРОЦЕНА НА КОНЗЕРВАЦИЈА НА ТЕЖИНА

ЗАКЛУЧОК - Нема усвоено конзервација за
тежина

ПРОЦЕНА НА 3 ПРОБИ НА РИТАМ (MIRA STAMBAK)

1. ПРОЦЕНА НА СПОНТАН РИТАМ

- Одителен ритъм без уреки или зафрзување, одржување на штеѓо.

2. ПРОЦЕНА НА РЕПРОДУКЦИЈА НА РИТМИЧКИ СТРУКТУРА

Има развиена репродукција на ритмичкиот уреден случај.

3. ПРОЦЕНА НА РЕПРОДУКЦИЈА НА ВРЕМЕНСКИ ИНТЕРВАЛИ

ПРОБА ÷ ЗАКЛУЧОК - Успешно

ПРОЦЕНА НА ОРГАНИЗИРАНОСТ НА ГОВОР

ОПИС НА ГЛАСОТ - Говори со правилен ритм и нормален висок штеѓ. Ги изговара сите гласови. Гласот не е моголош, гласот го менува во согласност со штеѓа и се слуша.

ОПИС НА РИТАМОТ И ТЕМПОТО НА ГОВОР

ОПИС НА АРТИКУЛАЦИЈАТА И УПОТРЕБАТА НА ГЛАСОТ

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК ОД ТЕСТОТ -

Сите букви ги изговара.

ВКУПНО -

АРТИКУЛАЦИОНЕН ТЕСТ - ПРИКАЗ

ЗАКЛУЧОК - Од уротитата на приказна, издигнатостта на уротитата со посигурност содржина.

ПРОЦЕНА НА ПРЕДСТАВНИОТ ПРОСТОР И ОДНОСИТЕ ВО ПРОСТОРОТ
ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Има развиена урбаторна ориентација и
претставен простор.

ТЕСТ ЗА РЕПРОДУКЦИЈА НА МОДЕЛ СО СТАПЧИКА - STICK TEST
ПРОБА I - ЗАКЛУЧОК -

ПРОБА II - ЗАКЛУЧОК -

ПРОБА III - ЗАКЛУЧОК -

Ти изведе уште на - реконструкција
на ситишката според објект, според
роштината, според урбан и
според модел

ИМА СКИЦА ОД ПОЦРТУВАЊЕ СПОРЕД МОДЕЛ

ПРОЦЕНА НА ДОЖИВУВАЊЕ И ПЕРЦЕПИРАЊЕ НА ВРЕМЕТО

ПРОБА - ТРАЕЊЕ НА ВРЕМЕТО - Има развиена верувањето
колку трае една активност

ПРОБА - РИТАМ НА ВРЕМЕТО - Има развиено доживува
ево и забележување на ритмичноста на времето,
редоследот и неизменливост.

ПРОБА - МЕТРИЧКО ВРЕМЕ - Тоа запознава часов, минути
и секунди, како и редоследот

ЗАКЛУЧОК -

ПРОБА - ДИКТАТ

ЗАКЛУЧОК - Има развиено поленето
и мислување!

ИМА ПРИКАЗ ОД ДИКТАТОТ!

ПРОЦЕНА НА ТИЛОСТИЧКА ОРГАНИЗИРАНОСТ

ПРОЦЕНА НА ПОЗНАВАЊЕ НА ДЕЛОВИ НА ТЕЛОТО НА СЕБЕ

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Ти познава деловите од телото
според возрастта. Има развиена емоционална и
класификација.

ПРОЦЕНА НА ПОЗНАВАЊЕ НА ЛАТЕРАЛИЗИРАНОСТ НА СЕБЕ

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Има издиференцирана
сензомоторика и латерализираност на телото и
движението.

СКАЛА ЗА ПРОЦЕНА НА ПОЗНАВАЊЕ НА ЛАТЕРАЛИЗИРАНОСТ
НА ДРУГ

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК И МИСЛЕЊЕ - Познава врсеноста
латерализираност во однос на групи.

ПРОЦЕНА НА ДОЖИВУВАЊЕ НА ПЕРЦЕПЦИЈА НА
ОДНОСИТЕ ВО ПРОСТОРОТ

ПРОЦЕНА НА ДОЖИВУВАЊЕ НА ТЕЛОТО ВО ПРОСТОРОТ

ПРОБА I - ЗАКЛУЧОК

ПРОБА II - ЗАКЛУЧОК

} Успешно - Има развиено
доживување на субјективна
и објективна простор

ПРОЦЕНА НА ПРАКСИЧКАТА ОРГАНИЗИРАНОСТ НА
МУСКУЛАТУРАТА НА ЛИЦЕТО

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Испитаникот има развиена
мимичка мускулатура, и е
способен да испатува емоции.

ПРОЦЕНА НА ИДЕОМОТОРНА ПРАКСИЧКА ОРГАНИЗИРАНОСТ

ЗАКЛУЧОК - Има развиена идеомоторна организација
бидејќи можностите ја даваат организација на
фазите на идеите.

ПРОЦЕНА НА ИДЕАТОРНА ПРАКСИЧКА ОРГАНИЗИРАНОСТ

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Има изградена врска меѓу
исклучените врски и мускулната
акција.

ПРОЦЕНА НА ОРГАНИЗИРАНОСТ НА КОНСТРУКТИВНА
ПРАКСИЈА

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Има развиена конструктивна
врска. праксија на манипулативно поле

ИМА ПРИКАЗ НА ЦРТЕЖИ ОД ИСПИТАНИКОТ!

ПРОЦЕНА НА ГРАФОМОТОРЕН НАЗ (LILIAN LIRS)

ЗАКЛУЧОК - Има развиена графомоторика

ИМА ПРИКАЗ НА ГРАФОМОТОРЕН НАЗ ОД ИСПИТАНИКОТ!

ПРОЦЕНА НА РАМКОТЕНА ПРИ СТОЕЊЕ НА ЕДНА НОГА
ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Познава латерализација на
козмет и одржа рамнотежа

ПРОЦЕНА НА РАМКОТЕНА (ПРОБА - "ВАГА"
ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - При изведуваче на пробата
лева кичање, е стабилен.

ПРОЦЕНА НА КООРДИНАЦИЈАТА НА ДВИЖЕЊАТА
ПРОБА I - ЗАКЛУЧОК - Има добра координација
на долни и горни екстремитети
ПРОБА II - ЗАКЛУЧОК -

ПРОЦЕНА НА КООРДИНАЦИЈА НА ДОЛНИ И ГОРНИ ЕКСТРЕМИТЕТИ
ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Има изградено координација на
горни и долни екстремитети.

ПРОЦЕНА НА КООРДИНАЦИЈА НА ДВИЖЕЊЕТО НА ГОРНИТЕ И
ДОЛНИТЕ ЕКСТРЕМИТЕТИ ПО РИТАМ.
ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Има развиена координација
на движења на горни и долни екстрем-
итети по ритам

4. ПРОЦЕНА НА ПРАКСИЧКА ОРГАНИЗИРАНОСТ

ПРОЦЕНА НА МЕЛОКИНЕТИЧКА ПРАКСИЧКА
ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Има изградена воз шетачка

ПРОБА II - РАЗВИЕНА МОТОРИКА НА ПРСТИТЕ, ДИФЕРЕНЦИРАНОСТ И МАНИПУЛАТИВНА СПРЕТНОСТ БЕЗ СИНКИЕЗ

ДИФЕРЕНЦИРАНОСТ НА МОТОРИКА НА ПРСТИТЕ (ВИСНЕ)

ПРОБА I -
ЗАКЛУЧОК - Ти изведува претисне, и ти собира според положојот

ПРОЦЕНА НА МОЖНОСТА ЗА КОНТРОЛИРАЊЕ НА МОТОРИКАТА НА ТЕЛОТО ВО ЦЕЛИПА

КОНТРОЛА НА МОТОРИКА НА МИРУВАЊЕ (SUBRIAN)

ПРОБА I - ЗАКЛУЧОК - Има развиена моторика на МИРУВАЊЕ

КОНТРОЛА НА МОТОРИКА НА МИРУВАЊЕ НИЗ БРОЕЊЕ (V)

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Има развиена моторика во МИРУВАЊЕ НИЗ БРОЕЊЕ

КОНТРОЛА НА МОТОРИКА СО ПОТУРКУВАЊЕ

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Има развиена моторика, испитанико одржи рамнотежа на телото

ПРОЦЕНА НА МОЖНОСТ ЗА ОДРЖУВАЊЕ НА РАМНОТЕЖА НА ТЕЛОТО

1. ПРОЦЕНА НА ОДРЖУВАЊЕ НА РАМНОТЕЖА НА ТЕЛОТО ПРИ ОДЕЊЕ И СТОЕЊЕ

ПРОБА I - ЗАКЛУЧОК - Испитаникот оди координирано, праволинејски, срджи рамнотежа.

ПРОБА II - ЗАКЛУЧОК - Ти изведува движењата

Процена на доминантна латерализација на горки експер-
енишени.

КАОНАК
ОДА - VI

Заклучок: Сите 10 проби ги изведе со десна рака што заклучува дека неговата доминантна рака е десната.

Процена на доминантна латерализација на видот
Заклучок - Обзе ирине проби ислитанткои ги изведе со десното око што заклучуваме дека ДЕСНОТО ОКО Е ДОМИНАНТО.

Процена на слух

Заклучок: Доминантно е левото уво

Процена на ^{латерализација} долги експеренишени

Заклучок: Сите 5 проби ги изведе со ЛЕВА НОГА доминантно е левата нога

Процена на психомоторна организираност

Процена на психомоторна и долги експеренишени

1. Има стабилно и коринираче одење, покажува зрела моторика

2. Способност за услидување на одот по рибан:

Заклучок: То разбира патотот то следи рибанот и заслудува патот

3. Стабилност на одење - скокање на една нога -

Заклучок: Има развиено психомоторна организираност на долги експеренишени на ниво на вклопеност на одот по рибан.

Процена на психомоторна на горки експеренишени

Процена на визионарна моторика - манипулација со среброот да
рачајат. По пробата заклучуваме дека:

- Ислитанткои успешно ја изведе пробата за 2 минути
Пареди 12 перли има востановено кординација око - рака.

ПРОБА II - Ја изведе пробата ги пареди според бојата и
пареди 11 перли.

Процена на моторика на прстите (REY)

ПРОБА - Успешно изведено, без силкнези има добро

Diktim

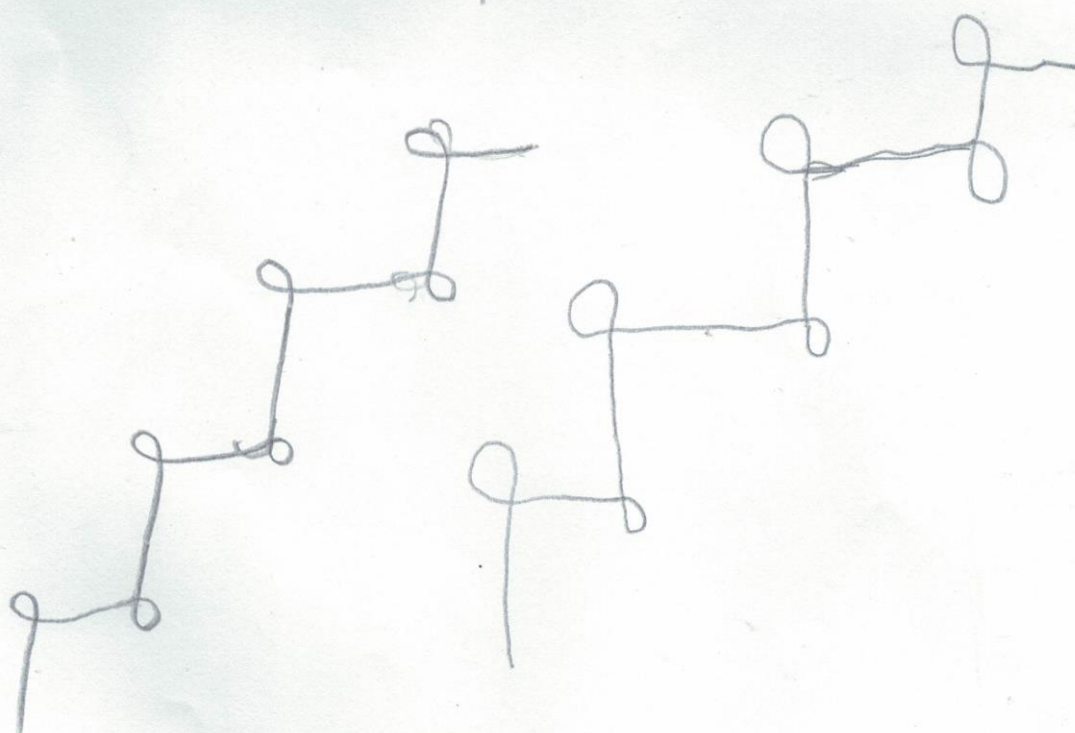
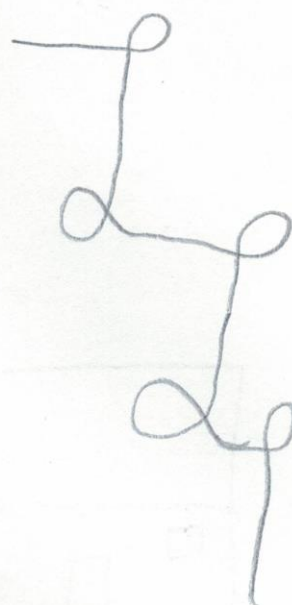
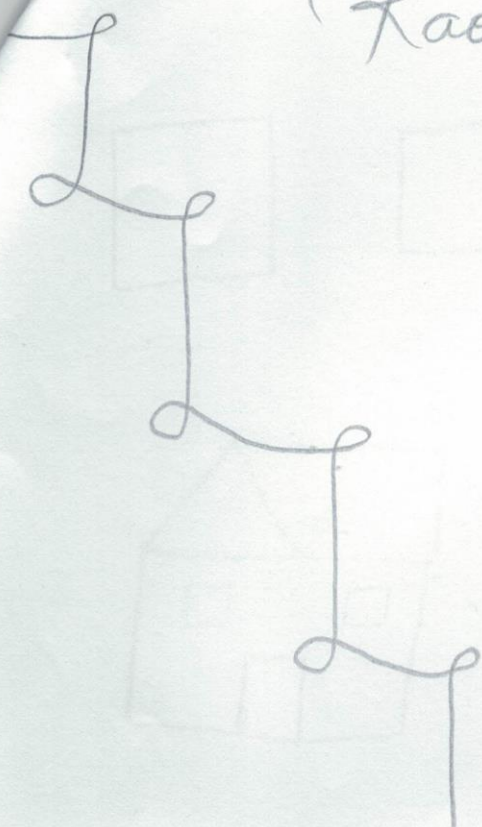
Leonar

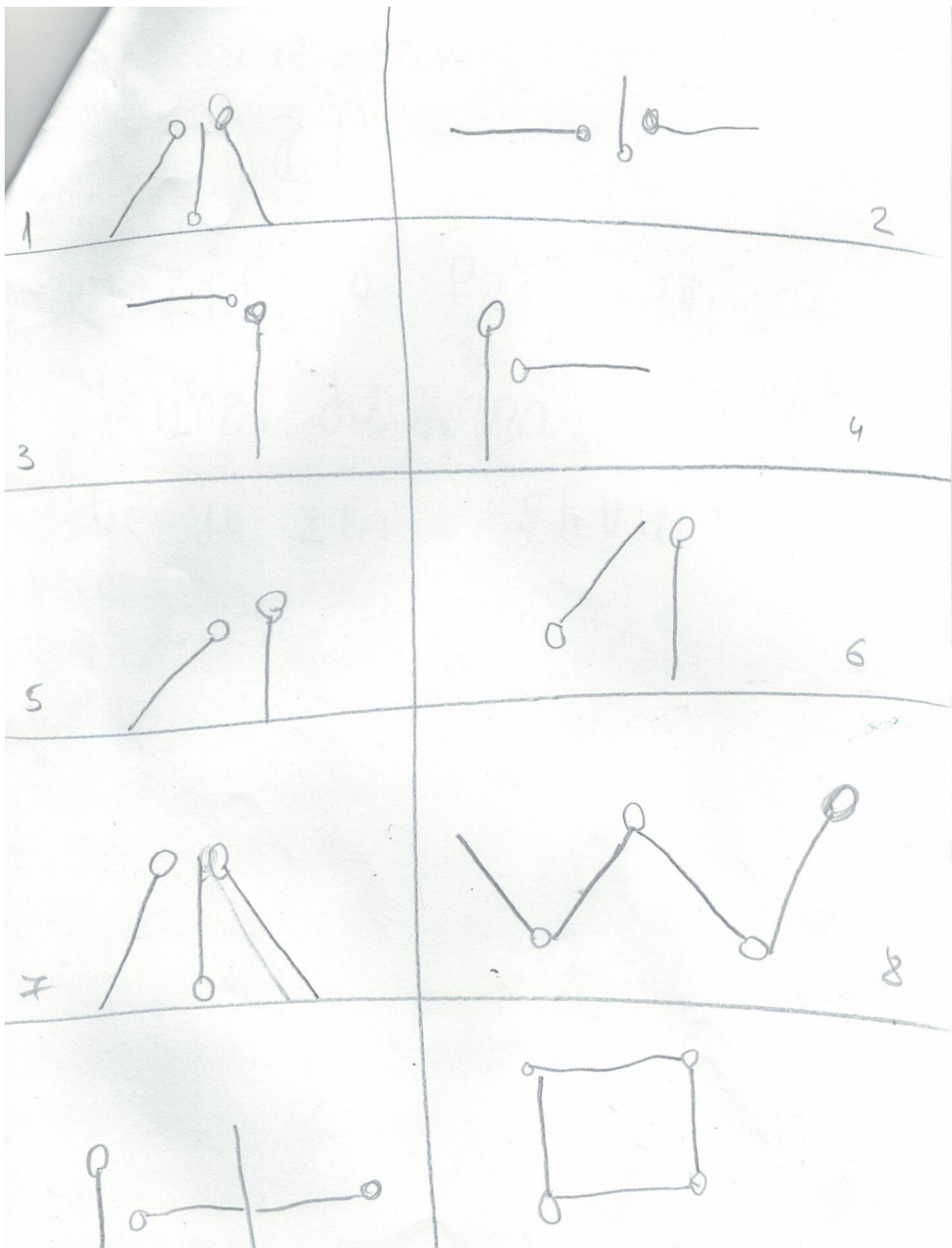
Razila e parë. Yhëja

qzura. dishiraine është

të je zën shbu/r.

Raonaa

ПРОЦЕНА НА ПСИХОМОТОРЕН РАЗВОЈ

Ханиге

ПРОЦЕНА НА ДОМИНАНТНА ЛАТЕРАЛИЗАЦИЈА НА ГОРНИ ЕКСТРЕМИТЕТИ

ОДА: VII

ЗАКЛУЧОК -

Десната лота е доминантна

ОУ: БАСРАМ
ШАБАНИ

ПРОЦЕНА НА ДОМИНАНТНА ЛАТЕРАЛИЗАЦИЈА НА ВИДОТ

ЗАКЛУЧОК -

Левото око

ПРОЦЕНА НА СЛУХ

ЗАКЛУЧОК -

Десното уво

ПРОЦЕНА НА ЛАТЕРАЛИЗАЦИЈА НА ДОЛГИ ЕКСТРЕМИТЕТИ

ЗАКЛУЧОК -

Десната лота е доминантна

ПРОЦЕНА НА ПСИХОМОТОРНА ОРГАНИЗИРАНОСТ

[Процена на психомоторна ка долги екстремитети]

1. Сигурно координирано одеве, зрела моторика

2. Способност за усложнување на одој борбата.

Заключение: То разбира наодот то следи рибанот и застанува

3. Сигурно на одеве - скакање ка една нота на стоп.

Заключение: Има развиено психомоторна организираност на долгите екстремитети на ниво на вклопување на одој борбата

ПРОЦЕНА НА ПСИХОМОТОРНА КА ГОРНИ ЕКСТРЕМИТЕТИ

Процена на визионарна моторика - манипулативна способност на рацете. То вработи заклучување дека:

- Успешно пареди 27 перли.

ПРОБА II - Нареди според боја 26 перли

ПРОЦЕНА НА МОТОРИКА НА ПРСТИТЕ (REY)

ПРОБА -

Успешно, без синкнези има добро дифере-

ПРОБА II - Развие на моторика на прстите, диференцираност и тактилно-вибрационна чувствителност.
Диференцираност на моторика на прстите (Виске)

ПРОБА I - Ти уведуваш прстите и ти собираш ситен
Заклучок - дајотот.

Процена на можноста за контролирање на моториката на телото во целина

Контрола на моторика на мирување (SUBRIAN)

ПРОБА I - Заклучок - Има развиена моторика на мирување

Контрола на моторика на мирување низ броење (Виске)

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Има развиена моторика во мирување низ броење

Контрола на моторика со поттикнување

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Одржи рамнотежа на телото при поттикнување

Процена на можност за одржување на рамнотежа на телото

1. Процена на одржување на рамнотежа на телото при одење и стојење

ПРОБА I - ЗАКЛУЧОК - Оди координирано, чраволително, одржи рамнотежа.

ПРОБА II - ЗАКЛУЧОК - Ти уведуваш одржување

ПРОЦЕНА НА РАМКОТЕНА ПРИ СТОЕЊЕ НА ЕДНА НОГА
ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Не постои латерализација
на позење, но гржи рамковска

ПРОЦЕНА НА РАМКОТЕНА (ПРОБА - "ВАГА"
ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Нема мисање, е стабилна,

ПРОЦЕНА НА КООРДИНАЦИЈАТА НА ДВИЖЕЊАТА
ПРОБА I - ЗАКЛУЧОК -
ПРОБА II - ЗАКЛУЧОК - } Добра координација на
горни и долни екстремитети

ПРОЦЕНА НА КООРДИНАЦИЈА НА ДОЛНИ И ГОРНИ ЕКСТРЕМИТЕТИ
ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Има развиена координација

ПРОЦЕНА НА КООРДИНАЦИЈА НА ДВИЖЕЊЕТО НА ГОРНИТЕ И
ДОЛНИТЕ ЕКСТРЕМИТЕТИ ПО РИТАМ.
ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Има развиена координација
по ритам.

4. ПРОЦЕНА НА ПРАКСИЧКА ОРГАНИЗИРАНОСТ

ПРОЦЕНА НА МЕЛОКИНЕТИЧКА ПРАКСИЧКА

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК -

ПРОЦЕНА НА ПРАКСИЧКАТА ОРГАНИЗИРАНОСТ НА
МУСКУЛАТУРАТА НА ЛИЦЕТО

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Има развиена мимичка мускулатура
искажува емоции.

ПРОЦЕНА НА ИДЕОМОТОРНА ПРАКСИЧКА ОРГАНИЗИРАНОСТ
ЗАКЛУЧОК - Има развиена идејќи моторика
ја врши брзината на промени
на идеи.

ПРОЦЕНА НА ИДЕАТОРНА ПРАКСИЧКА ОРГАНИЗИРАНОСТ
ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Има изградена врска меѓу
психичките врски и мускулната активност.

ПРОЦЕНА НА ОРГАНИЗИРАНОСТ НА КОНСТРУКТИВНА
ПРАКСИКА

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Има развиена копирингов
на франција и манипулативно движе
ИМА ПРИКАЗ НА ЦРТЕЖИ ОД ИСПИТАНИКОТ!

ПРОЦЕНА НА ГРАФОМОТОРЕН НИЗ (LILIAN LIRS)

ЗАКЛУЧОК - Има развиена графокорисност

ИМА ПРИКАЗ НА ГРАФОМОТОРЕН НИЗ ОД ИСПИТАНИКОТ!

ПРОБА - ДИКТАТ

ЗАКЛУЧОК - Иена развиено пожелно
искување!

ИМА ПРИКАЗ ОД ДИКТАТОТ!

ПРОЦЕНА НА ГНОСТИЧКА ОРГАНИЗИРАНОСТ

ПРОЦЕНА НА ПОЗНАВАЊЕ НА ДЕЛОВИ НА ТЕЛОТО НА СЕБЕ

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Ти познава деловите од
телото. Иена развиено пожелно и кинесетизу

ПРОЦЕНА НА ПОЗНАВАЊЕ НА ЛАТЕРАЛИЗИРАНОСТ НА СЕБЕ

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Иена изразено сензомоторна
и латерализираност на ^{двост} телото

СКАЛА ЗА ПРОЦЕНА НА ПОЗНАВАЊЕ НА ЛАТЕРАЛИЗИРАНОСТ
НА ДРУГ

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК И МИСЛЕЊЕ - Иена изразено
познавање на латерализираност на други
личности.

ПРОЦЕНА НА ДОЖИВУВАЊЕ НА ПЕРЦЕПЦИЈА НА
ОДНОСИТЕ ВО ПРОСТОРОТ

ПРОЦЕНА НА ДОЖИВУВАЊЕ НА ТЕЛОТО ВО ПРОСТОРОТ

ПРОБА I - ЗАКЛУЧОК

} Делушно то доживува просторот
диференцијално ќе познава која е лева и

ПРОЦЕНА НА ПРЕДСТАВНИОТ ПРОСТОР И ОДНОСИТЕ ВО ПРОСТОРОТ
ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Зеловино развие

ТЕСТ ЗА РЕПРОДУКЦИЈА НА МОДЕЛ СО СТАПЧИКА - STICK TEST
ПРОБА I - ЗАКЛУЧОК -

ПРОБА II - ЗАКЛУЧОК -

ПРОБА III - ЗАКЛУЧОК -

Ти увере успешно рекон-
струкција на ситативен

ИМА СКИЦА ОД ПОЦРТУВАЊЕ СПОРЕД МОДЕЛ

ПРОЦЕНА НА ДОЖИВУВАЊЕ И ПЕРЦЕПИРАЊЕ НА ВРЕМЕТО
ПРОБА - ТРАЕЊЕ НА ВРЕМЕТО -

ПРОБА - РИТАМ НА ВРЕМЕТО -

ПРОБА - МЕТРИЧКО ВРЕМЕ -

ЗАКЛУЧОК - Зеловино постои диференцира пост
на ситуациите на времето фидејќи, не разликува
кои детски е подолг во пето или зана, исполнува

ПРОЦЕНА НА 3 ПРОБИ НА РИТАМ (MIRA STAMBAK)

1. ПРОЦЕНА НА СПОНТАН РИТАМ

Има развиено особити за одржување на ритам.

2. ПРОЦЕНА НА РЕПРОДУКЦИЈА НА РИТМИЧКИ СТРУКТУРА

Има развиено репродуктивност на ритмички
својот ритам

3. ПРОЦЕНА НА РЕПРОДУКЦИЈА НА ВРЕМЕНСКИ ИНТЕРВАЛИ

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Успешно

ПРОЦЕНА НА ОРГАНИЗИРАНОСТ НА ГОВОР

ОПИС НА ГЛАСОТ - Говори на управлен ритам и
има нормален висок тон. Ги изговара сите
гласови.

ОПИС НА РИТАМОТ И ТЕМПОТО НА ГОВОР -

Гласот не е ниту брз, ниту споро, но сепак најчесто
на минимална кинематика пред да изговори нешто
збор.

ОПИС НА АРТИКУЛАЦИЈАТА И УПОТРЕБАТА НА ГЛАСОТ

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - ОД ТЕСТОТ -

Сите зборови ги изговара

ВКУПНО -

АРТИКУЛАЦИОНЕН ТЕСТ - ПРИКАЗ

ЗАКЛУЧОК - Прерисанува со баиронални содржини
со крајни релативни

ОПИС НА ПАСИВЕН ТОВАР

ЗАКЛУЧОК - Развиен е пасивниот товар.

ОПИС НА АКТИВЕН ТОВАР

ЗАКЛУЧОК - Многу сурово репродуцира содржината, не забавува детал, нека и валидират резултат.

ПРОЦЕНА НА ЛЕКСИЧКИТЕ СПОСОБНОСТИ И ДИСЛЕКСИЧКОТО ЧИТАЊЕ

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Нека развиено постои
читање! Како нека бива од иста
и то нека со суров!

ПРОЦЕНА НА ПРАВОПИСНОТО НИВО НА РАКОПИСОТ

ЗАКЛУЧОК -

Нека развиено постои
пишување!

ПРОЦЕНА НА ОРГАНИЗИРАНОСТ НА СОЗНАНИИ ФУНКЦИИ

1. ПРОЦЕНА НА КОНЗЕРВАЦИЈА НА КОЛЧИНА

ЗАКЛУЧОК - Нека усвоено постои 3, конзервација!
(Како нека елескавица инајдовек пасивни, постои жиги).

ПРОЦЕНА НА КОНЗЕРВАЦИЈА НА ТЕЖИНА

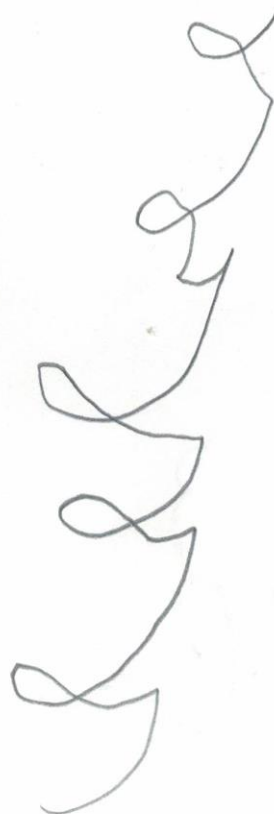
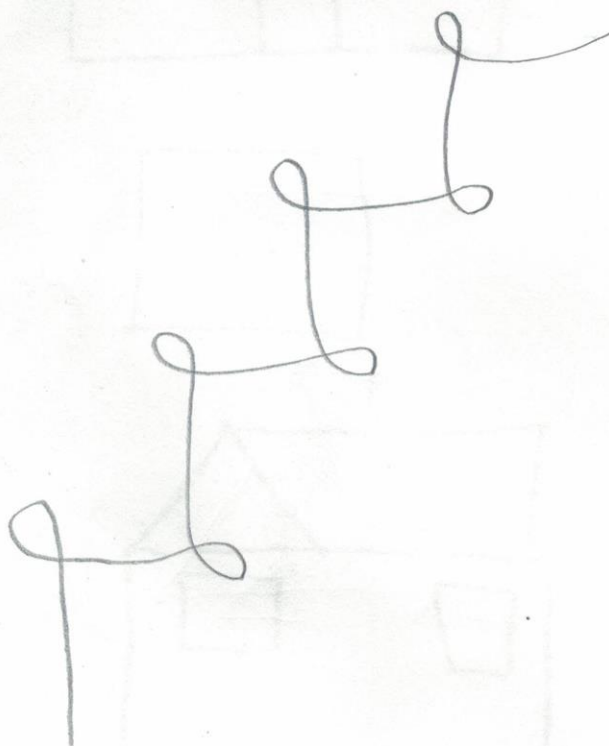
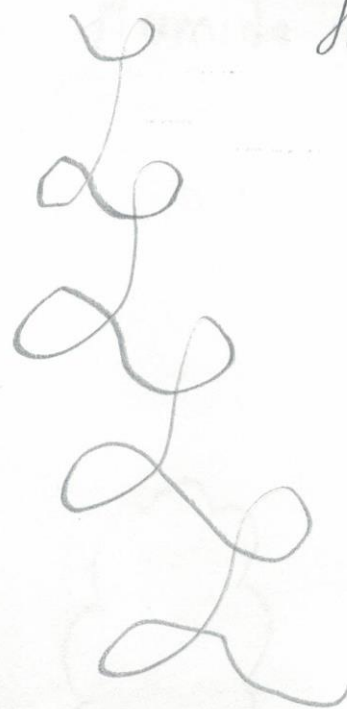
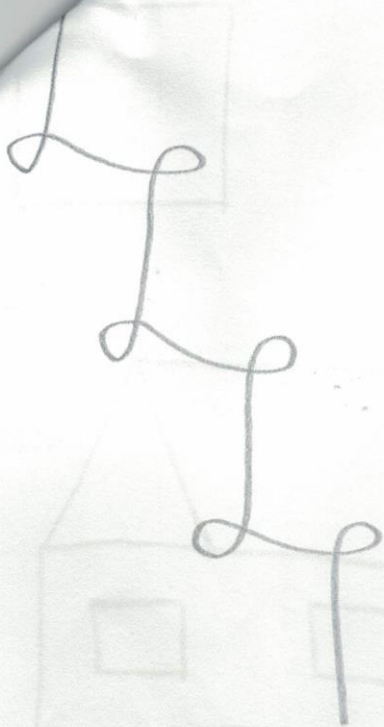
ЗАКЛУЧОК - Нека усвоено постои 3а тежина!

Hē ē m a t i - t e n u t

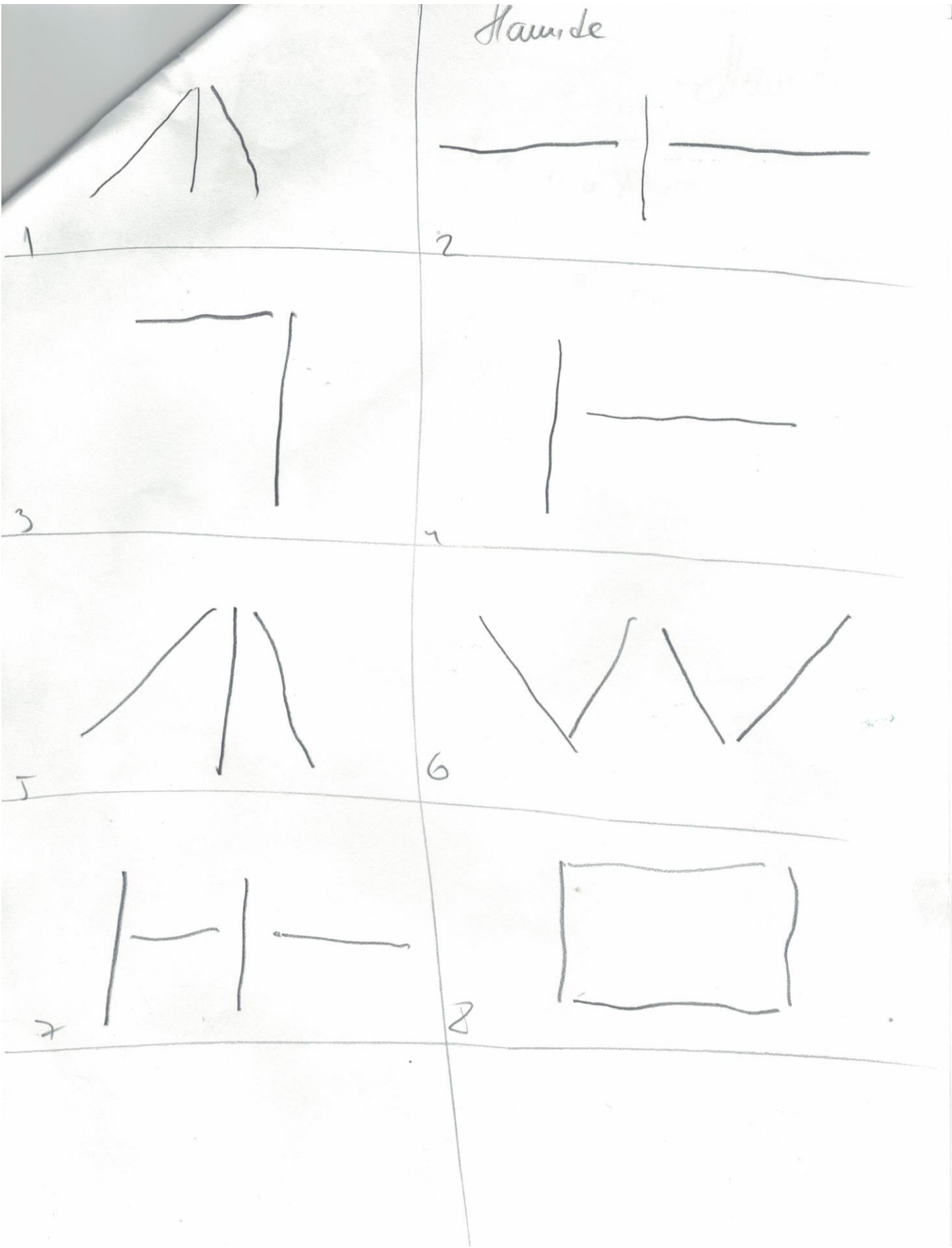
Hamide

Aē a t u m i a ? n m e' mē -

Hande

Hande

ПРОЦЕНА НА ПСИХОМОТОРЕН РАЗВОЈ

Lindita

ПРОЦЕНА НА ДОМИНАНТНА ЛАТЕРАЛИЗАЦИЯ НА ГОРНИ ЕКСТРЕМИТЕТИ

ОДА VI

ЗАКЛУЧОК - Десна ръка

ОУ: БАДРАМ
УАВАН

ПРОЦЕНА НА ДОМИНАНТНА ЛАТЕРАЛИЗИРАНОСТ НА ВИДОТ

ЗАКЛУЧОК - Лево око

ПРОЦЕНА НА СЛУХ

ЗАКЛУЧОК - лево уво

ПРОЦЕНА НА ЛАТЕРАЛИЗАЦИЯ НА ДОЛНИ ЕКСТРЕМИТЕТИ

ЗАКЛУЧОК - Десна нoga

ПРОЦЕНА НА ПСИХОМОТОРНА ОРГАНИЗИРАНОСТ

[Процена на психомоторика на долни екстремитети]

1. Има ли способност да се обличава, зряла моторика

2. Способност за усилване на оръдия в ръката

Заключение:

3. Способност на обличане - скачане на една нoga

Заключение: То разбира натоварване, то следва ритмично и засича на стоп

ПРОЦЕНА НА ПСИХОМОТОРИКА НА ГОРНИ ЕКСТРЕМИТЕТИ

Процена на визуomotorна кохеренция - манипулативна способност на ръцете. То е правилно заключване дека:

- Успешни наредби 31 перма.

ПРОБА II - Успешни 31 бо дот

ПРОЦЕНА НА МОТОРИКА НА ПРСТИТЕ (REY)

ПРОБА - Има добро диференциране на прстите.

ПРОБА II - Развие на моторици на урс и чие
диференцирање и манипулативна способност без ситкивање
Диференцирање на моторика на прстите (Bucke)

ПРОБА I -
Заклучок - Ју именува, фрктине, и ја софур, според наложба,

Процера на мошност за контролирање на моториката на
телото во зелила

Контрола на моторика на мирување (Subrian)

ПРОБА I - Заклучок - Има развиена моторика на
мирување.

Контрола на моторика на мирување низ бројење (Bucke)

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Има рамоторици во мирување
низ бројење

Контрола на моторика со потурнување

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Има развиена моторици,
испитувањето е врски рамноста.

Процера на мошност за одржување на
рамнотенна на телото

1. Процера на одржување на рамнотенна на телото
при одење и стојење

ПРОБА I - ЗАКЛУЧОК - +

ПРОБА II - ЗАКЛУЧОК +

ПРОЦЕНА НА РАМКОТЕНА ПРИ СТОЕЊЕ НА ЕДНА НОГА
ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - +

ПРОЦЕНА НА РАМКОТЕНА (ПРОБА - "ВАГА"
ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - +

ПРОЦЕНА НА КООРДИНАЦИЈАТА НА ДВИЖЕЊАТА
ПРОБА I - ЗАКЛУЧОК -

ПРОБА II - ЗАКЛУЧОК -

} +

ПРОЦЕНА НА КООРДИНАЦИЈА НА ДОЛНИ И ГОРНИ ЕКСТРЕМИТЕТИ
ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - +

ПРОЦЕНА НА КООРДИНАЦИЈА НА ДВИЖЕЊЕТО НА ГОРНИТЕ И
ДОЛНИТЕ ЕКСТРЕМИТЕТИ ПО РИТАМ.
ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - +

4. ПРОЦЕНА НА ПРАКСИЧКА ОРГАНИЗИРАНОСТ

ПРОЦЕНА НА МЕЛОКИНЕТИЧКА ПРАКСИЧКА

ПРОБА - ДИКТАТ

ЗАКЛУЧОК - Позиция гизифицира!

ИМА ПРИКАЗ ОД ДИКТАТОТ!

ПРОЦЕНА НА ГНОСТИЧКА ОРГАНИЗИРАНОСТ

ПРОЦЕНА НА ПОЗНАВАЊЕ НА ДЕЛОВИ НА ТЕЛОТО НА СЕБЕ

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК -

+

ПРОЦЕНА НА ПОЗНАВАЊЕ НА ЛАТЕРАЛИЗИРАНОСТ НА СЕБЕ

НАЛОТ - ЗАКЛУЧОК -

+

СКАЛА ЗА ПРОЦЕНА НА ПОЗНАВАЊЕ НА ЛАТЕРАЛИЗИРАНОСТ
НА ДРУГ

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК И МИСЛЕЊЕ -

+

ПРОЦЕНА НА ДОЖИВУВАЊЕ НА ПЕРЦЕПЦИЈА НА
ОДНОСИТЕ ВО ПРОСТОРОТ

ПРОЦЕНА НА ДОЖИВУВАЊЕ НА ТЕЛОТО ВО ПРОСТОРОТ

ПРОБА I - ЗАКЛУЧОК

} +

ПРОБА II - ЗАКЛУЧОК

ПРОЦЕНА НА ПРЕДСТАВНИОТ ПРОСТОР И ОДНОСИТЕ ВО ПРОСТОРОТ
ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - ~~Позитивна дисграфичка~~ +

ТЕСТ ЗА РЕПРОДУКЦИЈА НА МОДЕЛ СО СТАПЧИКА - STICK TEST
ПРОБА I - ЗАКЛУЧОК - +

ПРОБА II - ЗАКЛУЧОК -

ПРОБА III - ЗАКЛУЧОК -

ИМА СКИЦА ОД ПОЦРТУВАЊЕ СПОРЕД МОДЕЛ

ПРОЦЕНА НА ДОЖИВУВАЊЕ И ПЕРЦЕПИРАЊЕ НА ВРЕМЕТО

ПРОБА - ТРАЕЊЕ НА ВРЕМЕТО - +

ПРОБА - РИТАМ НА ВРЕМЕТО - +

ПРОБА - МЕТРИЧКО ВРЕМЕ - -

Нема јасно доживување на сегментите време
ЗАКЛУЧОК -

ПРОЦЕНА НА 3 ПРОБИ НА РИТАМ (МРА СТАМБАК)

1. ПРОЦЕНА НА СПОНТАН РИТАМ

+

2. ПРОЦЕНА НА РЕПРОДУКЦИЈА НА РИТМИЧКИ СТРУКТУРА

+

3. ПРОЦЕНА НА РЕПРОДУКЦИЈА НА ВРЕМЕНСКИ ИНТЕРВАЛИ

ПРОБА ÷ ЗАКЛУЧОК -

+

ПРОЦЕНА НА ОРГАНИЗИРАНОСТ НА ГОВОР

ОПИС НА ГЛАСОТ - *Говори правилно, нормално со нормален висок тон, ги изговара сите зборови.*

ОПИС НА РИТАМОТ И ТЕМПОТО НА ГОВОР -

ОПИС НА АРТИКУЛАЦИЈАТА И УПОТРЕБАТА НА ГЛАСОТ

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК ОД ТЕСТОТ -

Сите зборови ги изговара

ВКУПНО -

АРТИКУЛАЦИОНЕН ТЕСТ - ПРИКАЗ

ЗАКЛУЧОК - *Ги прерисметува, со сферираност, согортан, не зајакнува гласот, не*

ОПИС НА ПАСИВЕН ТОВАР

ЗАКЛУЧОК - Пасивен товар

ОПИС НА АКТИВЕН ТОВАР

ЗАКЛУЧОК - Не запазува грешки еднај' може со грешака да излекува некој дел од буквата.

ПРОЦЕНА НА ЛЕКСИЧКИТЕ СПОСОБНОСТИ И ДИСЛЕКСИЧКОТО ЧИТАЊЕ

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Читаат право за нејзина возраст, брзината брза се брза, замира, не ја брзината и интерпункцијските знаци

ПРОЦЕНА НА ПРАВОПИСКОТО НИВО НА РАКОПИСОТ

ЗАКЛУЧОК - Читаат. Пасивен диктандо, сред релативна
ставајте ја брза. Со сопствените имиња ја
пишува со мала буква.

ПРОЦЕНА НА ОРГАНИЗИРАНОСТ НА СОЗНАНИИ ФУНКЦИИ

1 ПРОЦЕНА НА КОНЗЕРВАЦИЈА НА КОЛИЧИНА

ЗАКЛУЧОК - Нема за количина

ПРОЦЕНА НА КОНЗЕРВАЦИЈА НА ТЕЖИНА

ЗАКЛУЧОК - Нема усвоена за тежина

3 ПРОЦЕНА НА КОНЗЕРВАЦИЈА НА ДОЛЖИНА
ЗАКЛУЧОК - Има 34 должини

ГРУПИРАЊЕ НА КЛАСИ И НИВНИ РЕЛАЦИИ И ФОРМИРАЊЕ НА ПОКНИ
ЗА БРАЈ

1. СЕРИЈАЛНА КОРЕСПОНДЕНЦИЈА

ЗАКЛУЧОК - Џејс проба добро
втора со плусови пееботе

2 ПРОЦЕНА НА УСВОЕНОСТ НА СЕРИЈАЦИЈА

ЗАКЛУЧОК - Има 34 серијацији

3. КАРТИЧКИ СО СЛИКИ

ЗАКЛУЧОК - Има 34 карактеристики

ПРОЦЕНА НА ОФЕКУВАЊЕ НА УЧЕНИКОТ ВО УЧИЛИЩЕ

+

= Ra zija e Par vne jom idëruar.

Dëshira ime është tihen nëtat e mira
shëta ime e ndurhtë Zuhet Medina.
shkalla ime Zuhet bayran rhabani.

Lindita

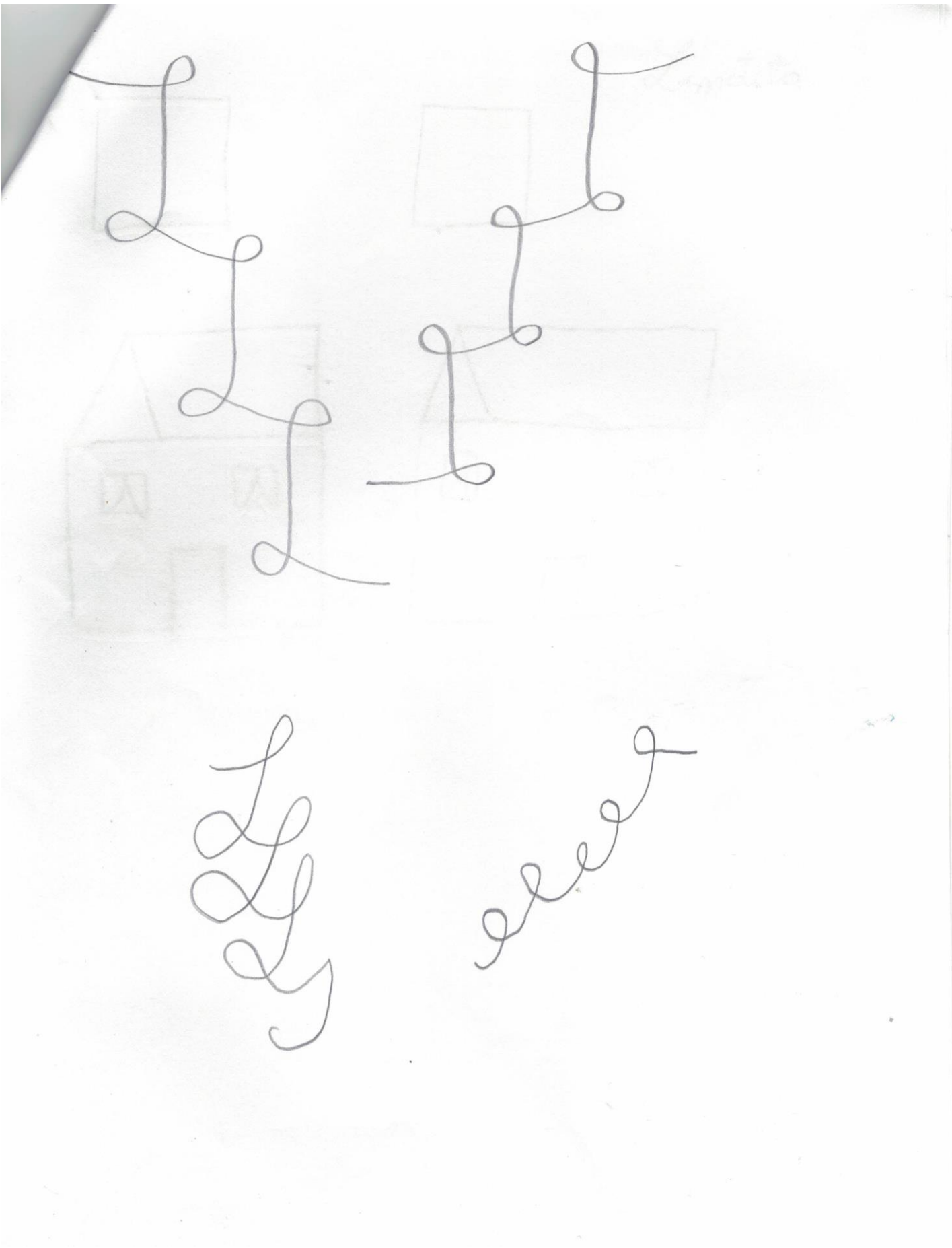
a) +++++++

b) + + + + + + +

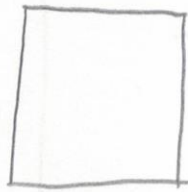
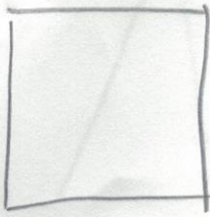
L.

+

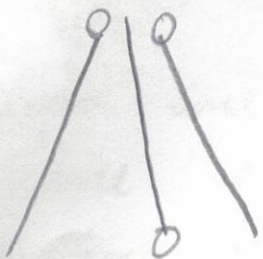
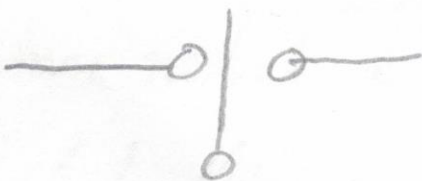
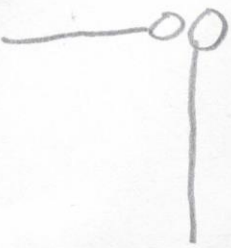
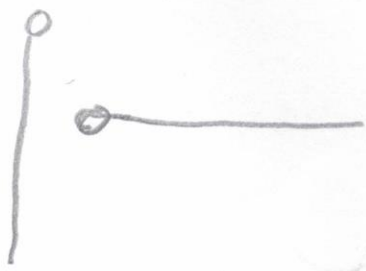
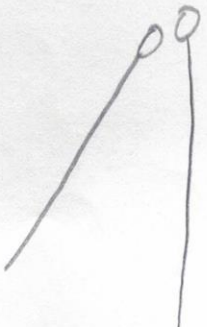
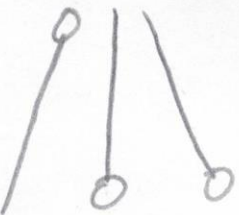
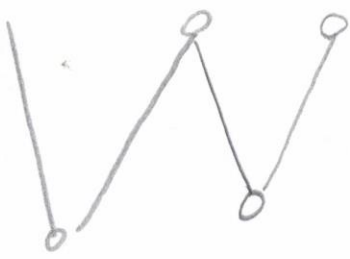
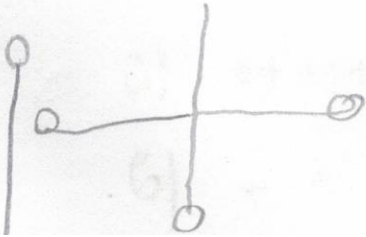
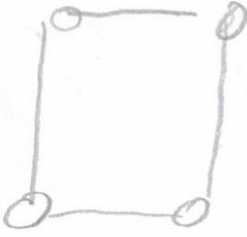
—

Lindita

Limdila

1 	2
3 	4
5 	6
7 	8
9 	10

ПРОЦЕНА НА ПСИХОМОТОРЕН РАЗВОЈ

ПРОЦЕНА НА ДОМИНАНТНА ЛАТЕРАЛИЗАЦИЯ НА ГОРНИ ЕКСТРЕМИТЕТИ

ЗАКЛУЧОК - Десният е десен рако

Xhenisa

срн VI

ОУ: БАСРАУ
ПАВАНИ

ПРОЦЕНА НА ДОМИНАНТНА ЛАТЕРАЛИЗИРАНОСТ НА ВИДОТ

ЗАКЛУЧОК - Десното око е доминантно

ПРОЦЕНА НА СЛУХ

ЗАКЛУЧОК - Десното уво е доминантно

ПРОЦЕНА НА ЛАТЕРАЛИЗАЦИЯ НА ДОЛНИ ЕКСТРЕМИТЕТИ

ЗАКЛУЧОК - Десният нота е доминантно

ПРОЦЕНА НА ПСИХОМОТОРНА ОРГАНИЗИРАНОСТ

[Процена на психомоторика на долни екстремитети]

1. Има стабилно и координирано одење, покажува зрела походка

2. Има способност за ускладување на одој по ридан

Заклучок: То разбира најголемиот по след риданот и застанува на стоп

3. Стабилност на одење - скокање ка една нота

Заклучок: Има развиено психомоторна организираност на долните екстремитети на нива на вклопување на одој по ридан

ПРОЦЕНА НА ПСИХОМОТОРИКА НА ГОРНИ ЕКСТРЕМИТЕТИ

Процена на визиомоторна координација - манипулативна способност на рацете. То е правен заклучување дека:

- Успешно ја изведе пратата за 2 м. нареду 30 черпа. Има востановено координационо

ПРОБА II - Успешно нареду 30 со боја. хена претерено на рацете.

ПРОЦЕНА НА МОТОРИКА НА ПРСТАТЕ (РЕУ)

ПРОБА - Успешно изведено, без сензорици има добро

ПРОБА II - Развие на моторика на прстите, диференцирање и манипулативна способност без апликации.

Диференцирање на моторика на прстите (Bucke)

ПРОБА I -
Заклучок - Ти именува и ги собира прстите според нивото.

Процера на можноста за контролирање на моториката на телото во зелица

Контрола на моторика на мирување (SUBRIAN)

ПРОБА I - Заклучок - Има развиена моторика на мирување.

Контрола на моторика на мирување низ броење (Bucke)

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Има развиена моторика и одржување на рамнотежа низ броење.

Контрола на моторика со потурнување

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Има развиена моторика и рамнотежа.

Процера на можност за одржување на рамнотежа на телото

1. Процера на одржување на рамнотежа на телото при одење и стоење

ПРОБА I - ЗАКЛУЧОК - Одг координирани
здравствени, држи рамнотежа

ПРОБА II - ЗАКЛУЧОК - Ти изведуваш доживувањето

ПРОЦЕНА НА РАМКОТЕНА ПРИ СТОЕБЕ НА ЕДНА НОГА
ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Познана латерализацията на
козеште и огржа рамковете.

ПРОЦЕНА НА РАМКОТЕНА (ПРОБА - "ВАГА"
ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Нема нишане, симетрична е

ПРОЦЕНА НА КООРДИНАЦИЯТА НА ДВИЖЕБАТА
ПРОБА I - ЗАКЛУЧОК - Има добра координация
на горни и долни екстремитети.

ПРОЦЕНА НА КООРДИНАЦИЯ НА ДОЛНИ И ГОРНИ ЕКСТРЕМИТЕТИ
ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Има изградено координация
на горни и долни екстремитети

ПРОЦЕНА НА КООРДИНАЦИЯ НА ДВИЖЕЖЕТО НА ГОРНИТЕ И
ДОЛНИТЕ ЕКСТРЕМИТЕТИ ПО РИТАМ.
ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Има развита координация
на горни и долни екстрем. по ритъм

4. ПРОЦЕНА НА ПРАКТИЧКА ОРГАНИЗИРАНОСТ

ПРОЦЕНА НА МЕЛОКИНЕТИЧНА ПРАКТИКА
ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Има изградено координация
на горни и долни екстрем. по ритъм

ПРОЦЕНА НА ПРАКСИЧКАТА ОРГАНИЗИРАНОСТ НА
МУСКУЛАТУРАТА НА ЛИЦЕТО

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Има развиена мимичка
мускулатура.

ПРОЦЕНА НА ИДЕОМОТОРНА ПРАКСИЧКА ОРГАНИЗИРАНОСТ
ЗАКЛУЧОК - Има развиена идеомоторна органи-
зацја дигејич моторнасти да врши фре-
квенци на промени на идеи.

ПРОЦЕНА НА ИДЕАТОРНА ПРАКСИЧКА ОРГАНИЗИРАНОСТ
ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Има изградена врска меѓу
ташките врски и мускулатурата

ПРОЦЕНА НА ОРГАНИЗИРАНОСТ НА КОНСТРУКТИВНА
ПРАКСИЈА

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Има развиено
конструктивна пракса на наметнување
лопе.

ИМА ПРИКАЗ НА ЦРТЕЖИ ОД ИСПИТАНИКОТ!

ПРОЦЕНА НА ГРАФОМОТОРЕН НИЗ (LUCAN LIRS)

ЗАКЛУЧОК - Има развиено графомоторика

ИМА ПРИКАЗ НА ГРАФОМОТОРЕН НИЗ ОД ИСПИТАНИКОТ!

ПРОБА - ДИКТАТ

ЗАКЛУЧОК - Пишува со плавни букви,
испишува зборови. Нема доситна
зрелост на ракописот!

ИМА ПРИКАЗ ОД ДИКТАТОТ!

ПРОЦЕНА НА ГНОСТИЧКА ОРГАНИЗИРАНОСТ

ПРОЦЕНА НА ПОЗНАВАЊЕ НА ДЕЛОВИ НА ТЕЛОТО НА СЕБЕ

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Ја познава деловите од
телото според возраст. Има развиено допирно
и кинестетичко.

ПРОЦЕНА НА ПОЗНАВАЊЕ НА ЛАТЕРАЛИЗИРАНОСТ НА СЕБЕ

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Има издиференцирана
сензомоторика и латерализираност на
телото и движењето.

СКАЛА ЗА ПРОЦЕНА НА ПОЗНАВАЊЕ НА ЛАТЕРАЛИЗИРАНОСТ
НА ДРУГ

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК И МИСЛЕЊЕ - Нема развиено
познавање на латерализација во однос
на друг.

ПРОЦЕНА НА ДОЖИВУВАЊЕ НА ПЕРЦЕПЦИЈА НА
ОДНОСИТЕ ВО ПРОСТОРОТ

ПРОЦЕНА НА ДОЖИВУВАЊЕ НА ТЕЛОТО ВО ПРОСТОРОТ

ПРОБА I - ЗАКЛУЧОК

ПРОБА II - ЗАКЛУЧОК

Успешно

Има развиено
доживување на

просторноста

ПРОЦЕНА НА ПРЕДСТАВНИОТ ПРОСТОР И ОДНОСИТЕ ВО ПРОСТОРОТ
ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Има развиен просторен ориентирање
и претставен простор

ТЕСТ ЗА РЕПРОДУКЦИЈА НА МОДЕЛ СО СТАПЧИКА - STICK TEST
ПРОБА I - ЗАКЛУЧОК -

То изведе уште едно

ПРОБА II - ЗАКЛУЧОК -

ПРОБА III - ЗАКЛУЧОК -

ИМА СКИЦА ОД ПОЦРТУВАЊЕ СПОРЕД МОДЕЛ

ПРОЦЕНА НА ДОЖИВУВАЊЕ И ПЕРЦЕПТИРАЊЕ НА ВРЕМЕТО

ПРОБА - ТРАЕЊЕ НА ВРЕМЕТО - Има развиено
перцепцијата колку време една активност

ПРОБА - РИТАМ НА ВРЕМЕТО - Има развиено доживување
и забележување на ритмичноста на времето, редоследот
и неизменливоста.

ПРОБА - МЕТРИЧКО ВРЕМЕ - То познава и разликува
часови, минути и секунди како и редоследот.
ЗАКЛУЧОК -

ПРОЦЕНА НА 3 ПРОБИ НА РИТАМ (MIRA STAMBAK)

1. ПРОЦЕНА НА СПОНТАН РИТАМ

Одличен ритъм без прски и забрзуваче
огрупување на шени.

2. ПРОЦЕНА НА РЕПРОДУКЦИЈА НА РИТМИЧКИ СТРУКТУРА

Има развиена репродукција на ритмички
шени со сличност

3. ПРОЦЕНА НА РЕПРОДУКЦИЈА НА ВРЕМЕНСКИ ИНТЕРВАЛИ

ПРОБА ÷ ЗАКЛУЧОК - Успешно

ПРОЦЕНА НА ОРГАНИЗИРАНОСТ НА ГОВОР

ОПИС НА ГЛАСОТ - Говори на управителен ритам
и нормален глас. Ги изговара сите гласови.
Гласот не е моновалент.

ОПИС НА РИТАМОТ И ТЕМПОТО НА ГОВОР - ↑

ОПИС НА АРТИКУЛАЦИЈАТА И УПОТРЕБАТА НА ГЛАСОТ
ПРОБА - ЗАКЛУЧОК ОД ТЕСТОТ -

Сите буави ги изговара

ВКУПНО -

АРТИКУЛАЦИОНЕН ТЕСТ - ПРИКАЗ

ЗАКЛУЧОК -

Трераснапува сина без

ОПИС НА ПАСИВЕН ГОВОР

ЗАКЛУЧОК - Умее да расисапува слуха

ОПИС НА АКТИВЕН ГОВОР +

ЗАКЛУЧОК - Поеди способност за репродукција на звуча, не запитува, дејам, има искуството во реченици.

ПРОЦЕНА НА ЛЕКСИЧКИТЕ СПОСОБНОСТИ И

ДИСЛЕКСИЧКОТО ЧИТАЊЕ

ПРОБА - ЗАКЛУЧОК - Прочитан добро без погрешности и одговара на возраст.

ПРОЦЕНА НА ПРАВОПИСНОТО НИВО НА РАКОПИСОТ

ЗАКЛУЧОК - Писува со делатни букви, уште не го достигнал созреаното ниво на ракопис

ПРОЦЕНА НА ОРГАНИЗИРАНОСТ НА СОЗНАНИ ФУНКЦИИ

1 ПРОЦЕНА НА КОНЗЕРВАЦИЈА НА КОЛЧИНА

ЗАКЛУЧОК - Нема усвоен шем за конзервација за колчина

ПРОЦЕНА НА КОНЗЕРВАЦИЈА НА ТЕЖИНА

ЗАКЛУЧОК - Нема усвоен шем за тежина

3 ПРОЦЕНА НА КОНСЕРВАЦИЈА НА ДОЛЖИНА

ЗАКЛУЧОК - *Има 3а должина*

ГРУПИРАЊЕ НА КЛАСИ И НИВНИ РЕЛАЦИИ И ФОРМИРАЊЕ НА ПОИМИ
ЗА БРОЈ

1. СЕРИЈАЛНА КОРЕСПОНДЕНЦИЈА

ЗАКЛУЧОК - *Има усвоено 3а серијална
кореспонденција - со избор +*

2 ПРОЦЕНА НА УСВОЕНОСТ НА СЕРИЈАЦИЈА

ЗАКЛУЧОК - *Има ~~разли~~ усвоена серијација
би нареди ситуација*

3. КАРТИЧКИ СО СЛИКИ

ЗАКЛУЧОК *Има развиена класификација
својед 3 критериуми.*

ПРОЦЕНА НА ОДРЕСУВАЊЕ НА УЧЕНИКОТ ВО УЧИЛИЩЕ

Одлична

Diktum

Xhenisa

Rre Zilja e Parë.

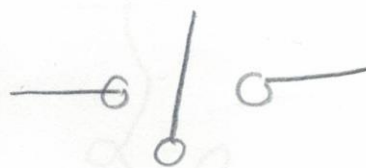
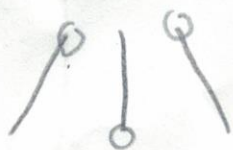
unë jem shumë i gëzuar.

Dëshira ime është ti kem noçet e mirë.

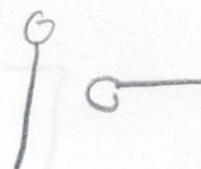
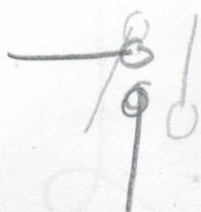
Epei tej matematikën dhe gjuhë shqipe.

Thotë imë ruhet elit.

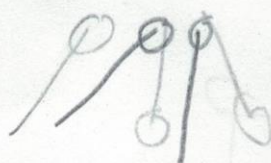
Elite është e zgjedhur dhe me
ndimmon shëron.

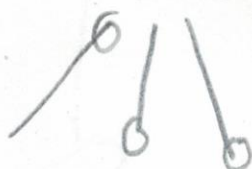
2

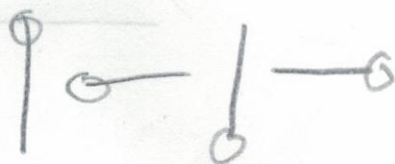
4

6

8

Xhenisa

